PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ,SI ITALIANU.

Sau

FORMA ORI GRAMATICA

Aquestoru doê ,dialecte.

DE I. ELIADE.

BUCARESCI.
In Tipografia lui I. Eliade.
1841.

www.dacoromanica.ro

PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ,SI ITALIANU.

PARTEA II

FORMA SAU GRAMATICA

Aquestoru doê dialecte

In partea ântêea a Paralelismului aquestoru doê dialecte amu arâtatu materia loru, însemnându unu micu vocabularu de quâte-va vorbe de ântêea trebuinçâ. Aquelleaşi vorbe luându ôre-quare forme cam deosebite în amêndoê dialectele, face pe quine-va a crede quê fie-quare dialectu îşi are gramatica sa: însâ, dupò cum se va vedea, mi se pare, quê aqueeaşi grâmaticâ formâ regulele amêndoru dialecteleloru, dar o grâmaticâ complectâ. Pentru quê nici Românulu nu'şi va cunôsce limba bine, de nu va cunôsce particularitâţile Italianei, nici Italianulu va fi în stare a cunôsce nici limba anticâ a Italiei, nici poeţii sêi, de nu va cunôsce tipii aquestoru autori, quari se pâstreadâ maí

www.dacoromanica.ro

bine în dialectulu nostru. Tipii substantiviloru şi verbiloru que se voru vedea în tractatul aquesta voru fi o destulâ dovadà despre quelle ḑise, şi va încredinça pe fie-quare quê e de quea mai neapâratâ trebuinçâ a se întruni tipii şi regulele aquestoru doê dialecte într'una şi singurâ grâmaticâ.

In parteaântèea pe lùngâ quelle lalte, s'a arâtatu pe scurtu pronunçia literelor latine dupò dialectulu nostru; şi trecêndu cu vederea a arâta în que chipu se pronunçiâ elle şi dupò dialectulu italianu, e de trebuinçâ a înlesni romàniloru citirea italianâ.

a, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, u, italienesce se pronunçiâ întocmai ca şi la românesce.

j, la începutulu şi mijloculu vorbeloru se citesce ca *i*, *jure* (dreptu, jurâ), *jurista*, (juristu), *librajo* (libraru), *macellajo* (mâcelaru), quare se citescu: iure, iurista, libraio, macellaio; însâ quându se afflâ la sfîrşitulu vorbeloru, atunci e lungu sau mare, şi se citesce întocmai ca: iĭ al nostru; precumu: *savj* (înţelepţi) *libraj*, *macellaj*, quare se citescu: saviĭ, libraiĭ, macellaiĭ.

h, n'are nici o pronunçie, şi se întrebuinçeaḑâ numai qua sâ păstreḑe, ca şi la noi, pronunçia lui c, şi *g*, înainte de *e* şi *i*, şi spre deosebirea unoru vorbe que fàrâ dênsulu ar' avea doê însemnâri precum la: *ho*, *hai*, *ha*, (amu, ai, are) quare se citescu, o, ai, a, şi quare de quei mai noi se scriu: ó, ái, á.

qu, nu pate schimbare, ca la noi, înainte de *e* şi *i*, *a* se pronunçia ca *ce*, *ci*; din protivâ totu d'auna se pronunçâ *cu*, precum: *quattro*, *qualità*, *questo*, etc: quare se citescu: cuatro, cualità, cuesto.

www.dacoromanica.ro

s, quându se aflâ între doê vocale, se pronunçâ ca ḑ sau z alu nostru; precum: *casa. pesare* (pêsare de unde appêsare) quare se citescu: caḑa, peḑare.

z, se citesce mai totu d'auna ca ţ, sau ç' alu nostru, precum: *costanza, provvidenza, milizia, nazione,* quare se citescu: constança, provvidença, miliţia, naţione, la vorbele strâine şi grecesci însâ se pronunçâ ca ḑ, alu nostru; precum: *zodiaco, zona, zefiro, zaffiro, orizzonte, Zoroastro, zembla-nuova* etc. De multe ori însâ se pronunçiâ într'un chipu mai tare de quâtu ţ, şi mai môle de quâtu gi, adicâ între ɟ şi ɥ slavonesci; precumu donzella, pranzo, etc.

cia, cie, cio, ciu, se citescu totu d'auna într'o silabâ fâcênduse ia, ie, io, iu, diftongi precum: *ciascuno,* (fie-quare) *cielo, cioccolata, ciuffo.*

gia, gie, gio. giu, asemenea în diftongi precum: *giallo, gielo, giorno, giusto.*

gli, are o pronunçie particolarâ italianâ, pe quare dintre români o pâstreaḑâ numai quei din Macedonia: adicâ *g* abia s'aude, şi *l* se îmmôie; precumu la *meglio, moglia* ect. La vorbele însâ, *negligere,* (şi quâte vinu de aci), *Anglia, angli,* se pronunçâ tare întocmai dupe cum e scrisu.

gna, gno; se citescu ca la françesi, şi aqueastâ pronunçie dintre români au pâstrato numai Moldavii, la: gnelu, gnie, lugninâ, etc.

sca, sco, scu, schi, sche, se citescu ca şi la noi.

sce, sci, se citescu ca ş, al nostru, precum: *pesce, nasce, scintilla, scienza,* quare se citescu: peşe, naşe, şintilla, şiença.

www.dacoromanica.ro

DESPRE ACCENTUL SAU APPÊSAREA VORBELORU ITALIANE.

Dialectulu italianu n'are tonuri ca şi al nostru, ca şi tôte limbele quelle vii, ca şi chiar limba grecească în antichitate; pentru quare nici nu se slujasce cu accente sau tonuri la vocalele quelle lungi sau la silabele appêsate.

Vorbele italiane se appesâ, la ultima sau la silaba din urmâ, la penultima sau la silaba a doa de lùngâ quea din urmâ, şi la antepenultima sau la silaba a treia della sfîrşitu, sau la quea din aintea penultimei.

Quelle quare au ultima lungâ, sau quare se appeasâ la silaba din urmâ, aquellea se şi înseamnâ cu accentulu aquesta (`), şi suntu quelle urmâtôre:

1. Substantivii feminini terminaţi în *tà* şi *tù*; precum: *bontà*, *verità*, *virtù*, *servitù* etc.

2. A treia persônâ a perfectului la singularulu în verbii quei regulaţi sau aqueia a quârora întêea persoanâ se terminâ în doê vocale; cum: *cantai*, *cantò*, *temei*, *temè sentii*, *sentì* etc.

3. Antêea şi a treia persoanâ la singolaru a timpului fiitoru; cum: *canterò*, *canterà*, *temerò*, *temerà* etc.

4. Vorba *che* (que) quându e unită cu alte vorbe; precum: *benchè*, *giachè*, *perchè*, *sicchè* ect.

5. ,Si la vorbele urmâtôre, *oimè* (vai mie!) *oibò* (naiba!) *ciò* (quare), *dì* (dí), *è* (este), *fà* (face), *già*, *giù* (josu) *laggiù* (colo jos); *lacchè* (lacheu), *mercè* (iertare), *minuè* (minuetu), *piè* (picioru); *nó* (nu), *nì* (nici); *peró* (însâ), *più* (mai), *quà* (de unde inquoa); *quì* (aci); *sì* (aşa); *sù* (pe).

Quelle quare au penultima lungâ sau la quare ap

www.dacoromanica.ro

pêsâmu la a doa sillabâ suntu quelle mai multe în dialectulu Italianu ca şi în alu nostru ; între quare se socotescu şi infinitivii verbiloru de 1-a şi 2-a conjugaţie în *are* şi *ire*; şi urmâtôrele în *ere*.

avére, cadére, calére, capére, dissuadére, piacére, potére, rimanére, sapére, sedére, dolére, dovére, giacére, godére, parére, persuadére, ricevére, solére, tacére, temére, tenére, valére, vedére, volére, şi quelle conpuse din aquestea.

Vorbele que au antepenultima lungâ suntu quelle urmâtôre :

1. Toţi infiinitivii queloru lalţi verbi în *ere*, afarâ de quei de sus ; precum : *éssere, vincere*.

2. Tôte vorbele terminate în *ile*; cum: *amábile, credibile*; afarâ de quelle urmâtôre: *civile, gentile, sottile* şi alte quâte-va.

3. Substantivii terminaţi în *ice*: *cálice, códice, giúdice* etc : afarâ de quei feminini ; cum: *imperadrice, cantatrice*, etc.

4. Quelle în *ica* ; cum : *Africa, ética, fábrica* ; afarâ de *amica, fatica, Enrica, nemica, rubrica.*

5. Quelle terminate în *ico* ; cum, *católico, canonico* etc: afarâ de *amico, nemico, Enrico, mendico*.

6. Quelle în *ifero* ; cum : *fruttifero, odorifero*.

7. Quelle în ido ; cum: *árido, rápido, timido*.

8. Quelle în *odo* ; cum : *cómodo, método*.

9. Quelle în *ola, ole, olo* ; cum: *lódola, fávola* ; (afarâ de *parola*); *débole, ragionévole, picolo* ; *spetácolo*.

10. Quelle în *ologo* ; cum: *astrólogo, diálogo, teólogo*

www.dacoromanica.ro

11. Quelle în: *ovo*, *ova*; cum: *védovo*, *véscovo*, *védova*.

12. Quelle în *issimo*, *issima*; cum: *umilissimo*, *belissima*.

13. „Si vorbele urmatôre:

ábito	bárbaro	limósina	síllaba
académia	caráttere	pároco	suócero
álbero	émpido	pécora	suócera
ángelo	intérprete	pérdita	vendémmie
átomo	lécito	sátira	vísita

CAPU I.
De Substantivu.

Substantivulu este o vorbâ que aratâ o sûbstançâ sau un lucru; cum: D u m n e ḑ e u, â n g e r u, o m u, c a l l u, l e m n u, p e a t r a, etc.

Substançele sau fiinçele, unele suntu vêḑute; precum: o m u, m u n t e, şi altele nevêḑute, precum: D u m n e ḑ e u, â n g e r u, D r e p t a t e. Substantivii que aratâ substançe vêḑute se ḑicu Materiali, şi quei quari aratâ substançe nevêḑute sau închipuite se ḑicu I d e a l i.

Suntu earâ unii substantivi que se cuvinu la tôte substançele de felulu aquela, cum quându ḑicu â n g e r u, aquestu nume se cuvine la toţi ângerii; quându ḑicu o m u, rîu, c e t a t e, aqueste nume se cuvinu la toţi ômenii, rîurile, cetâţile. Asfelu de substantivi se numescu C o m u n i.

Alţi substantivi se cuvinu numai la o singurâ substançâ que are aquelu nume; cum quându ḑicu M i c h a i l u, G a v r i i l u, aqueste nume nu se cuvinu la toţi ângerii, ci numai aquelora que au aquestu nume; asemenea quându ḑicu: C o s t e a, A r g e ş u, D u-

www.dacoromanica.ro

curesci, aqueste nume nu se cuvinu la toţi ômenii, la tôte rîurile, la tôte cetâţile, ci numai la aquellea que au aquestu nume. Asfelu de substantivi se numescu nume Proprii, sau substantivi Individivi.

Mai e unu felu de substantivi; que aratâ o adunatâ de mai multe fiinçe sau lucruri; precum: omenime, junime, boierime, pometu, petrişu. Substantivii aqueştia se numescu Collectivi.

Aşa dar vêḑuròmu que substantivii se împartu âncêiu în Materiali şi Ideali, şi quê apoi se mai împartu în Comuni, Proprii şi Collectivi.

Substantivii, une-ori aratâ o singurâ fiinçâ sau lucru; cum: omu, munte, peatra, şi alte ori mai multe fiinçe sau lucruri; cum: ômeni, munţi, petre. Quându aratâ o singurâ fiinçâ, se ḑicu de Numêru Singularu, şi quându aratâ mai multe fiinçe sau lucruri, se ḑicu de Numèru Pluralu.

Substantivii unii aratâ o fiinçâ bârbâtescâ; cum: omu, cocoşu, alţii o fiinçâ femeescâ; cum: femee, gâina, şi alţii nisce lucruri que nu suntu nici bârbatesci nici femeesci; cum: lemnu, osu inelu.

Quei quari aratâ o fiinçâ bârbatescâ se ḑicu de neam sau Genu Masculinu;

Quei quari aratâ o fiinçâ femeescâ se ḑicu de Genu Femininu,

,Si quei quari aratâ un lucru sau o fiinçâ nici bârbatescâ nici femeescâ se ḑicu de Genu Neutru.

www.dacoromanica.ro

Genulu masculinu pôte lua înainte la singularu vorba *unu*, şi la pluralu vorba *doi*, cum u n u o m u, d¸o i¸ ô m e n i.

Genulu femininu pôte lua la singularu vorba *o*, şi la pluralu vorba *doê*, cum: o f e m e e, d o ê f e m e i.

Genulu neutru pôte lua la singularu *unu*, ca quelle masculine, şi la pluralu *doê*, ca quelle feminine; cum: u n u l e m n u, d o ê l e m n e.

Unu substantivu se pôte ¸dice în mai multe chipuri şi la singularu şi la pluralu, dupò întêmplâri; uneori adicâ se afflâ în întêmplare de a numi que-va; cum: quine e aquesta? — Costea. — C o s t e a, în întêmplarea aqueasta se ¸dice què este de ca¸du Numinativu adicâ în întêmplare de numire.

Alte ori se afflâ în întêmplare de a arâta al cui este queva; sau de quine atîrnâ; cum: a cui este cartea? — a C o s t i i; de quine atârnâ? — d e C o s t e a. Aci substantivulu C o s t e a, se ¸dice de ca¸du G e n e c t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare a arâta què dâmu que-va la quine-va, cumu amu datu cartea C o s t i í sau la C o s t e a. Aci substantivulu C o s t e a, se ¸dice de ca¸du D a t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare s'arate què assupra cui-va se face ôre-quare lucrare; què ôre-quine sau ôre-que este de causâ sau de pricinâ; cum: chiamâ pe C o s t e a, addo p e C o s t e a. Substantivulu C o s t e a aci este de ca¸du A c c u s a t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare quându vorbimu sau

www.dacoromanica.ro

ne îndreptàmu câtre quine-va, ori chiemâmu pe quine-va; cum: Costeo! vino înquoà. Substantivulu Coste, aci este de caḑu Vocativu, sau de chiemare.

Alte-ori în sfîrşitu, se afflă în întêmplare se arâtâmu quê unu lucru vine, se trage, sau se face de unde-va sau dela quine-va; cum: de unde ai aqueastâ carte?— dela Costea. Substantivulu Costea aci este de caḑu Ablativu.

Cu numinativulu dar, numimu fiinçele sau lucrurile, şi este respunsu la întrebarea quine? sau que?

Genetivulu este respunsu la întrebarea a cui? sau de quine ori de que?

Dativulu este respunsu la întrebarea cui? la quine? ori la que?

Accusativulu este respunsu la întrebarea pe quine? sau pe que?

Cu Vocativulu ne întrebuinçâmu quându ne îndreptâmu câtre quine-va, şi este respunsu, ca şi numinativulu, la întrebarea quine sau que?

Ablativulu este respunsu la întrebarea dela quine? dela que? sau de unde?

Aşa dar vêḑuròmu quê substantivulu are doê numere: Singularu şi Pluralu; trei genuri: Masculinu, Femininu şi Neutru, şi şase caḑuri: Numinativu, Genetivu, Dativu, Accusativu, Vocativu şi Ablativu.

Quându unu substantivu se ḑice în ambe numerele şi în quâte şêse caḑele; aqueastâ numeraţie de caḑe şi de numere se numesce Declinaţie.

www.dacoromanica.ro

DECLINATIA I.

MASCULINI

	Singularu		*Pluralu*
N. duc-â	*duc-a*	duc-i	*duch-i*
G. duci, de ducâ	*di duca*	de duci	*di duchi*
D. duci, la ducâ	*a duca*	la duci	*a duchi*
Ac. ducâ	*duca*	duci	*duchi*
V. o ducà	*o duca*	o duci	*o duchi*
A. dela ducâ	*da duca*	dela duci	*da duchi*

FEMININI

N. Mus-â	*mus-a*	mus-e	*mus-e*
G. muse (de musâ)	*di musa*	de muse	*di muse*
D. muse (la musâ)	*a musa*	la muse	*a muse*
Ac. musâ	*musa*	muse	*muse*
V. o musâ, mus'o	*o musa*	o muse	*o muse*
A. dela musâ	*da musa*	dela muse	*da muse*

Aşa se declinà şi quelle urmâtôre:

Tatâ taţi *poeta poeti*
papâ papi *papa papi*
popâ popi

casâ	case	*casa*	*case*
umbrellâ	umbrelle	*ombrella*	*—elle*
panâ(peanâ)	peve	*penna*	*penne*
vargâ(veargâ)	verg'	*verga*	*verghe*
vacâ	vac'	*vacca*	*vache*
pradâ	prâd'	*preda*	*prede*
môrâ	mor'	*mola*	*mole*
teaşcâ	tesce	*tesca*	*tesche*
vînâ	vine	*vena*	*vene*

Regule la declinaţia I.

1. Masculinii dela aceastâ declinaţie se terminâ la singularu în *â* (*a*) şi la pluralu în *i*. Femininii se terminâ la singularu în *â* (*a*) şi la pluralu în *e*, în ambe dialectele.

www.dacoromanica.ro

2. Genetivulu şi dativulu singularu la amêndoê genurile în dialectulu românu facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA II.

MASCULINI

N.	Lup-u	*lup-o*	lup-i	*lup-i*
G.	de lupu	*di lupo*	de lupi	*di lupi*
D.	la lupu	*a lupo*	la lupi	*a lupi*
Ac.	lupu	*lupo*	lupi	*lupi*
V.	o lupe, o lupu	*o lupo*	o lupi	*o lupi*
A.	dela lupu	*da lupo*	dela lupi	*da lupi*

Aci se declinâ toţi masculinii terminaţi la singularu în *u* întregu, *ŭ* scurtu, *u* mutu, şi *iu*, cum se vêdu quei urmâtori.

socru	socri	*suocero*	*suoceri*
ochiu	ochi	*occhio*	*occhi*
bardu	barḑi	*bardo*	*bardi*
rugu	rugi	*rogo*	*roghi*
mêru	meri	*melo*	*meli*
bêatu	bêeţi	*beato*	*beati* (?)
pasu	paşi	*passo*	*passi*
argintu	argiņţi	*argento*	*argenti*
umêru	umeri	*omero*	*omeri*
callu	calli(cai)	*cavallo*	*cavalli*

Omu *uomo, dio*, facu ômeni, *uomini, dei.*

FEMININI

N.	Suror-u	*sorella*	suror-i	*sorelle*
G.	surori(de suroru)	*di sorella*	de surori	*di sorelle*
D.	surori(la suroru)	*a sorella*	la surori	*a sorelle*
Ac.	suroru	*sorella*	surori	*sorelle*
V.	o suroru, soro	*o sorella*	o surori	*o sorelle*
A.	dela suroru	*da sorella*	dela surori	*da sorelle*

www.dacoromanica.ro

DECLINATIA III.

MASCULINI

N.	Verm-e	*verm-e*	verm-i	*verm-i*
G.	de verme	*di verme*	de vermi	*di vermi*
D.	la verme	*a verme*	la vermi	*a vermi*
Ac.	verme	*verme*	vermi	*vermi*
V.	o verme	*o verme*	o vermi	*o vermi*
A.	dela verme	*da verme*	dela vermi	*da vermi*

FEMININI

N.	Vesp-e	*vesp-e*	vesp-i	*vesp-i*
G.	vespi de vespe	*di vespe*	de vespi	*di vespi*
D.	vespi[1] la vespe	*a vespe*	la vespi	*a vespi*
Ac.	vespe	*vespe*	vespi	*vespi*
V.	o vespe	*o vespe*	o vespi	*o vespi*
A.	dela vespe	*da vespe*	dela vespi	*da vespi*

Aci se deçlinâ toţi substantivii masculini şi feminini terminaţi la singularu în *e*, şi la pluralu în *i*; cum:

Masculini				*Feminini*			
Câne	câni	*cane*	*cani*	parte	pârţi	*parte*	*parti*
jude	judi	*giudice*	*giudici*	valle	vâlli[2]	*valle*	*valli*
dinte	dinţi	*dente*	*denti*	sôrte	sorţi	*sorte*	*sorti*
nume	spate nu se schimbâ la pl.			ôste	osti	*oste*	*osti*
				sabie	sâbii		

Moglie, *mille*, facu la pluralu: *mogli*, *mila*.

[1] Quelle în ie, cum: filosofie, datorie, la genetivu şi dativu remânu neschimbate, pentru eufonie, quându iau articolu, qua sâ nu viie trei i; adicâ: filosofie, filosofiei, iar nu: filosofiii ect.

[2] Quelle în lle, la pluralu immôie pe ll; adicâ: vâlli se citesce vâi; precum se citesce şi golli, goi.

www.dacoromanica.ro

Insemnâri. Femininii în *ate* dela aqueastâ declinaţie correspundu cu Italienii terminaţi în *tà*, quare în vechime şi acum pe alocurea se termina în *tate* sau *tade* cum: bunêtate, cetate; *bontà cità*, quare se ḑicu şi *bonitade, citade*. Aqueştia s'au prescurtatu din obiceiulu que avemu şi noi a ḑice: o bunatà de omu, în locu de o bunêtate de omu; Aqueşti femininii în *tà* şi quei în *tù*, în dialectulu Italianu nu se schimbâ la pluralu.

Genetivulu şi dativulu feminiloru românesci facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA IV.

NEUTRI

1

N.	Os-u	*oss-o*	ôs-e	*oss-e*	*oss-a*
G.	de osu	*di osso*	de ôse	*di osse*	—
D.	la osu	*a osso*	la ôse	*a osse*	—
Ac.	osu	*osso*	ôse	*osse*	—
V.	o osu	*o osso*	o ôse	*o osse*	—
A.	dela osu	*da osso*	dela ôse	*da ose*	—

2

N.	Jug-u	giog-o	jugur-i	giogh-i
G.	de jugu	di giogo	de juguri	di gioghi
D.	la jugu	a giogo	la juguri	a gioghi
Ac.	jugu	giogo	juguri	gioghi
V.	o jugu	o giogo	o juguri	o gioghi
A.	dela jugu	da giogo	dela juguri	da gioghi

INSEMNARI

I. Neutri urmâtori schimbâ pe *u* dela singularu în *e* la pluralu.

www.dacoromanica.ro

cîrligu	—e	lemnu	—e	ferru	—e
vîrteju	—e	guleru	—e	ospêţu	—e
obrazu	—e	firu	—e	mêru	—e
buricu	—e	flueru	—e	dobitocu	—e
ibricu	—e	fulgeru	—e	cojocu	—e
cântecu	—e	carru	—e	pistolu	—e
peticu	—e	paharu	—e	metohu	—e
ceasornicu	—e	hotaru	—e	amvonu	—e
acu	—e	helesteu	—e	milionu	—e
inelu	—e	fîneţu	—e	cordonu	—e
grâunţu	—e	fusu	—e	canonu	—e
staulu	—e	pècatu	—e	bastonu	—e
reazemu	—e	rêcnetu	—e	bilionu	—e
arcanu	—e	ţipetu	—e	cornu	—e
busduganu	—e	sunetu	—e	sgomotu	—e
eataganu	—e	suf fletu	—e	chiotu	—e
semnu	—e	tresnetu	—e	clopotu	—e
scaunu	—e	âmbletu	—e	cuvîntu	—e
maţu	—e	toeagu	—e	catastihu	—e
ciocanu	—e	chepeneagu	—e		

„Si quele în aşu, şi eşu, cum: lâcaşu, sâlaşu, fedeleşu, lâcaşe, sâlaşe, fedeleşe.

Grâu, frêu, brîu, ou, facu grâne, frêne, brîne, oê.

Sânge face: sângiuri, bine face: bunuri

Capu face capete. — veacu, timpu, aeru, pasu şi codru, facu veci şi veacuri, timpi şi timpuri, aeri şi acre, paşi şi pasuri, codri şi codruri. Insâ timpu şi codru, schimbându genulu, schimbâ şi înţelesulu.

Neutri que au la penultima *o*, la pluralu scimbându'l în *ô*, potu asemenea se se termine quei mai mulţi în *e*; cum osu ôse, dobitocu dobitôce, norodu norôde. Aquesţia quându se terminà quâte odatâ în *ri*

www.dacoromanica.ro

atunci nu lungescu pe o; cum: prisosu prisôse prisosuri, folosu folôse folosuri.

II. Neutri urmâtori se terminâ toţi la pluralu în ri.

hîrbu	strugu	hazu	malu	doru
drîngu	steagu	adîncu	rîu	zeru
sgiabu	coifu	bumbacu	stilu	graiu
vrafu	tîrgu	hacu	duhu	jaru
nêravu	negoçu	jocu	felu	glasu
postavu	preçu	lacu	ţolu	versu
prafu	frigu	locu	drumu	stihu
plumbu	furtişagu	leacu	dramu	dresu
schimbu	streangu	piscu	fumu	nasu
prieteşugu	boldu	norocu	bunu	nesaţiu
vicleşugu	vadu	pliscu	veninu	respunsu
bilşugu	gardu	polcu	inu	rîsu
jugu	glodu	unghiu	chinu	chefu
meşteşugu	cîrdu	tocu	sînu	ceasu
plugu	miedu	colţu	cinu	botu
cîştigu	seu	teascu	zulufu	vîntu
pragu	nodu	fleacu	chipu	gustu
rangu	plodu	focu	nisipu	cortu
stogu	podu	ţarcu	adevêru	mustu
rêndu	cercu	biru	portu	pâmîntu
fundu	valu	varu	ceru	sfatu
iadu	vîrfu	daru	începutu	sfîrşitu
necazu	dealu	şanţu	tortu	sfertu
orezu	crugu.			

III. Neutri quei 'lalţi potu dupò voiea şi trebuinça scriitorului a se termina sau in *e*, sau *uri*; cum: cotu

www.dacoromanica.ro

côte coturi; glonţu glônţe glonţuri; principu principe principuri; danţu dance danţuri; talentu talente talenturi etc. — Quei în întu, schimbînduse la pluralu în *e*, schimbâ *î* şi pe în *i*; cum: veşmîntu veşminte veşmînturi, mormîntu morminte mormînturi etc.

IV. Neutri terminaţi în *ïu*, daca nu se terminâ la pluralu în *uri*, nu se cuvine ai termina în e ci în *ii*; cum: privilegiu, collegiu, participiu: privilegii, collegii, participii; daca nu vom ţice privilegiuri.... Cuvîntulu este quê neutri, fâcêndu la pluralu ca femininii, aquestia, terminînduse la singularu în *e* sau *ie*, la pluralu se terminâ în *i* sau *ii*; dupe cum se vede la declinaţia atreia.

DECLINATIA V.

FEMININII

1

	Singularu		*Pluralu*	
N.	ţi, ţio *dì, giorno*		ţille	*giorni*
G.	ţille (de ţi)	—	de ţille	—
D.	ţille (la ţi)	—	la ţille	—
Ac.	ţi	—	ţille	—
V.	o ţi	—	o ţille	—
A.	dela ţi	—	dela ţille	—

2

N.	steà, steno	*stella*	stelle	*stelle*
G.	stelle (de stea)	*di stella*	de stelle	*di stelle*
D.	stelle (la stea)	*a stella*	la stelle	*a stelle*
Ac.	stea	*stella*	stelle	*stelle*
V.	o stea	*o stella*	o stelle	*o stelle*
A.	dela stea	*da stella*	dela stelle	*da stelle*

www.dacoromanica.ro

Aci se declinâ toţi femininii terminaţi în *ì*, *à* şi *eà* cum: mantà, sacà, ròndurèà, cureà (*) etc.

Observaţii

Din aqueste cinqui declinaţii se adunâ quelle urmâtôre:

I. Substantivii masculini la singularu în dialectulu românu se terminâ în *u* întregu, cum: socru; în *ŭ* scurtu cnm: bou; în *u* mutu, cum: omu; în *iu*, cum: ochiu, în *e*, cum: verme, şi în *â*, cum: papâ. Iar în dialectulu italianu în *o*, cum: *uomo*; în *io*, cum: *occhio*, în *e*, cum: *verme*, şi în *a*, cum: *papa*. La pluralu toţi în ambe dialectele se terminâ în *i*, cum: socri, boi, ômeni, ochi, vermi, papi; *suoceri*, *bovi*, *uomini*, *occhi*, *vermi*, *papi*. — La românesce *i* dela pluralu este scurtu quându *u* la singularu este scurtu sau mutu, iar la italienesce totu d'auna e întregu.

II. Substantivii feminini se terminâ la singularu sau, în â românescu şi *a* italienescu, cum: casâ, *casa*, lunâ, *luna*; sau în *e* în ambe dialectele, cum: sete parte, sau *à* ori *eà* românesce; cum: mantà, cureà, şi în *à* şi *ù*, italienesce; cum: *bontà virtù*.

III. Substantivii feminini, daca la singolaru se terminâ în *e*, la pluralu îl schimbâ în *i*, în ambe dialectele, cum: vespe vespi, lume lumi. — *i*, la românesce e scurtu, şi italienesce întregu. — Daca se terminâ în *â* românesce şi în *a* italienesce, la pluralu îl schimbâ în *e*; cum: casâ case, *casa case*, cicalâ cicale, *cicala cicale*.

(*) Substantivii de aqueastâ declinaţie în dialectulu Macedoniei se terminâ în *ao* cum: *steao*, *ţeao*, *mantao*.

www.dacoromanica.ro

Insemnare. Reaoa-întrebuinçare şi nesciinça regule; sau mai bine întêmpinulu unoru consone, pe alocurea a fâcutu în dialectulu românu qua mulţi feminini terminaţi în â, la pluralu sâ se parâ quê 'l schimbâ în *i*. Aqueştia suntu quei quari sé terminâ în *cà*, *scà*, *gà*, *rà*, *òrà*; cum: vaçâ vacĕ, fugâ fugĕ, scarâ scârĕ; môrâ morĕ, şi pare quê se audu împrotiva regulei: vaci, fugi, scâri, mori. Unii iar que se termïnâ în bâ, dà, mâ, inçâ, la pluralu schimbâ pe â în *e* şi în ĕ sau pârutulu *i*; dupò voie si dupò locuri; cum: limbâ limbe limbĕ sau limbi; prada prade prâd̨ĕ sau prâd̨i; lacrêmâ lacrême, lacrêmĕ sau lacrêmi; fiinçâ fiinçe, fiinçĕ sau fiinçi. Aqueste prescurtâri ale lui *e*, sau asemânâri cu *i*, se potu arâta şi prin apostrofu, limb', prâd̨', lacrêm', fiinç', quare fârâ a strica regula înlesnescu fôrte multu limba.

IV. Femininii terminaţi la singularu în *à* ori *eà*, la pluralu în românesce se terminâ în *alle*, *elle*; cum: mantà, mantalle; cureà, curelle.

V. Quându unu *a*, se affâ pe la mijloculu substantiviloru feminini, şi aqueştia se terminâ în *i*, la pluralu sau se mai împuţineadâ cu o silabâ; atunci aquestu *a* se face â, cum: parte pârţi, sabie sâbii, pradâ prâd̨'.

VI. Femininii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a* şi vinu la origina loru; cum: fereastrà ferestre; (fiindu ferestrâ mai la începutu). — In aqueastâ regulâ intrâ şi quei quarii se paru què au *a* la penultima, que pe alocurea se pronunçiâ *ea*, şi quare în sine nu e de quâtu unu *e* lungu; Asemenea

www.dacoromanica.ro

feminini schimbâ la pluralu pe *a* sau *ea*, în *e*, cum: pană peană pene, masă measă mese. Aqueştia mai bine ar'fi să se scrie cu *e* şi la singularu: penă, mesă, nevestă ect. — Quei quari au *î*, îl scbimbâ în *i*, cum: vînă, ţînă, vine, ţine. (*)

VII. Feminini que au la penultima, *oa*, (ô) la pluralu, de se terminâ în *i*, sau('), îl facu *o*; cum: sôrte, sorţi, môră, mor'.

Intr'unu cuvîntu, femininii que au penultima lungâ, la pluralu, de se terminâ în *i* sau('), o facu scurtâ, schimbându pe a în â, pe ea în e, şi pe ô în o.

VIII. Neutri que au în penultima la singularu *o*, appêsatu, la pluralu, daca se terminâ în *e*, îl lungescu fâcêndu'l oa(ô); cum: dobitócu, dobitôce; iar daca aqueastu *o* nu e appêsatu, rêmâne neschimbatu, cum; clópotu clópote; daca au *ea*, îl schimbâ în *e*, cum: toeagu toege şi vice versa une-ori, cum: ferru fearre: iar daca au *ê*, îl schimbâ în e; cum: mêru mere.— Quei quari au consona *h* lungâ finală, la pluralu terminânduse în *e*, o schimbâ în ş; cum: catastihu, metohu, catastişe, metôşe.

IX. Masculinii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a*, quei quari au *ê* îl schimbâ în *e*; cum bêeatu bêeţi; mêru meri; vêru veri.

Insemnare. Din aqueste trei regule precedente cum: şi din alte bâgâri de seamâ se vede quê substantivii pe quari dupò vremi obiceiulu 'ia stricatu în ôre-quare provincialismi, la pluralu îşi vinu la a loru origi-

(*) Quei quari la pluralu nu facu în *i n e*, la singularu se scriu cu *â*; cu m: m â n a m â n i, fòntânâ fòntâne etc.

www.dacoromanica.ro

nâ, precum: mese, pene, morți, erbe, stelle, șelle, elle, fiindu: *mesa*, *pena*, *morte*, *erba*, *stella*, *sella*, *quella*, *ella*.

X. Masculinii italiani que se terminâ la singularu în *io* și *jo*, la pluralu se terminâ în *j* mare, que se citesce ca iĭ al nostru; cum: *tempio tempj*, *pricipio principj*, *librajo libraj*, *lavatojo lavatoj* etc. Quâte însâ înainte de *io* au *c*, *ch*, *g* și *gl*, aquellea la pluralu se terminâ în *i* micu, sau mai bine leapâdâ pe *o* dela singularu; cum: *impaccio impacci*, *occhio occhi*, *raggio raggi*, *figlio figli*. Aqueștia sûntu întocmai ca quei românesci que se terminâ în *iu*, cum: fiiu fii, ochiu ochi etc.

XI. Substantivii italieni terminați în *ie*, în *i* și quei quari au la ultima accentu sau suntu monosilabi, aqueiea la pluralu nu se schimbâ; cum: *una specie, due specie; una metropoli, due metrepoli; una cità, due cità; una virtù, molte virtù; un piè, due piè; un Rè, molti Rè* etc. Asfelu nu se schimbâ: nume spate, în românesce; și asfelu nu se schimbâ ajjectivii feminini terminați în ôre; cum: vorbitôre-a, vorbitôre-le.

XII. Din aqueste cinqui declinații se mai vede quê în dialectulu italianu substantivii nu se schimbâ la cadquri, quê într'alu nostru feminii se schimbâ la genetivu și dativu, fâcêndu ca numinativulu pluralu, și quê qua sâ facemu cadqurile ne întrebuinçâmu cu nisce particelle sau prepositii que se numescu *segnacasi* semnude-cadqe, și quare suntu quelle urmâtôre:

Pentru	Numinativu	substantivulu	
—	Genetivu	de	*di*
—	Dativu	la	*a*
—	Accusativu	substantivulu	
—	Ablativu	dela, din, și de	*da*

www.dacoromanica.ro

Vocativulu, în ambe dialectele, ia înainte interjecţia sau strigare ori chiemarea *o*! pôte adesea sâ fie şi fârâ aquestu *o*! In dialectulu românu, masculini dela a doa declinaţie au vocativulu şi cu particularâ terminaţie în *e*, şi femininii dela de 1-a, a 2-a, şi a 3-a, declinaţie în o; cum: lupe, muso, soro, femeeo.

INSEMNARI.

In dialectulu românu quându substantivii aratâ fiinçe însufleţite, şi mai vîrtosu persône sau ômeni, accusativulu loru atunci ia înâinte adesea prepositia *pe*; iar de aratâ lucruri neînsufleţite, accusativulu atunci remâne adesea singuru ca numinativulu: cum: ascultâ pe Dumneḑeu şi pe pârinţi; şi ascultâ glasulu cugetului; addo pe Florea, şi: addo masa etc:

Quându substantivii în dialectulu italianu începu cu o vocalâ, segnacasulu, *a*, al dativului pentru eufonie priimesce unu *d*; cum: *a Dio, ad angelo; a Roma, ad Atene.*

Vêḑuròmu quê în ambe dialectele se afflâ substantivi que la singularu sûntu masculini şi la pluralu feminini; precum: osu ôse, fructu fructe, lemnu lemne; *osso osse*, *frutto frutta*, *legno legna.*

Aqueştia în românesce sûntu prea mulţi în quâtu quea mai mare parte a substantiviloru que aratâ lucruri neînsufleţite sûntu asfelu; şi pentru quê pe de o parte mai se potrivescu la numêru cu masculinii şi femininii, iar pe de altâ, pentru quê fôrte mulţi, dupò cumu s'a vâḑutu, au o terminaţie particularâ la pluralu în *ri;* de aqueea, dupò totu cuvîntulu, putemu

www.dacoromanica.ro

ḑice quê facu unu neamu sau unu genu în parte, que nu este nici masculinu nici femininu, ci neutru. In italienesce însâ asemenea substantivi sùntu prea puţini, şi pentru que nu pôtu, dupò numerulu loru, face unu genu în parte ci o escepsie, închiemu quê dialectulu românu are trei genuri, iar quelu italianu numai doê; şi substantivii que în aquestu dialectu la singularu sùntu masculini şi la pluralu şi masculini şi feminini, ii arâtâmu la valle:

anello	inelu	*anelli*	şi *anella*
bisogno	trebuinçâ	*bisogni*	*bisogna*
braccio	braçu	*bracci*	*bracc'a*
budello	maçu	*budella*	*budelle*
calcagno	câlcâiu	*calcagni*	*calcagna*
carro	carru	*carri*	*carra*
comandamento	comandâ	*comandamenti*	*comandamenta*
corno	cornu	*corni*	*corna*
castello	castelu	*castelli*	*castella*
cervello	cerbuleçu	*cervelli*	*cervella*
ciglio	geanâ	*ciglie*	*ciglia*
coltello	cuţitu	*coltelli*	*coltella*
demonio	demoniu	*demonj*	*demonia*
dito	degetu	*diti*	*dita*
filo	firu	*fili*	*fila*
fondamento	fundamentu	*fondamenti*	*fondamenta*
frutto	fructu	*frutti*	*frutta*
fuso	fusu	*fusi*	*fusa*
gesto	gestu	*gesti*	*gesta*
ginocchio	genuche	*ginochi*	*ginocchia*
granello	grâunte	*granelli*	*granella*
grido	ţipêtu	*gridi*	*grida*
interiore	incùntru(rerunchi)	*interiori*	*interióra*

www.dacoromanica.ro

labbro	buzâ	*labri* şi *labbra* şi *labbia*	
legno	lemnu	*legni*	*legna* *legne*
lenzuolo	giulgiu	*lenzuoli*	*lenzuola*
letto	patu	*letti*	*letta*
membro	mâdularu	*membri*	*membra* şi *membe*
mulino	môrâ	*mulini*	*mulina*
muro	ţidu	*muri*	*mura*
orecchio	ureche	*orecchi*	*orecchia* şi *orecchie*
osso	osu	*ossi*	*ossa* *osse*
peccato	pêcatu	*peccati*	*peccata*
pugno	pumnu	*pugni*	*pugna*
quadrello	sâgeatâ	*quadrelli*	*quadrella*
riso	rîsu	*risi*	*risa*
rubbio	ruppu	*rubbj*	*rubbia*
sacco	sacu	*sacchi*	*sacca*
strido	strigêtu	*stridi*	*strida*
tino	linu (de vinu)	*tini*	*tina*
vestigio	mlâdicâ	*vestigi*	*vestigia*
vestimento	veşmîntu	*vestimenti*	*vestimenta*
uovo	ou	*uovi*	*uova*
cetinajo	cîntaru	*centinaja*	
migliajo	miaru	*migl aja*	
miglio	mie	*miglia*	
móggio	o màsurâ	*móggia*	
stajo	o mâsurâ	*staja*	
pajo	pereche	*paja*	

www.dacoromanica.ro

CAPU II.

De pronume.

Pronumele este unu felu de substantivu que aratâ un nume sau se întrebuinçeaḑâ în loculu substantivului, cum: *eu*, *tu*, *sine*.

Pronumele, are ca şi substantivulu, numere şi caḑuri; genuri nu are, pentru quê şi bârbatulu şi femeea ḑice *eu*, şi bârbatului şi femei ḑicemu *tu*, şi pentru partea bârbâteascâ şi femeiascâ ḑicemu *sine*. In locu de genuri pronumele are trei persône.

Persônaântêea este aquea quare vorbesce, cum: *eu*, *noi*; adoa aqueea cu quare vorbesce, cum, *tu*, *voi*; şi atreia aqueea pentru quare vorbesce, cum: *sine*, si totu substantivulu, cum: omulu, lumea, cerulu etc. (*)

(*) Caḑulu vocativu este de persôna a doa: pentru quê într'ênsulu substantivulu este persôna cu quare vorbimu.

www.dacoromanica.ro

DECLINATIE DE PRONUME.

PERSÔNA ANTEEA:

	Singularu		*Pluralu*	
N.	eu	*io*	noi	*noi*
G.	de mine	*di me*	de noi	*di noi*
D.	mie la mine imi mi	*a me* *a me* *mi, me* *mi*	noê la noi ne ni	*a noi* *a noi* *ne* *ci, ce*
Ac.	pe mine mê	*me* *mi*	pe noi ne	*noi* *ne, ci, ce*
A.	dela mine	*da me*	dela noi	*da noi*

PERSÔNA A DOA.

N.	tu	*tu*	voi	*voi*
G.	de tine	*di te*	de voi	*di voi*
D.	ţie la tine îţi ţi	*a te* *a te* *ti, te* *ti*	voê la voi vê vi	*a voi* *a voi* *ve* *vi*
Ac.	pe tine te	*te* *ti*	pe voi vê	*voi* *ve vi*
A.	dela tine	*da te*	dela voi	*da voi*

PERSÔNA A TREIA.

N.	— (1)		— (1)	—
G.	de sine	*di se*	— (1)	—
D.	sie la sine îşi	*a se* *a se* *si*	— (1) — (1) îşi	— — *si*
Ac.	pe sine se	*se* *si*	— (1) se	— *si*
A.	dela sine	*da se*	— (1)	—

(1) Nu se întrebuinţează.

www.dacoromanica.ro

Quându vedemu quê *pronumele eu, tu, sine*, aratâ persône, le numimu: pronume Personale. De vomu bâga de seamâ însâ quê mai adesea quându ţicemu *eu*, arâtâmu cu degetulu la ênşine; quându ţicemu *tu*, arâtâmu cu degetulu la persôna cu quare vorbimu: atunci pronumele *eu* şi *tu* se numescu: pronume Indicative sau arâtâtôre, şi la aqueastâ întêmplare în locu de *sine*, pentru a treia persônâ avemu pe *ellu, ea*, despre quare vomu vorbi la ajjectivii indicativi. Aci, pentru quê se afflâ în relaţie în a treia persônâ câtre *eu* şi *tu*, vomu arâta cum se declinâ,

MASCULINU

	Singularu		*Pluralu*	
N.	ellu	*ello*	ei	*ei, e' egli, eglino*
G.	a lui (de ellu)	*di lui*	a loru(de ei)	*di loro*
D.	lui (la ellu îi i	*a lui* *gli* *li*	loru la ei) le li	*a loro* *li* *gli*
Ac.	pe ellu îl	*lui* *il, lo*	pe ei îi	*loro* *gli, li*
A.	dela ellu	*da lui*	dela ei	*da loro*

FEMININU

N.	ea	*ella*	elle	*elle, elleno*
G.	a ei (de ea)	*di lei*	a loru (de elle)	*di loro*
D.	ei (la ea) îi i	*a lei* *le* *le*	loru (la elle) le li	*a loro* *le* *le*
Ac.	pe ea o	*lei* *la*	pe elle le	*loro* *le*
A.	della ea	*da lei*	dela elle	*da loro*

Adesea în ambe dialectele în locu de *ellu* se întrebuinţeaqâ participiulu verbului *essere* (fire), *ens*, şi ţi-

www.dacoromanica.ro

cemu românesce : ênsu dênsu, iar italienesce *esso desso*. Aquestu ţisu pronume indicativu sau personalu, se declinâ în ambe dialectele cu prepositiile segnacasi.

ênsu, ênsa, în românesce adessea ia dupò sine, pentru mai multâ întârire pe dativulu pronumelui personalu, şi face: ênsu'mi ênsâ'mi, ênsu'ţi ênsâ'ţi, ênsu'şi ênsâ'şi ênşine ênşivê etc. Aqueştia în italienesce se aratâ cu *stesso* şi *medessimo* la tôte persônele : cum: *io stesso io medessimo*, *noi stessi*, *noi medessimi*, *tu stesso*, *voi stessi*

Italienii vorbescu mai totu d'auna în pluralu, şi de aqueea întrebuinţeadâ pe *egli* pluralu în locu de *ello*, precumu şi pe *voi* în locu de *tu*. Atâtu s'a legiuitu cu obiceiulu aquestu *egli* în locu de singularu, înquâtu quându a queruta trebuinţa ai da o însemnare de pluralu, 'lau fàcutu *eglino*, ca şi pe *elle*, *elleno*.

Cu mine, cu tine, cu sine, în dialectulu italianu se ţice: *meco*, *teco*, *seco*; şi prea raru: *con me*, *con te*, *con se*.

Queea que înţelegemu noi cu ênsu, aqueea italienii înţelegu cu *desso*; cum: ellu e ênsu, sau ênsu'şi: *egli è desso*. ‚Si queea que înţelegemu noi cu dênsu aqueea italienii înţelegu cu esso; cum: ea sau dênsa vorbesce, *ella o essa parla*. (*) adicâ, dênsul dênsa, *esso essa*, în ambe dialectele aratâ şi persône şi lucruri; iar ellu, ea, *egli*, *ellą* aratâ numai persône.

(*) Se întrebuinţeadâ şi *ênsu* ca *esso*; dar numai în complinirea prepositiei *întru*, cu cum: *într'ênsulu*, *într'ênsa*, *într'ênşii*, *într'ênsele*.

www.dacoromanica.ro

Pronumele italianu *ne*, mai adesea e relativu; corespunde cu françoḑesculu EN, şi este mai aquela cu *ne* al nostru pe quare noi îl întrebuinçâmu fôrte raru în simţulu aquesta; cum. UNE FAVEUR EN PROCURE UNE AUTRE; *un favore ne procura un altro*; unu favoru ne procurâ un' altu.

Pronumele italiane *ci*, *vi* dela pluralu correspundu cu Y françoḑescu şi cu: mi, ţi, ale nôstre dela singularu, quare aratâ locu; însâ *ci*, aratâ loculu unde suntemu şi *vi*, loculu unde nu sûntemu: *sono in Bucaresti*. *venite-ci;* sûntu în Bucuresti, vino-'mi (aci); *sei in Italia*, *voglio d'andar-vi;* eşci în Italia, voiu sâţi viiu şi eu (acolo). Asfelu sûntu tôte frasele romànesci: vinomi-ţi (aci), dumi-te (acolo), que 'mi ai venitu? (aci), que 'ţi a venitu? (acolo). *Ci* corespunde cu mi, şi *vi*, cu ţi. Deosebirea nu este alta de quâtu què italienii vorbescu la pluralu, şi noi vorbimu la singularu, unii s'au ţinutu de moda veaculuiu şi alţi de origina loru.

Me, *te* în dialectulu italianu se ia fôrte raru în locu de numinativu, precumu se vede în Boccacio: *credendo chio fossi te*. Asfelu se ia şi: mine, tine al nostru: vorbesce ca mine, *parla come me*; elu e ca tine, *egli è come te*; adicâ vorbesce cumu vorbescu eu, este cum eşci tu.

îi, quându este masculinu, italienesce se aratâ cu *gli*, şi quându e femininu, se aratâ cu *le*; iubescu pe frate meu, îi scriu adessea, *amo mio fratello*, *gli scrivo spesso;* stimu pe suroru mea, îi scriu adessea; *stimo mia sorella*, *le scrivo spesso.*

www.dacoromanica.ro

Mĭ, te, se, ne, vĕ, îl, o, îi, le; precum şi *mi*, *ti*, *si*, *ci*, *vi*, *lo*, *la*, *li*, şi *le*, italienesci se punu totu d'auna înaintea verbiloru; cum: mĕ vede, te vede, se vede; *mi vede*, *ti vede*, *si vede*; însâ puindule în urmâ, atunci se unescu cu verbulu, cum: rogumĕ, rogute, rogu'l, roguo. — Asemenea se întrebuinţeaţâ italienii şi la participii, noi însâ ne amu deprinsu a le pune numai în urma participiiloru: iar Vâcârescii que au cunoscutu dela inceputu natura dialectului nostru, şi mai vîrtosu D. I. Vâcârescu, întrebuinţeaţâ aqueste pronume şi înaintea participiiloru; cum: se vĕţêndu, se jucându, în locu de vĕţêndu-se, jucându-se (Primâvera Am:)

Quându pronumele *mi*, *ti*, *ci*, *vi*, *si*, au dupò dênsele pe *lo*, *la*, *li*, *gli*, *le*, *ne*, schimbâ pe i în *e*; cum: *melo*, *mela*, *meli*, *celo*, *cela*, *celi*, în locu de *milo*, *mila*....

Quându pronumele *gli* este urmatu de *lo*, *la*, *li*, *le* *ne*, atunci mai ia unu *e* dupò sine şi se unesce cu pronumele que urmeaţâ, cum: *glielo diedi* (i'l dideiu.)

Quându mai multe pronume urmeaţâ dupò verbu, se unescu tôte şi facu o singurâ vorbâ cu verbulu; cum: *dimelo*, ţimi'l, spunemi'l, addâmi'l.

Pronumele se, *si*, în amêndoĕ dialectele fâcêndu verbi pasivi, are preţu quâtu şi ON françoţecu; cum: se vorbesce: *si parla*, ON PARLE.

Loru *loro*, se pune totu d'auna dupe verbu; cum: *date loro*, *parlerò loro*, dâ loru, vorbi-voiu loru. Aquestu pronume în caţulu genetivu şi dativu pôte fi

www.dacoromanica.ro

şi fără *di* şi *a*; cum: *le loro armi, ordinò loro,* în locu de *le di loro, a loro.*

Quându pronumele italienesci se punu dupò unu verbu monosilabu terminatu în vocală sau a quâruia ultimă are accentu, atunci pronumele îndoiesce consona iniţială, cum: *dimmi, fammi, pregollo, fermossi,* iar nu *dimi, fami, pregò lo, fermò si.*

li, le şi *gli* fiindu de aquelaşi caḑu, *gli* se întrebuinţeaḑă quându dupò dênsu urmeaḑă o vocală sau unu *s* ori *z*, que au dupò dênsele altă consonă; cum: *gli unì, gli sparse*. Asfelu este şi îi al nostru, cum: îi ducu 'i amu dusu, ca şi quându amu ḑice li ducu, gli amu dusu.

CAPU III.

De Ajjectivu.

Ajjectivulu este o vorbă que aratâ o qualitate, şi qualifiică pe substantivu, adică aratâ cum este substantivulu; precum quându ḑicu sau quându vêḑu unu omu aquesta trebue să aibă ôre-quare semne sau qualităţi prin quare se cunôsce din alte fiinţe sau chiaru din alţi ômeni. Aşa quându ḑicu: cuvîntătoru, mare, micu, june, vechiu, bunu, rêu, blându, iute ect. aqueste vorbe pentru quê aratâ cumu este omulu sau altă fiinţă, sunt ajjectivi.

www.dacoromanica.ro

Qualitâţile que au fiinçele sau lucrurile, unele se potu pricepe prin simţurile din afarâ, şi altele prin quelle din nèuntru adicâ prin cugetare prin minte sau judecatâ. Qualitâţile: albu, roşu, rôtundu, strâmbu, limpede, turbure etc: se vêdu cu ochii; qualitâţile: melodiosu, armoniosu, discordu etc: se simtu prin auḑu; mirositoru, puturosu etc: cu mirosulu; dulce, acru, sâratu, etc: cu gustulu; caldu, rece, môle, aspru, etc: cu tactulu sau cu tôtâ pellea ori totu trupulu omului. Quându ḑicu, bunu, rêu, blându, iute, justu sau dreptu, înţeleptu etc: aqueste qualitâţi nu se pricepu prin simţurile din afarâ, ci prin cugetare. Aşa ajjectivii se împartu în doê: în fisici sau materiali, şi în metafisici sau ideali.

Fisici sau materiali suntu aqueia que aratâ o qualitate materialâ sau fireascâ, şi Metafisici suntu aqueia que aratâ o qualitate idealâ sau metafisicâ.

Ajjectivii în generalu se schimbâ în amêndoê genurile; cum: albu albâ, bunu bunâ etc.

Quându învaçâ quine-va o limbâ sau quându vede o fiinçâ, unu lucru ori o qualitate que n'a mai vêḑutu, întreabâ cumu se chiamâ cutare fiinçâ, cutare qualitate? sau que nume are? Afflându darâ cumu se chiamâ va se ḑicâ quê 'ia afflatu numele. Totu substantivulu dar, şi totu ajjectivulu este unu nume, şi de aqueasta quei vechi amendoê aqueste pârţi ale cuvîntului le unia într'una, subt numirea de Nume.

Ajjiectivii în ambe dialectele se suppunu la aqueleaşi regule ca şi substantivii şi se concôrdâ cu dênşii

www.dacoromanica.ro

ţn genu, caḑu şi numere; cum: omu bunu, femei frumôse.

Ajjectivii masculini terminati în *u* românesce şi *o* italienesce, la femininu se terminâ în *â* (a); cum: bunu, blându, *buono*, *blando*, bunâ, blândâ, *buona*, *blanda*, — Quei în *oru*, în românesce se schimbâ în *ôre*; cum: amatoru amatôre etc.

Ajjectivii terminaţi la masculinu în e, în ambe dialectele nu se schimbâ la femininu; cum: omu ferice, câmpu verde, femee ferice, earbâ verde; *uomo felice*, *campo verde*, *donna felice*, *erba verde*. Asemenea nu se schimbâ în italienesce nici ajjectivii terminaţi în i; cum: *giorno disparsi*, *giornata disparsi*.

Ajjectivii românesci que au la penulima *o* la femininu îl lungescu, fâcându'l *ô* (oa); cum: frumosu frumôsa, vorbitoru vorbitôre, coptu côptâ. Quei quari au la penultima *e*, la femininu îl facu *ea*; cum: înţeleptu înţeleaptâ, allesu alleasâ etc. Intr'unu cuvîntu, penultima ajjectiviloru daca este scurtâ la masculinu, la femininu se face lungâ.

Finalulu pluralului ajjectiviloru este întocmai ca al substantiviloru, adicâ masculinii se terminâ în i, şi feminini în *e*, şi *i*, dupò regulâ; cum: bunu buni, dulce dulci; *buono boni*, *dolce dolci*; bunâ bune, dulce dulci; *buona buone*, *dolce dolci*.

Afarâ de vocala finalâ a substantiviloru şi ajjectiviloru, trebue sâ se mai bage de seamâ şi consonele quare în ambe dialectele unele pâtimescu ôre-quare schimbare sau la pronunţie sau la scrisu.

www.dacoromanica.ro

c şi *g* în ambe dialectele, avêndu la pluralu dupò sine *i* şi *e* schimbâ pronunţia dupò regulâ; cum: musici, mici, ragi, lungi, vacĕ, stângĕ; quându însâ va trebui a'şi pâdi pronunţia, atunci iau unu *h*. şi mai desu la italienesce; cum: *parochi*, *ricchi*, *teologhi*, *ricche*, *amiche* (*) *etc.*

sc, afflânduse la pluralu înainte de *e* şi *i*, schimbâ pronunţia, dupò regula generalâ, în şt; iar dupò idioma bânâţeanâ remâne sci; cum: brôscâ brôsce, românescu românesci — în dialectulu italianu ia unu *h*, cum: *risco rischi*, *fresca fresche.*

Femininii terminaţi în *câ*, la pluralu esu din regulâ şi se terminâ în *i*; românească românesci; Quei terminaţi în ôre la pluralu remânu neschimbaţi; cum: femee vorbitôre, femei vorbitôre.

d, *s*, *t*, la pluralu se schimbâ în ḑ, ş, ţ, de se va termina în *i* sau ĕ, iar de se va termina în *e*, remênu neschimbate: cum: blandu blanḑi, livede liveḑi, pasu paşi, parte pârţi, pradâ prâḑĕ, blândâ blânde, casâ case, tôtâ tôte.

II.

Ajjectivii, dupò cumu amu ḑisu, aratâ o qualitate;

(*) Assupra aquestora nu se pôte statornici regulâ, quare adicâ priimescu h, şi quare nu, de quâtu multa deprindere ne pôte povĕţui. Din bâgarea de seamâ se pôte ḑice numai quê toţi quari suntu disilabi sau quari înainte ne *co* şi *go* au *as* şi *es* sau o consonâ, facu quea mai mare parte la pluralu *chi* şi *ghi*; cum: ricco ricchi, loco lochi, cuocò cuochi, fiasco fiaschi, Tedesco Tedeschi, giogo gioghi, palco palchi, albergo alberghi etc.

V.

www.dacoromanica.ro

însâ fie-quare qualitate pôte sâ fiie mai mare sau mai micâ, mai multâ sau mai puţinâ, cum, quându ḑicu: bunu, mai bunu, quelu mai bunu, albu, mai albu, quelu mai albu; eu arâtu qualitâţile bunu şi albu în trei grade; gradulu d'âmtêiu: bunu, albu se ḑice *Positivu*; al doilea: mai bunu, mai albu se ḑice *Comparativu*, şi quelu d'al treilea: quelu mai bunu, quelu mai albu, se ḑice *Superlativu*. Aşa dar ajjectivii positivi sûntu simpli sau singuri, comparativii au înainte: *mai*, şi superlativii: *quelu mai* sau *prea* sau *fôrte* ori *tare*.

In dialectulu italianu comparativii se aratâ cu *più* quându qualitatea e mai multâ, şi cu *meno* (mai puţinu), quându qualitatea e mai puţinâ: cum: *più buono*, *più bianco*; *meno buono*, *meno bianco*; iar superlativii se aratâ cu: *il più* spre crescere, şi cu: *il meno* spre înpuţinare; cum: *il più buono*, *il meno buono*; se mai aratâ ânchê şi cu *molto* in locu de *prea*, *fôrte*, *tare* al nostru, cum: *molto buono*. Superlativulu în italienesce se mai aratâ şi cu finalulu *issimo*, masculinu şi *issima* femininu; cum: *buonissimo*, *bianchissimo*.

Dupò unu comparativu în românesce urmeaḑâ un: de quâtu; cum: mai negru de quâtu nôptea, mai albu de quâtu neaoa: iar în italienesce, daca urmeaḑâ unu substantivu, aquela se pune în caḑulu genetivu, iar daca urmeaḑâ unu verbu, atunci se pune înaintea lui particolla *che*; cum: *il sole è più grando della luna più grando di tutti pianeti*; sôrele e mai mare de quâtu luna, mai mare de quâtu toţi planeţi; *egli pensa più che non dice*, ellu cugetâ mai multu de quâtu

www.dacoromanica.ro

vorbesce. Asemenea urmeadă *che* quându comparaţia se face intre doe qualităţi, fie aquestea arătate prin ajjectivi, prin verbi, prin avverbi sau şi prin substantivi; cum: *più bianco che rosso*; *meglio tardi che mai*; è *miglior soldato che capitano*: mai albu de quătu roşu; mai bine târdiu de quătu nici de cum; è mai bunu soldatu de quătu căpitanu.

Dialectulu italianu are d'a dreptulu din limba latină nisce ajjectivi quari de sine ênşişi sûntu comparalativi fără să mai aibă trebuinçă de particolla *piu*: precum:

maggiore	mai mare	minore	mai micu
migliore	mai bunu	piggiore	mai rêu
superiore	mai presusu	inferiore	mai pre josu
anteriore	mai nainte	posteriore	mai în urmă
interiore	mai neuntru	estetiore	mai afară
ulteriore	mai dincolo	citeriore	mai în qua.

Insă italienii au asfelu de ajjectivi pentru quê 'iau luatu din latina, şi noi nui avemu, pentru que nu' iamu luatu; quine ne stricâ? Que pagubă amu avea quându amu ḑice şi noi: melioru, pejoru, majoru, minoru, interioru, esterioru? etc.

Quându comparându doe lucruri, le afflămu que au aquelaşi gradu de qualitate, atunci ne întrebuinçămu cu: aşa, atâtu, altatâtu; *cosi*, *tanto*, *altretanto*; quare quelle românesci iau quâte odată şi unu *de* dupò sine; însă comparaţia se închieie, la românesce cu: *ca şi*, pentru aşa, cu: quâtu, pentru atâtu, cu prequâtu pentru altatâtu; şi la italienesce cu *come* pentru *cosi* cu *quanto* pentru *tanto altretanto*, cum: cânele meu è aşa de bunu ca şi al têu: *il mio cane è così buono co-*

www.dacoromanica.ro

me il tuo; sau atâtu de bunu quâtu...., *tanto buono quanto*.... sau altatâtu preqâtu...., *altretanto quanto*... Se pôte arâta asemenea comparaţii şi fârâ pârticellele ânteitôre: aşa, *cosi*, puindu numai pe quelle urmâtôre ca şi *come*....; cum: e bunu ca şi al têu, quâtu şi al têu, prequâtu ş'al têu; *è buono come il tuo, quanto il tuo*.

Ajjectivii superlativi sûntu sau absoluţi sau relativi. Absoluţi sûntn qnându aratâ qualitatea într'unu gradu mare fârâ a face vr'o comparaţie, sau quându ajjectivulu are înainte pârticellele: prea, fôrte, tare, pentru rômânesce şi particolla *molto* pentru italienesce, cum: prea bunu, fôrte bunu, tare bunu, *molto buono*. Relativi sûntu quându, arâtându qualitatea în quelu mai mare gradu, facemu şi o comparaţie, sau quându ajjectivulu are înainte pârticellele: quellu mai, *il più, il meno*; cum: è quellu mai ferice din ômeni, *è il più felice degli uomini*; eroul quelu mai stimabilu din greci fu Epaminonda; *l'eroe il piu stimabile degli greci fu Epaminonda*. Superlativulu relativu la rômânesce are dupò sine *din* sau *între*, iar la italienesce caḑulu genetivu pluralu sau preposiţia *fra*.

Italienii, la superlutivii absoluţi în locu a se întrebuinça cu particolla *molto*, fôrte, adesea imiteaḑâ pe latini şi facu unu superlativu întregu iar nu cârpitu din doê vorbe, schimbându vocala dela ultima ajjectivului în *issimo* la masculini, şi *issima* la feminini cum dela *bello bellissimo bellissima* în locu de *molto bell*$_{o\text{-}a}$.

Ajjectivii terminaţi în *co, go*, fâcânduse superlutivi in issimo, priimescu unu *h*: *franco franchissimo*, *lungo*

www.dacoromanica.ro

lungliissimo. Ajjectivii însâ *acre*, *celebre*, *integro*, *salubre*, facu superlativii: *acerrimo*, *celeberrimo*, *integerrimo*, *saluberrimo*.

Sùntu unii superlativii de felulu aquesta quari fârâ sâ aibâ positivii loru suntu luaţi d'a dreptulu din latina ; cum:

massimo	prea mare	minimo	prea micu
ottimo	prea bunu	pessimo	prea rêu
prossimo	prea prôpe	supremo	prea susu
infimo	prea josu	estremo	quelu mai d'afarâ
intimo	prea din nêuntru		

Insâ aquestu felu de superlativi sûntu priimiţi de italieni din latina ; qua sâi avemu şi noi n'a avemu de quâtu sâ facemu ca dênşii, şi sâ ḑicemu; bunissimu în locu de prea bunu, albisimu, negrisimu, urîtisimu, maximu, minimu, optimu, pessimu, proximu, supremu, infimu, estremu, intimu etc.

III.

Ajjectivii metafisici se subtîmpartu: în Morali şi Definitivi sau de hotârîre.

Ajjectivii definitivi se subtîmpartu în Demonstrativi, Posesivi, Relativi, Interogativi, Nedefiniţi şi Numerali.

Ajjectivii morali sûntu aqueia que aratâ o qualitate moralâ adicâ a sufletului, a inimei, a duhuriloru; cum: bunu, rêu, blându, iute, milosu, crudu, atot-puternicu etc.

Ajjectivii demonstrativi sûntu aqueia cu quari ne

www.dacoromanica.ro

întrebuinçàmu sâ arătâmu o persônâ sau unu lucru; cum: *aquestu* omu, *aquea* masâ.

Ajjectivii demonsrtativi sûntu: quei urmâtori:

MASCULINI

	Singularu		*Pluralu*
questu astu	*questo, cotesto*	queşti aşti	*questi, cotesti*
quellu allu	*quello quel*	quei ái	*quelli, quegli quei, que'*
ellu	*ello*	ei	*egli, ei, eglino.*

FEMININI

queastà	astâ	*questa, cotesta*	queste	aste	*queste, coteste*
quea	á	*quella*	quelle	álle	*quelle*
ea		*ella*	elle		*elle, elleno*

Prin prescurtare, lepâdându pe *que* dela quelu, *quello*, şi pe *e* dela ellu *ello*;

quellu şi ellu	fece	lu, (*)	*quello, ello*	face	*lo*
quei şi ei	—	i	*quegli, egli*	—	*gli; ei quei* face *i.*
quea şi ea	—	a	*quella, ella*	—	*la*
quelle şi elle	—	le	*quelle, elle*	—	*le*

Declinaţia ajjectiviloru demonstrativi.

MASCULINI

1.

	Singularu		*Pluralu*	
N.	questu, astu	*questo*	queşti, aşti	*questi*
G.	a questui, astui	*di questo*	a questoru, astoru	*di questi*
D.	questui, astui	*a questo*	questoru, astoru	*a questi*
Ac.	questu, astu	*questo*	queşti, aşti	*questi*
A.	dela questu, astu	*da questo*	dela queşti, aşti	*da questi*

(*) *ellu* la vocativu face *elle*, şi nu se întrebuinçează pentru cuê este de a treia persônâ, şi vocativulu de adoa; de aci lepâdându pe *e* iniţialu, remâne le. însâ vocativulu fiindu tot d'auna sujjetu, în multe limbi adesea este asemenea cu numinativulu; prin urmare aqueste prescurtâri la masculinu suntu doê: *lu* şi *le*.

www.dacoromanica.ro

2

N.	quellu,allu *quello,quel*	quei, ái	*quelli,quegli,quei,que'*	
G.	a quellui,allui *di quello*	queloru, áloru	*di quelli*	
D.	quellui, allui *a quello*	queloru, áloru	*a quelli*	
Ac.	quellu, allu *quello*	quei, ái	*quelli*	
A.	dela quellu,allu *da quello*	dela quei, ái	*da quelli*	

3

N.	—lu, —le (*) *lo—, il—,*	—i	*gli—, i—*	
G.	a—lui *dello—, del—*	a—loru	*degli,dei, de'*	
D.	—lui *allo—, al—*	—loru	*agli, ai, a'*	
Ac.	—lu, —le *lo—, il—*	—i	*gli, i*	
V.	o—le *o lo—, o il—*	o—loru	*o gli, o i*	
A.	dela —lu, —le *dallo—, dal—*	dela —i	*dagli,dai da'*	

FEMININI

1

N.	queastâ, astâ *questa*	queste, aste	*queste*	
G.	queştei, astei *di questa*	a questoru,astoru	*di queste*	
D.	questei, astei *a questa*	questoru, astoru	*a queste*	
Ac.	queastâ, astâ *questa*	queste, aste	*queste*	
A.	dela queasta, astâ *da questa*	dela queste, aste	*da queste*	

2

N.	quea, á *quella*	quelle, álle	*quelle*	
G.	a quellei,quei,ái *di quella*	a queloru,álloru	*di quelle*	
D.	quellei, quei, ái *a quella*	quelloru, álloru	*a quelle*	
Ac.	quea, á *quella*	quelle, álle	*quelle*	
A.	dela quea á *da quella*	dela quelle, álle	*da quelle*	

3

N.	a *la—*	—le	*le—*
G.	a —i *della—*	a —loru	*delle —*
D.	— i *alla—*	—loru	*alle—*
Ac.	— a *la—*	—le	*le—*
A.	dela —a *dalla—*	dela —le	*dalle—*

(*) Veḑi nota dela faça 38.

www.dacoromanica.ro

Questu, quelu, iau adessea înainte particulla *a*, fâncêndu-se aquestu, aquelu, aqueastà, aquea, aqueşti, aquei, aqueste, aquelle, şi se declinâ asemenea cum: se vede mai sus.

Aquestu, aquelu, quându este singuru în vorbâ sau quându se pune în urma substantivilorn ia la sfîrşitu în amêndoê numerele şi în tôte cadurile pârticulla *a* cum:

Aquestu,	aquellu	omu,	omulu aquesta, aquella
aquestui,	aquellui	omu,	omului aquestuia, aquelluia
aqueşti,	aquei	ômeni,	ômenii aqueştia, aqueia
aqueastâ,	aquea	femee,	femeea aqueast'a, aque'a
aqueştei,	aquellei	femei,	femeei aqueşteia, aquelleia
aqueste,	aquelle	femei,	femeile aquestea, aquellea

De mai multe ori aqueşti demonstrativi pe lângâ *a* dela sfîrşitu, mai iau şi pronumele *îsi* spre mai multâ întârire, cum: aquesta'şi, aquela'şi, aquea'şi, etc.

Cu aquestu *questo* ne întrebuiţâmu quându vremu sâ arâtâmu unu lucru de apprôpe, şi cu aquelu *quello* quându vremu sâ arâtâmu unu lucru mai departe; cum: aquesta d'aci, aquela d'acolo.

Aquesta, quându este singuru fârâ substantivu corespundu cu *costui* italianu, şi aquela corespunde cu *colui*. *Costui* face la femininu *costei* şi la pluralu *costoro; colui* face *colei*, *coloro*.

De multe-ori în italinesce se întrebuinţeadâ *questi*, *cotesti*, *quegli* în locu de singularu *questo cotesto quello*.

Defferinţa între *questo* şi *cotesto* este quê *questo* se întrebuinţeadâ quându arâtamu unu lucru apprôpe de noi sau de persôna quare vorbesce, şi *cotesto* quându

www.dacoromanica.ro

arâtâmu unu lucru apprôpe de persôna cu quare sau pentru quare vorbimu; cum: ia cartea aqueasta (de lûngâ mine) *prendetevi questo libro*; dâ'mi cartea aqueasta (de lùngâ tine) *datemi cotesto libro*.

Quându vremu sâ vorbimu de unu lucru ne însufleţitu, quare mai desu în dialectulu românu este de genu neutru, şi vremu a ne întrebuinţa cu demonstrativii: aquesta, aquella; aqueşti demonstrativi în românesce se punu în genu femininu; cum: *aqueasta* que ḑici e un lucru însemnâtoru, de *aqueea* trebue sâ »scultâmu. In asfelu de frase demonstrativulu în limbele grecescâ şi latinâ se punu în genu neutru, iar în dialectulu italianu se aratâ cu *ciò*; cum: *ciò che dite*, aqueasta, aqueea que ḑici: *per ciò*, de aqueasta de aqueea;

Qnându arâtâmu que-va, va sâ ḑicâ quê hotârîmu sau definimu quê aquesta şi nu altulu. Aşa quându ne vine în minte, spre esemplu, ideile: omu, munte carte, bunu, şi vremu sâ hotârîmu quare omu, quare munte, quare carte, quare bunu; atunci arâtâmu cu degetulu, daca nu putemu vorbi; iar vorbindu, în locu de a ḑice: aquelu omu (sciutu despre quare amu vorbitu sau scimu) ḑicemu mai pe scurtu, omu-lu sau omulu; lepâdându pe *aque*; în locu de a-ḑice aquea carte, aquelu munte, aquelu bunu; ḑicemu carte-a, munte-le, bunu-lu.

Aqueşti ajjectivi demonstrativi fâcuţi din prescurtare s'au numitu de grâmatici şi articoli pentru quê se închieiu cu substantivii şi ajjectivii, mai vîrtosu în românesce, fâcênduse o vorbâ, dupò cumu vêḑurômu.

VI.

www.dacoromanica.ro

Aqueşti articoli în dialectulu italianu se punu înaintea substantiviloru şi ajjectiviloru: iar în quelu romă nescu se punu în urma loru. Pricina aqueştei particolaritâţi în dialectulu românu este, quê fie-quârui omu mai întêiu îi vine în minte o idee ôre-quare şi pe urmâ o define quare; sau quê dupò construcţia firească întêiu avemu substantivulu şi apoi ajjectivulu.

Numiţii articoli dar, în dialectulu românu sntu:

quellu, quea, allu, lu, le, a, i, le. Quellu, quea se pune înaintea ajjectiviloru fisici şi morali; cum: quellu albu, quellu bunu; quea albâ quea buna. *allu, a, ai, alle* se punu înaintea ajjectiviloru posesivi şi a cadului genetivu, pentru quê şi aquesta aratâ o posesie sau o avere; cum: allu meu, allu têu, a nôsrâ, ai vostri, alle loru, allu tatâlui, a mamei.

lu, se pune în urma substantiviloru şi ajjectiviloru masculini şi neutri de numêru singularu que se terminâ în *u* cum: socru-lu, lucru-lu, rêu-lu, bunu-lu;

le, se pune în urma masculiniloru şi neutriloru singulari terminaţi în *e*; cum: verme-le, bine-le, dulce-le etc.

i, se pune în urma tutuloru masculiniloru la pluralu cum: socri-i, vermi-i, buni-i, dulci-i.

a, se pune în urma femininiloru la singularu; cum: feme-a, carte-a, dulce-a. — Quându femininii se terminâ în *â*, pentru întêmpinulu a doi *a*, se leapeadâ alu numelui cum: lunâ, lunâ-a lun'a sau luna etc.

le, se pune în urma femininiloru şi neutriloru la pluralu; cum: femei-le, case-le, lemne-le, lucruri-le etc.

lo, şi *gli,* se pune înaintea masculiniloru italiani que

www.dacoromanica.ro

începu cu vocalâ, sau cu *s* urmatu de altâ consonâ: cum: *l'angelo*, *l'agnello*, *lo spettacolo*, *lo smalto*; *gli angeli*, *gli agnelli*, *gli spettacoli*, *gli smalti*. — Quându numele incepe cu *i*, *gli* leapâdâ pe al sêu; cum: *gl' Italiani*, *gl' Inglesi*.

il, *i*, se pune înaintea masculiniloru que începu cu o consonâ; cum: *il cielo*, *il sole*, *il monte*; *i cieli*, *i soli*, *i monti* etc.

la, se pune înaintea tutuloru femininiloru; cum: *la casa*, *la sete*, *l' amica*, *l'immortalità* etc.

le, se pune înaintea tutuloru feminiloru şi neutriloru la numêru pluralu; cum: *le case*, *le seti*, *le anime*, *le osse*. Quându numele începe cu *e*, *le* se apostrofâ; cum: *l' eminenze*, afarâ de vorbele: *effigie*, *estasi*, *età*, şi alte asemenea que nu se schimbâ la pluralu, şi spre deosebire se ţice: *l' effigie* sing: şi *le effigie* plur: *l' età*, *le età* etc.

Quându pârticellele sau prepoşiţiile *in*, *con*, şi *su* vinu înaintea articoliloru, în italienesce se unescu cu aqueştia şi se facu *in il = nel*; *in lo = nello*; *in i = nei*; *in gli = negli*; *in le = nelle*. Asemenea suntu şi *col*, *collo colla*, *coi*, *co'*, *cogli*, *colle*; *sul*, *sullo*, *sulla*, *sulle = con il*, *con lo*, *con la*... *su il*, *su lo*, *su la*, *su le*. Spre esemplu: în casâ; italienesce se ţice: *in casa*; în ţasa mea, *nella mia casa*; cu amoru, *con amore*; cu amorulu, *coll' amore*. Asemenea regulâ urmeaţâ şi *per*; însâ numai cu *il*, se face tot d'auna *pel* sau *peì* ori *pe'* în locu de *per il*, *per i*; cu *la* se face şi *pella pelle* şi *per la per le*, cu *lo* nu se schimbâ nici odatâ.

www.dacoromanica.ro

La sfîrşitulu aquestui capu arâtându declinaţiile substantiviloru din preunâ cu ajjectivii, vomu arâta şi cum se declinâ cu aqueşti ajjectivi indicativi sau articoli.

IV.

Ajjectivii Posesivi sûntu aqueia que aratâ o posesie sau o avere; cum: *meu*, *têu*, *sêu*.

Ajjectivii posesivi suntu quei urmâtori:

MASCULINI

Singularu		*Pluralu*	
meù	*mio*	mei	*miei*
têu	*tuo*	têi	*tuoi*
sêu	*suo*	sêi	*suoi*
nostru	*nostro*	noştri	*nostri*
vostru	*vostro*	voştri	*vostri*
loru	*loro*	loru	*loro*

FEMININI

mea	*mia*	melle	*mie*
ta	*tua*	talle	*tue*
sa	*sua*	salle	*sue*
nôstrâ	*nostra*	nôstre	*nostre*
vôastrâ	*vostra*	vôstre	*vostre*
loru	*loro*	loru	*loro*

Ajjectivii posesivi quându suntu înaintea substantiviloru şi ajjectiviloru, sau se afflâ singuri, iau articolulu sau definitivulu allu; quându se pune pe urmâ, atunci articolulu se unesce cu substantivulu; cum: allu meu callu, ai mei cai, callulu meu, cai-i mei; a mea casâ, alle melle case, cas'a mea, case-le mele. Ori

www.dacoromanica.ro

cumu însâ, se vede què ajjectivii posesivi totu d'auna trebue sâ aibâ cu sine articoli sau lûngà dênşii sau dupò substantivi; urmeaqâ dar quê:

Ajjectivii posesivi în dialectulu italianu totu d'auna sûntu însoçiţi cu articoli, fie singuri, fie cu substantivu; cum: *il mio. libro*, sau *il libro mio; la mia casa* sau *la casa mia*· Quàndu însâ sûntu însoçiţi cu substantivii *padre madre marito, cugino, cugina, moglie, fratello. sorella, figlio. figlia zio, zia, nipote, cognato, cognata*, şi alte asemenea que sûntu aşa de cunoscute şi definite de sine; precum şi cu titlurile de cinste *signoria, eccellenza, altezza, maestà, santità*; atunci nici posesivulu nici substantivulu nu iau articolu; cum: *mio padre di mio padre... mia sorella. di mia sorella... miei fratelli a miei fratelli, vostra altezza, a vostra altezza.* Asemenea nu priimescu articoli nici în românesce posesivii quàndu sûntu uniţi cu substantivii: tatâ, mumâ, bârbatu, nevestâ, frate, soru, vêru, varâ, fiiu, fiie, moşu, bunâ, nepotu, nepôtâ, cuscru, socru, naşu, cumâtru, cumnatu, cumnatâ, stâpînu, stâpînâ; cum: tatâ meu, frate meu, soru mea, a mume mei, a bune mei, a moşu meu, a vêru meu, a nepôte mei etc.

Quàndu însâ aqueste nume de rudenie se facu diminutive sau se schimbâ în *genitore* pârinte, *sposo sposa*, soçu—â, consorte, *germano* primaru, sau quàndu iau şi unu altu ajjectivu, atunci priimescu articolu; cum: suriôr'a mea *la mia sorellina*, frâţiorulu vostru *il vostro fratellino*, pârintele têu *il tuo genitore*, so-

www.dacoromanica.ro

çiile loru *le loro spose*, tînêra ta mumà *ta tenera vostra madre*, prea bunulu meu tatà *l'ottimo mio padre*.

Aqueastà regulà este numai pentru singularu, quêci la pluralu iau tôte articolu: fraţii noştri, *i nostri fratelli*; mumele nôstre, *le nostre madre* etc.

Nu se suppune asemenea la regula de susu, şi posesivulu: loru *loro*. quare ia tot d'auna articolu; cum: tatâlu loru *il loro padre*.

Al sêu şi al lui, *il suo*, *il lui*, în ambe dialectele au aqueeaşi însemnare, şi se întrebuînçeadà dupò aqueeaşi regulà; adicâ: quându lucru este alu numinativului sau alu sujetului propositiei, atunci întrebuinçâmu posesivulu sêu *suo*; Filippu iubesce pe fiiu sêu, *Filippo ama suo figlio*. Iar quându lucru nu este alu numinativului propositiei, atunci întrebuinçâmu pe *lui* cum: eu iubescu pe Filippu şi pe fiiulu lui; *io amo Filippo e il figlio di lui*. Se întrebuinçeadà adessea genetivulu *di lui* între articolu şi substantivu; cum: *il di lui figlio*. pe al lui fiiu.

Quându nominativulu alu quâruia este lucru, e de numêru pluralu, atunci în ori-que întêmplare, trebue a întrebuinça pe loru, *loro*. iar nu: sêu sêi, *suo suoi*; cum: pârintii trebue a iubi pe fiii *loru*, iar nu sêi; *i genitori debbono amare i loro figli* iar nu *i suoi figli*. Asemenea frase în românesce se potu arâta întrebuinçându şi pronumele îşi în locu de posesivulu: sêu loru; cum: Filippu îşi iubesce fiiulu, pârinţii trebue a'şi iubi fiii.

Deosebiri. De quâte ori se pune posesivulu dupò substantivu, totu d'auna aquesta ia articolu în italiene-

www.dacoromanica.ro

sce fie chiar şi de rudenie; cum; *il fratello mio*, *la maestà sua.* La romênesce din protivâ, quându posesivulu se pune înainte totu d'auna ia articolu; cum: alu meu frate, a mea suroru.

Poeţii italieni întrebuinçeaţâ posesivii adessea şi fârâ articolu, şi chiar acolo unde dupò regula datâ ar trebui sâ'l aibâ: cum: *mio ben*, *mia patria.*

Quându posesivulu este în vocativu, nu ia articolu, cum: *avvicinatevi*, *amico mio*, iar în românesc vine sau fârâ posesivu, sau de se întêmplâ sâ întrebuinçâmu posesivulu, atunci trebue a întrebuinça şi articolulu; appropiete, sâu vino'mi'ţi prietene, sau prietenulu ori prietene alu meu.

Qua sâ ţicemu italienesce: Domnulu tatâlu dumitale, Dômna maica dumitale, ţicem: *il vostro signor padre*, *la vostra signora madre.*

Unulu din ai mei, unulu din ai têi, din ai sêi, din ai loru, una din alle melle, din alle talle etc: în italienesce se aratâ cu: *un mio*, *un tuo*, *un suo*, *una mia*, *una tua*...

V.

Ajjectivii Relativi suntu aqueia que se reducu la unu substantivu sau altu ajjectivu que precede şi se numesce antecedentu, cum: Dumneţeu quare scie tô te, omulu que cugetâ. Aci *quare* şi *que* suntu relativi; *Dumnedeu* şi *omulu* suntu antecedenţi.

Ajjectivii relativi suntu: quare *quale*, que *che*.

www.dacoromanica.ro

Que (che) în ambe dialectele nu se declinâ *quare* se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

MASCULINI ŞI FEMININI.

	Singularu		*Pluralu*	
N.	quare	*quale qual*	quari	*quali quai*
G.	a quârui a cui (d' quare)	*di quale di cui*	aquâroru	*di quali cui*
D.	quârui(*)cui (la quare)	*a quale, a cui*	quâroru	*a quali cui*
Ac.	quare	*quale*	quari	*quali*
A.	dela quare	*da quale*	dela quari	*da quali*

Cu articolu.

MASCULINI

N.	quare-le	*il quale il qual*	quari-i	*i quali*
G.	a quâruia	*del quale* —	a quârora	*dei quali*
D.	quâru'a	*al quale* —	quârora	*ai quali*
Ac.	quare-le	*il quale* —	quari	*i quali*
A.	dela quare	*dal quale* —	dela quari	*dai quali*

FEMININI.

N.	quare-a	*la quale, la qual*	quari-le	*le quale*
G.	a quâriia	*della quale* —	a quârora	*delle quale*
D.	quâriia	*alla quale* —	quârora	*alle qualle*
Ac.	quare	*la quale* —	quarile	*le quali*
A.	dela quare	*dalla quale* —	dela quare	*dalle quali*

(*) La femininu face *quârii*.

www.dacoromanica.ro

INSEMNARI.

a cui, cui, *di cui*, *a cui* se ḑice la persône numai; a quârui, a quârii, quârui, quârii, *di quale*, *a quale* se ḑice şi la lucruri şi la persône.

quârui quârii, quârora *di cui a cui* iau înaintc articolului numelui de quare atârnâ; cum: unu omu allu quârui nasu e mare *un' uomo il di cui naso è grando* in locu de unu omu, nasulu quârui, *un' uomo il naso di cui*; asfelu este şi cu: allu quârii, allu quâro-ra, ai quâru· alle quârui, *il di cui*. *la di cui*, *i di cui*, *le di cui*, *alla di cui*, *ai di cui*, *alle di cui*.

Poeţii italiani adesea se întrebuinçeaḑâ cu: *onde* în locu de: *di cui*, *del quale*, *della quale*, *dei quali*, *delle quali*. *Quale* quându este cu: *tale* însemneaḑâ asemânare; cum: *quale è il padre*, *tale è il figlio*, (que 'mi e tata que 'mi e fiiulu), *tale quale io lo vidi*, (asfelu întocmai cum îl vêḑuiu). Adesea însemneaḑâ asemânare şi fârâ *tale* cum: *devenne palido qual è la morte;* (deveni palidu ca môrtea).

VI.

Ajjectivii Interogativi sîntu aqueia cu quari ne în trebuinçâmu qua sâ întrebâmu; şi suntu: quare? *quale?* quine? *chi?* şi que? *che?*

Quare *quale?* interogativu se declinâ ca şi quelu relativu.

Quine *chi*, este totu d'auna singuru fârâ substantivu; şi se întrebuinçeaḑâ numai la singularu în caḑu-

www.dacoromanica.ro

lu numinativu şi accusativu; cum: quare omu a venitu? quine a venitu? pe quare omu chiemi? pe quine chiemi? *qual uomo e venuto? chi e venuto?*

Quine, quare, *chi* se intrebuinţeadă adesea în locu de nedefinitulu ori-quine, ori-quare, sau aquella quare; cum: quine, quare ḑice aqueasta are cuvîntu: *chi dice questo ha ragione*

Quine *chi*, aratâ quâte odatâ lipsâ de *nimeni* cun: n'avea quine sâ 'l mînghîie, adicâ nimini quine, *non avea chi lo consolasse*. — Asfelu şi *que* aratâ quê lipsesce vorba *nimicu*; cum: n'avea que sâ mânânce (nimicu que sà mânânce.)

VII.

Ajjectivii nedefiniţi suntu aqueia que au o însemnare generalâ şi nehotârîtâ; cum: totu, altu, nimeni etc. ,Dicêndu: *totu omulu*, înţelegu pe fie-quare peste totu, nu hotârêscu însâ anume quine; ḑicêndu: *altu*, asemenea voiu sâ ḑicu quê nu aquesta, şi asemenea nu hotârèscu quine. Ajjectivii nedefiniţi suntu quei urmâtori.

totu	tutto ogni	quâţi-va	parecchi
altru (altu)	altro	quâte-va	parecchie
unu, o	uno, un, una	vre un	veruno
nisce	alcuni, alcune	fie-quare	ognuno
nimicu	niente, nulla, nullo	ori-quare	ciascuno
nimeni	niuno	ôre-quare	qualcheduno
nici-unu	nissuno, niuno, nessuno	fie-quine	qualchesiasi
nescine	un tale, una tale	fite-quine	chiunque

www.dacoromanica.ro

multu	molto	ori-quine	qualunque
atâtu	tanto	ôre-quine	qualche
quâtu	quanto	fie-que	—
ori-quâtu	quanto	nusciuque	nonsoche
quine-va	qual si voglia	cutare	cotale
que-va	qualchecosa	ambi,ambe	ambi, ambe
quâtu-va	qualun	amêndoi-ê	ambi due,amendue

Din aqueştia, unii se declinâ cum: se vêdu mai josu:

N.	altu	*altro*	alţi	*altri*
G.	a altui, altuia	*di altro altrui*	a altoru, altora	*di altri*
D.	altui, altuia	*ad altro altrui*	altoru altora	*ad altri*
Ac.	altu	*altro*	alţi	*altri*
A.	dela altu	*da altro*	dela alţi	*da altri*

FEMININI

N.	altâ	*altra*	alte	*altre*
G.	a altei, alteia	*di altra*	a altoru, altora	*di altre*
D.	altei, alteia	*ad altra*	altoru, altora	*ad altre*
Ac.	altâ	*altra*	alte	*altre*
A.	dela altâ	*da altra*	dela alte	*da altre*

Totu se ia adesea şi în locu de substantivu cum: unu totu, Totulu; ca ajjectivu, la singularu se declinâ cu prepoziţiile sau semnecaţele cunoscute; iar la pluralu se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

N.	toţi	*tutti*	tôte	*tutte*
G.	a tutuloru (*)	*di tutti*	a tutuloru(*)	*di tutte*
D.	tutuloru	*a tutti*	tutuloru	*a tutte*
Ac.	toţi	*tutti*	tôte	*tutte*
A.	dela toţi	*da tutti*	dela tôte	*da tutte*

(*) Cnându nu e însoţitu cu substantivu se ţice *tutulora*.

www.dacoromanica.ro

Nime, nimeni se declinâ numai la singularu dupò chipulu urmâtoru:

N.	nime, nimeni
G.	a nimelui, nimului
D.	nimelui, nimului
Ac.	nime, nimeni
A.	dela nime, nimeni

Unu, se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

MASCULINI

N.	unu	*uno, un*	uni, nisce	*uni*
G.	a unui, unuia	*d'uno*	a unoru, unora	*di uni*
D.	unui, unuia	*ad uno*	unoru, unora	*ad uni*
Ac.	unu	*uno*	uni nisce	*uni*
A.	dela unu	*da uno*	dela uni, nisce	*da uni*

FEMININI

N.	una, o	*una*	unele nisce	*une*
G.	a unei, uneia	*di una*	a unoru, unora	*di une*
D.	unei, uneia	*ad una*	unoru, unora	*ad une*
Ac.	una, o	*una*	unele, nisce	*une*
A.	dela una, dela o	*da una*	dela unele, nisce	*da une*

Amêndoi, amêndoê se declinâ numai la pluralu.

	MASCULINU	FEMININU	MASCULINU şi FEMININU.
N.	amêndoi	amêndoê	*amendue*
G.	a amêndurorU—a	a amêndurorU—a	*di amendue*
D.	amêndurorU—a	amêndurorU—a	*ad amendue*
Ac.	amêndoi	amêndoê	*amendue*
A.	dela amêndoi	amêndoê	*da amendue*

Insemnare. Aquestu ajjectivu, precum: şi ambi, este fôrte definitu sau hotârîtu, şi mai bine ar' fi a se pune futre ajjectivii indicativi.

www.dacoromanica.ro

ogni italianu este pentru ambe genurile, şi se întrebuinçeadă numai la singularu înaintea unui substantivu, în locu de *totu*; cum: *ogni uomo, ogni donna* totu omulu, tôtâ femeea.

Altro, la singularu însemneadă: altu queva: ***parliamo d'altro;*** sâ vorbimu de altu queva.

Altri, adessea ia însemnare de singularu: *altri è dotto, altri è ignorante*, unulu e învêçatu, altu e neînvêçatu, sau aquesta e învêçatu, aquela e neînvêçatu.

Niuno, *nessuno*, *niente*, *nulla*, quându suntu înaintea unui verbu, nu priimescu negativulu *non*, ca la noi; quându însâ e pe urmâ, atunci îl priimescu înaintea verbului; cum: *niuno è pianamente felice*, nimeni nu e întregu ferice: *non v'è nessuno*; nu e nimeni.

Quâtu, daca în românesce are înainte *ori* şi dupò dênsulu *de*, în italienesce se aratâ cu *per tanto*, sau *per* urmatu apoi de *che*; cum: ori-quâtu de învêçatu va fi, multe lucruri nu scie. *per quanto dotto egli sia* (sau *per dotto ch' egli sia*), *ignora molte cose;* ori-quâtu de norocità este, se vede însâ totu d'auna nenorocitâ; *per quanto fortunata ella sia* (sau *per fortunata ch' ella sia*), *si crede sempre infelice*. Daca *quâtu* se declinâ în românesce, adicà daca se afflâ înaintea unui substantivu, urmatu de unu verbu in timpulu fiitoru, atunci *quanto* se declinà asemenea şi în italienesce, avêndu dupò sine modulu sujjunctivu, în loculu fiitorului nostru; cum: ori-quâte silinçe va face, nu va ajjunge la scopulu sêu; ori-quâte bogâţii voru avea nu se mai mulţumescu nici odatâ: *per quanti sfor-*

www.dacoromanica.ro

zi egli faccia, non arriverà mai al suo fine; per quante ricchezze eglino possedano, non saranno mai contenti.

VIII.

Ajjectivii numerali suntu aqueia que aratâ numêrulu; cum: unu, doi, trei... ântêiu, allu doilea, allu treilea...

Aqueştia suntu de doê feluri: cardinali şi ordinali.

Cardinali se ţicu aqueia cu quarii numêrâmu; cum: unu, doi, trei... şi ordinali aqueia cu quare arâtâmu ordinulu sau rêndulu; cum: ântêiu, allu doilea, allu treilea ...

Chipulu de a numêra în ambe dialectele, s'a arâtatu în partea ântêea.

unu, quându este înaintea unui substantivu sau ajjectivu, adicâ quându însemneaţâ *ôre-quine*, se scrie *un'* iar nu *unu* quare totu d'auna este singuru şi e numeralu. *Un'* la femininu face *o*; *un' omu*, *o femee*, şi se declinâ cum: s'a vêţutu la ajjectivii nedefiniţi.

Unu numêrulu la femininu face *una*; *doi* face *doê* *trei*, *patru* etc: nu se schimbâ la genuri; *trei* însâ quându are înainte *quâ'e*, que însemneaţâ *tus*, la femininu face *trele*; cum: quâte trei, quâte trele, tus trei tus trele.

Ajjectivii numerali începêndu dela *doê-deci* în susu, daca au dupe dênşii substantivi, mai adesea iau dupò sine preposiţia *de*; cum: doê ţeci, doê ţeci si unu... trei ţeci... ômeni, sau de ômeni.

Ajjectivii numerali, priimindu înainte *quâte*, se fa-

www.dacoromanica.ro

cu distributivi sau de despâpţire; cum: quâte unulu unulu, quâte doi doi, quâte trei trei. Aqueştia în italienesce se aratâ cu: *ad uno ad uno*, *a due a due*... Amêndoi, quâte trei (tus trei) quâte patru... se aratâ cu: *tutti e due*, *tutti e tre*.

Chipulu de a arâta ordinulu sau rêndulu în ambe dialectele este quelu urmâtoru:

priṃu, primaru	ântêiu, ântêia	primo	prima
doi-lea	doa	secodo	— a
treilea	treia	terzo	— a
patrulea	patra	quatro	— a
cinquilea	cinquia	quinto	— a
şêselea	şêsea	sesto	— a
şêptelea	şêptea	settimo	— a
optulea	opta	ottavo	— a
noole	noa	nono	— a
ḑecelea	ḑecea	decimo	— a
unspreḑecelea	— a	undecimo	— a
doi, doê spreḑecelea	— a	duodecimo	— a
trei spreḑecelea	— a	tredicesimo, decimo terzo	— a
paispreḑecelea	— a	decimo quarto...	— a
doê-ḑecilea	— a	ventesimo	— a
doê ḑecilea şi unu	— a	ventesimo primo	— a
trei ḑecilea	— a	trentesimo	— a
patru ḑecilea	— a	quaratesimo...	— a
sutâlea	— a	centesimo	— a
mielea	— a	millesimo	— a
dupò urmâ (ultimu	— â)	ultimo	— a

Qua sâ facemu ajjectivii ordinali, n'avemu în româ-

www.dacoromanica.ro

necce de quâtu, dupò cum s'a vêḑutu pe lùngâ quei cardinali se adâogâmu particella: *lea* la masculini, şi *a* la feminini; în italienesce însâ pînò la 20 trebue sâ'i învêçâmu pe din afarâ; de aci în susu lepâdâmu vocalâ dela sfîrcitu a ajjectivului cardinalu, şi adâogâmu *esimo*; cum: *venti vent-esimo trenta trent-esimo* etc.

Ajjectivii ordinali în italienesce iau articolii: *il, la, i, le*; în românesce iau: quellu, quea, quei, quelle din preunâ cu prepositia *de*; cum: *il primo*, quellu d'ântêiu, *la prima* quea d'ântêiu. Dela *doilea* în susu în românesce cardinalii priimescuîn locu de quellu... pe: allu, a, ai, alle; sau quellu d'a allu, quea d'a, quei d'ai, quelle d'alle; cum: allu doilea, a doa, ai doilea alle doilea; sau qualu d'allu treilea quea d'a treilea, quei d'a patrulea quelle d'a patrulea.

N. B. Quându înainte de *d'allu* precede *quellu*; atunci la genuri se schimbâ numai quellu, şi *allu* remâne neschimbatu; pentru quê se reduce la vorba *rèndu* (de va fi allu) şi la vorbe *treapta* (de va fi *a*); cum: quellu d'allu doilea, quea d'allu doilea, quei d'allu doilea, quelle d'allu doilea (rêndu); quelu d'a treilea, quea d'a treilea, quei d'a treilea quelle d'a treile(treaptâ).

Numeralii italiani *vent'uno, tren'uno; vent'una, tren'una* etc. Quându sûntu înaitea unui substantivu, aquesta atunci se pune la singularu, concordânduse cu uno una; cum: *vent'un anno, quarant'una ghinea;* Quându însâ numêrulu va veni dupó substantivu, aquesta se pune la pluralu concordânduse cu *venti, tren'a* etc: cum: *anni vent'uno, ghinee quarant'una.*

www.dacoromanica.ro

Quându înainte de numerali stau, în românesce, prepositiile *în*, *preste* şi arată unu timpu fiitoriu, ajunsu: preposiţii în italienesce se arată cu *fra* : v iu porni preste doue luni · *partirò fra due mesi.*

Quându după unu numeralu urmeadă vorba ceasuri, în italienesce ca şi la românesce se socotesce de prisosu a se mai pune ; numêrulu însâ ia articolu în italienesce, cum: suntu doue ceasuri, le asceptu la doue; *sono le due*, *vi aspetto alle due*.

Ordinalii în dialectalu italianu quându iau aricoli se facu ajjectivi partitivi ; *il terzo*, a treia parte, *la terza parte*, a patra parte *la quarta parte* etc. Aquesti ajjectivi în preunâ cu substantivulu *parte*, în românesce se potu face substantivi, dicênduse: unu treimu, unu patrimu, unu cinquimu ... în locu de a treia, a patra, a cinquia parte.

Ajjectivii ordinali în românesce suntu şi avverbi, în italienesce însâ se facu avverbi după chipulu urmâtoru: cum: *primieramente*, *secondamente*, *in terzo luogo in quarto luogo*, *etc.*

Din numeralii cardinalii se facu substantivi collectivi: unime, doime, treime, pâtrime,... Duşinâ .... quarantinâ... şi ajjectivii multiplicativi sau de îmmulţire: cum. îndoitu, întreitu, împâtritu .... Aqueştia în italienesce se arată cu: *uname (unità) decina duzzina*, *ventina*,... *migliajo*... *doppio*, *triplo*, *quadruplo.*

www.dacoromanica.ro

CAPU IV.

DECLINATIE.

De substantivi cu ajjectivi şi articoli.

I

MASCÙLINI

		Singularu		*Pluralu*	
Tata	N.	tatâ-lu	*il padre*	taţi-i	*i padri*
	G.	a tata-lui	*del padre*	a taţi-loru	*dei padri*
	D.	tatâ-lui	*al padre*	taţi-loru	*ai padri*
	Ac.	tatâ-lu	*il padre*	pe taţi-i	*i padri*
	V.	o tatâ-lu	*o padre*	o taţi-loru	*o padri*
	A.	dela tatâ-lu	*dal padre*	dela taţi-i	*dai padri*

Singularu

N.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu quellu bunu	*il buon padre*
G.	a bunu-lui tatâ, a tatâ-lui quellui bunu	*del buon padre*
D.	bunu-lui tatâ, tatâ-lui quellui bunu	*al buon padre*
Ac.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu quellu bunu	*il buon padre*
V.	o bunu-le tatâ, o tatâ-lu quellu bunu	*o il buon padre*
A.	dela bunu-lu tatâ, dela tatâ-lu quellu bunu	*dal buon padre*

Pluralu

N.	buni-i taţi, taţi-i quei buni	*i buoni padri*
G.	a buni-loru taţi, a taţi-loru queloru buni	*dei buoni padri*
D.	buni-loru taţi, taţi-loru queloru buni	*ai buoni padri*
Ac.	buni-i taţi, taţi-i quei buni	*i buoni padri*
V.	o buni-loru taţi, o taţi-loru queloru buni	*o i buoni padri*
A.	dela buni-i taţi, dela taţi-i quei buni	*dai buoni padri*

www.dacoromanica.ro

II.

ângeru

N. ângeru-lu	*l'angelo*	ângeri-i	*gli angeli*
G. a ângeru-lui	*dell'angelo*	a ângeri-loru	*degli angeli*
D. ângeru-lui	*all'angelo*	ângeri-loru	*agli angeli*
Ac. ângeru-lu	*l'angelo*	ângeri-i	*gli angeli*
V. o ângeru-le	*o l angelo*	o ângeri-loru	*o gli angeli*
A. dela ângeru-lu	*dall'angelo*	dela ângeri-i	*dagli angeli*

III.

părinte

N. părinte-le	*il parente*	părinți-i	*i parenti*
G. a părinte-lui	*del parente*	a părinți-loru	*dei parenti*
D. părinte-lui	*al parente*	părinți-loru	*ai parenti*
Ac. părinte-le	*il parente*	părinți-i	*i parenti*
V. o părinte-le	*o il parente*	o părinți-loru	*o i parente*
A. dela părinte	*dal parente*	dela părinți-i	*dai parenti*

Singularu

N. dulce-le părinte, părinte-le quellu dulce	*il dolce parente*
G. a dulce-lui părinte, a părinte-lui quellui dulce	*del dolce parente*
D. dulce-lui părinte, părinte-lui quellui dulce	*al dolce parente*
Ac. dulce-le părinte, părinte-le quellu dulce	*il dolce parente*
V. o dulce-le părinte, o părinte-le quellu dulce	*o il dolce parente*
A. dela dulce-le părinte, dela părintele quellu dulce	*dal dolce parente*

www.dacoromanica.ro

Pluralu

N. dulci-i pârinţi, pârinţi-i quei dulci	*i dolci parenti*
G. a dulci-loru pârinţi, a pârinţi-loru queloru dulci	*dei dolci parenti*
D. dulci-loru pârinţi, pârinţi-loru qu - loru dulci	*ai dolci parenti*
Ac. dulci-i pârinţi, pârinţi-i quei dulci	*i dolci parenti*
V, o dulci-loru pârinţi, o pârinţi-loru queloru dulci	*o i dolci parenti*
A. dela dulci-i pârinţi, dela pârinţi-i quei dulci	*dai dolci parenti*

I.

FEMININI

	Singularu		*Pluralu*	
Casâ N.	casâ-a, cas'a, casa	*la casa*	case-le	*le case*
G.	a case-i	*della casa*	a case-loru	*delle case*
D.	case-i	*alla casa*	case-loru	*alle case*
Ac.	cas'-a	*la casa*	case-le	*le case*
A.	dela cas'-a	*dalla casa*	dela case-le	*dalle case*

II.

Singularu

N. antic'a casâ, cas'a quea anticâ	*l' antica casa*
G. a antice-i case, a case-i quellei antice	*dell' antica casa*
D. antice-i case, case-i quellei antice	*all' antica casa*
Ac. antic'-a casâ, cas'-a quea anticâ	*l antica casa*
A. dela antic'-a casâ, dela casa quea anticâ	*dell' antica casa*

www.dacoromanica.ro

Pluralu

N.	antice-le case, case-le quelle antice	*le antiche case*
G.	a antice-loru case, a case-loru quelloru antice	*delle antiche case*
D.	antice-loru case, case-loru quelloru antice	*alle antiche case*
Ac.	antice-le case, case-le quelle antice	*le antiche case*
A.	dela antice-le case, dela case-le quelle antice	*delle antiche case*

III.

		Singularu		*Pluralu*	
Femee	N.	femee-a	*la donna*	femei-le	*le donne*
	G.	a femee-i	*della donna*	a femei-loru	*delle donne*
	D.	femee-i	*alla donna*	femei-loru	*alle donne*
	Ac.	femee-a	*la donna*	femei-le	*le donne*
	A.	dela femee-a	*dalla donna*	dela femei-le	*dalle donne*

IV.

Singularu

Albâ	N.	alb'-â femee, femee-a quea albâ	*la donna bianca*
	G.	a albe-i femei, a femei quellei albe	*della donna bianca*
	D.	albe-i femei, femee-i quellei albe	*alla donna bianca*
	Ac.	alb'-a femee, femee-a quea albâ	*la donna bianca*
	A.	dela alb'-a femee-a, dela femee-a quea albâ	*dalla donna bianca*

www.dacoromanica.ro

Pluralu

N.	albe-le femei,femei-le quelle albe	*le donne bianche*
G.	a albe-loru femei, a femei-loru quelloru albe	*delle donne bianche*
D.	albe-loru femei, femei-loru quelloru albe	*alle donne bianche*
Ac.	albe-le femei,femei-le quelle albe	*le donne bianche*
A.	dela albe-le femei,dela femei-le quelle albe	*dalle donne bianche*

V.

Stea,steao(*)	N. steao-a(**)	*la stella*	stelle-le	*le stelle*
	G. a stelle-i	*della stella*	a stelle-loru	*delle stelle*
	D. stelle-i	*alla stella*	stelle-loru	*alle stelle*
	Ac. steao-a	*la stella*	stelle-le	*le stelle*
	A. dela steao-a	*dalla stella*	dela stelle-le	*dalle stelle* (***)

VI.

NEUTRI

carru

N.	carru-lu	*il carro*	carre-le	*le carra i carri*
G.	a carru-lui	*del carro*	a carre-loru	*delle carra dei carri*
D.	carru-lui	*al carro*	carre-loru	*alle carra ai carri*
Ac.	carru-lu	*il carro*	carre-le	*le carra i carri*
A.	dela carru-lu	*dal carro*	dela carre-le	*dalle carra dai cari*

(*)S'a ţisu la nota dela faça 17 cê în dialectulu Macedoniei se ţice steao, cureao, mantao, precum ţicemu noi: ţi şi ţio.

(**) Asfelu se declinâ tôte quelle în *i*, *á*, *eá*.

(***) Se voru deprinde scolarii a declina şi italienesce pe quelle terminate în *à*, *ù*, şi *i*, cum: *bontà, virtù, metropoli* etc.

www.dacoromanica.ro

CAPU V

Despre numiele accrescitive şi diminutive.

Àmu arâtatu quê substantivii şi ajjectivii nu sûntu de quâtu nisce nume de fiinçe, de lucruri şi de qualitâţi. Qua sâ arâtâmu unu lucru sau o qualitate que se afflâ mari sau mici, în ambe dialectele schimbâmu finala substantiviloru şi ajjectiviloru, şi scâpâmu de a totu repeta vorbele: mare, micu. adicâ în locu de aḑice: casâ mare, ḑicemu: câsoiu, în locu de: casâ micâ, ḑicemu: câsuţâ, câsciôrâ. Asemenea se întêmplâ şi cu ajjectivii ḑicêndu: alboiu, albuţu, albişoru, albuiu, albuleţu; roşaticu, gâlbuiu, verduliu. Quelle quare aratâ lucru sau qualitate mare se ḑicu: *Accrescitive*; iar quelle quare le micşoreaḑâ se ḑicu: *Diminutive*.

Accrescitivii terminaţi în românesce în oiu, ôie şi italienesce în *one, ona* aratâ o idee de mârime sau de grosime: cum: muiere, muieroiu, moierôie; pôrtâ,

www.dacoromanica.ro

portoiu, portôie; *donna donnone donnona*; *porta portone portona* (*).

Accrescitivii terminaţi în *andru andrà* românesce, şi în *otto otta* italienesce, aratâ o ideie de târîe de vîrtute; cum: copilandru, ftâcâiandru, cupilandrâ, bêtrânandru, tâurandru; *giovinotto*, *giovinotta*, *vecchioto*, *vecchiota*, *torotto etc.*

Deminutivii terminaţi în *inu*, *inâ*, *şoru*, *şôrâ*, *uicì*, *leţu*, *ellu*, *icâ*, *cellu*, *rellu*, românesce, şi în *ino ina*, *etto etta*, *ello ella*, *cello cella*, *rello rella*, aratâ o mângîieturâ, o graţie, o delicateţâ, precum:

Severu Severinu	Severino
Carolu Carolinu Carolina	Carolino
copilu copilinu (**)	fanciullino
puiu puişoru	uccellino
pasere pâsâruicâ	—
carru cârruleţţu	carretto
rîu rîuleţţu	riolletto (?)

(*) Este cunoscutu quê de multe ori românii îmmôie pe *r* în *i* ca şi pe *l*; precumu ţicem: *taiu* în locu de *tallu iepure*, *iinu* în locu de *lepure*, *linu*; precumu ţicem: *valle*, *calle*, *vâi*, *câi* în locu de *vâlli*, *câlli*; asemenea ţicem şi *puiu*, *remâiu*, *viiu*, *ţiiu*... în locu de *punu*, *remânu vinu*, *tinu*... asemenea ţicemu şi *portoiu*, *câsoiu*, *strigoiu*, în locu de *portonu*, *câsonu*, *strigonu*, schimbându sau îmmuindu pe *n* în *i*.

(**) Finalulu aquesta în *inu*, de şi nu este desu întrebuinţatu, însâ s'ar puţea adopta precumu ţicemu Severinu, Marinu...

www.dacoromanica.ro

bêtrânu bêtrânellu bêtrânicâ	vecchierello
— brotâcellu	boticello
flôre floricellâ—le, floricea	fioricella
vîntu vînturellu	venturello

Ambe dialectele au şi îndoite diminutive, precum: flôre floricea floricicâ, parte pârticea pârticicâ, nene neicâ neiculiţţâ, puiu puicâ puiculiţţâ; asemenea suntu şi: leliţţâ, fetiţţâ, Mariţţâ. şi la italienesce *carro carretto carrettino, uccello uccelletto uccellettino, cosa cosettu cosettina.*

Dialectulu românu face diminutive şi împuţinându la silabe sau la litere, însă numai la numele proprii; cum: Alecsandru Sandu, Anastese Tase, Mariuţţa Uţţa Uţţica, Ioniţţu Niţţu.

Se afflâ accrescitivi şi diminutivi în ambe dialectele quare mârescu şi micşoreadâ lucrurile spre batˌocura sau dispreçu; pentru aqueasta italienesce se ḑicu *Peggiotativi.*

Din aqueştia quei terminaţi românesce în *aciu, êu* şi *oiu* quâte odată si italienesce în *accio* sau *azzo* aratâ o idee mârită spre dispreçu; cum: cântecu cantecaciu, fatâ fâtâlêu · *corpo corpaccio* (truppu scîrbosu) *populo pupulaccio populazzo* (uriciosu populu).

Quei terminaţi românesce în *uˌu. astru, u cà, aticu, uiu*, şi italienesce în *uccio* sau *uzzo. astro upola aglia icciatto icciola*, aratâ o micşorare spre batˌocura, degradare; cum: omuţţu, muieruşcâ, fiastru, roşaticu, albuiu; *omuccio omuzzo* (omu micu ticâlosu, rêu, scîrbosu) *casupola* (câsuţţâ uriciôsâ) *soldataglia* (ammescu canalie de soldaţi) *omicciato* (bela diacului de

www.dacoromanica.ro

omuţţu) *domnicciola* (muieruşcâ pocitâ şi rèutâciósâ.)

Numele italienesci terminate în *ca*, *ga*, *co*, *go*, quàndu se facu diminutive terminate în *ino*, *etto*, *ello*, lùngâ *c* şi *g*, mai tau unu *h*; cum: *fresco freschetto*, *largo largheto*. ,Si quelle mai multe feminine terminate în *a* şi quare aratâ lucruri neînsuffleţite, fècênduse diminutive, devinu masculine; cum: *tavola tavolino*, *camera camerino*.

CAPU VI.

Orc-quare observaţii asupra capeteloru precedente.

Amu ḑisu quê vorbele que arratâ o fiinçâ sau unu lucru suntu substantivi şi quelle quare arratâ o qualitate suntu ajjectivi. In urmarea aquestoru definiţii vedemu adesea quê unu substantivu pôte a se lua dreptu ajjectivu, şi ajjectivulu în locu de substantivu. Spre esemplu; vorbele *omu*, *dobitocu* etc: suntu substantivi; în frasele însâ: *Petru e omu*, *Cutare e dobitocu*, amêndoê aqueste vorbe nu suntu întrebuinçate spre a arrêta substança çi qualitatea lui Petru şi Cutare: prin urmare aci vorbele *omu* şi *dobitocu* se ia în locu de ajjectivi sau attribute. Asemenea se scie quê vorbe-

www.dacoromanica.ro

le *bunu*, *rumènu* etc: suntu ajjectivi; quându însà ḑicemu: *bunulu pàrintescu*, *rumenulu din obrazi*, atunci *bunulu* şi *rumenulu* nu maĭ arratâ o qualitate ci unu lucru; pentru quê unulu însemneaḑâ avere, stare, bogâţie şi altulu rumeneală; aşa ajjectivii în asemenea împregiurâri se ĭau în locu de substantivi ideali. Asfelu suntu: şi ajjectivi: albulu, şi alba diminaşçei dreptulu omului, recele din sânge, etc. Asfelu de ajjectivi substantivi în dialectulu românu suntu de genu neutru; cum: bunu bunuri, dreptu drepturi etc.

II: Cu tôte quê n'amu tractatu pînò acum despre verbi, însâ cititorii au luatu ôre-quare cunoscinçâ despre dènşii ânchè din partea ântêia a aquestui tractatu. Totu verbulu dar, în privinçâ quê şi lucrarea sau patima que arratâ ellu este unu lucru, se pôte socoti dreptu substantivu. Prin urmare în ambe dialectele toţi verbii în modulu infinitivu potu lua articoli şi se facu Substantivi-verbiali.

In dialectulu românu infinitivii ĭau articolu femininu şi se potu declina ca substantivii; cum: *cantare-a cântâri-le*, *cântâri-i*, *cântari-loru*. asfelu suntu şi *mâncare-a*, *dormire-a*, *vorbire-a*, *etc*.

In dialectulu italianu infinitivulu ia articolu masculinu; cum: *il cantare*, *il mangiare*, *il dormire*, *il parlare* etc.

III. Pentru prescurtare în ambe dialectele se leapḑâ adesea vocala finalâ dela substantivi, ajjectivi şi verbi; cum: *omu* şi *om quellu allu* şi *quel al; rogu-te* şi *te rogu* sau *te rog*. Asfelu suntu şi în italienesce *amore amor*, *signore signor*, *la mano la man*, *il pesiere*,

www.dacoromanica.ro

i pensieri, il pensier i pensier, bello bel, buno buon, quello quel, cantano cantan, cantare cantar; etc. Adesea se leapădă şi mai multe litere din asemenea vorbe: cum: *gran san* în locu de *grando santo*.

Substantivii verbiali sau infinitivii în dialectulu românu totu d'auna potu lepèda pe *re* finalu; cumu în locu de a ḑice: *lucrare-a* e lucru folositoru, putemu ḑice: *a lucra* e lucru folositoru; asfelu suntu şi *a canta, a dormi, a mâncа...* în locu de: *cantare-a, dormire-a, mâncare-a...* Italienii adesea dela infinitivi leapădă pe *e* finalu cumu s'a vêḑutu; Romanii însă sau lòcuitorii din preà'ma Romei leapădă, întocmai ca noi şi pe *r*: cum: *voglio mangia, canta, dormi...* în locu de *mangiare cantare dormire*. Aquestu obiceiu de a lepèda pe *re* dela infinitivu a fostu vechiu, şi nu ş'a generalisatu între noi de quâtu de vre o doè veacuri înquà. (Veḑi Cantimiru şi ediţiile contimporane). Românii din Macedonia nu'l lèapădă nici de cum.

Italienii leapădă şi pe *o* dela pronumele sau articolulu *lo* quându se unesce cu alte vorbe, precumu lepădâmu noi pe *î* dela *îl*: cum: *te lo dico* ţi îl ḑicu; *ve lo giuro* vi îl juru· *non lo so* nu îl sciu; se fâcu: *tel dico, vel giuro, nol so*: ţi'l ḑicu, vi'l juru, nu'l sciu.

IV. Amu ḑisu què superlativii în italienesce se facu cu *il più*, şi *molto* la începutu, şi cu *issimo* la sfîrşitu; quei vecchi însă obicinuia a face superlativi şi cu pârticellele *tra* (*prea* al nostru) şi *trans*; cum: *le trabelle e tranobile cose*.

V. Amu ḑisu quê dialectulu românu are trei genuri, şi quellu italianu doè, deosebindu esceptiile (veḑi

www.dacoromanica.ro

f. 19 şi 20). In vechime însă şi italieni avea caşi noi aceleaşi genuri, şi terminaţie deosebită la pluralulu neutriloru: spre esemplu quei vechi ḑicea: *agora borgora*, *corpora*, *palcora*, *lettora*, *latora*... în locu de *aghi*, *borghi*, *corpi*, *palchi letti*, *lati*..., din ḑioa de astâḑi. Noi la terminulu pluralu al neutreloru latine şi italiene n'amu schimbatu de quâtu pe *a* în *i* dupò obiceiu: *anima anello* s'a fâcutu: inimâ, inellu şi aqueste neutre s'au fâcutu: acuri, burguri, corpuri, palcuri, paturi, laturi... *Tempora* şi *donora* (timpuri şi daruri) se pâstreaḑâ de italieni şi în ḑioa de astâḑi spre deosebire de *tempi* si *doni*. *Tempora* însemneaḑâ quelle patru posturi depeste anu, şi *donora*, daruri din naintea nuntei.

VI. *Due*, numeralu în vechime se ḑicea de italieni *duoi* masculinu şi *due* femininu. Astâḑi *due* este pentru ambe genurile.

Numeralii cardinali dela unu în susu în italienesce quându suntu ajjectivi nu se schimbâ la pluralu; cum: *tre anni*, *quattro case*: quându se jau în locu de substantivi şi aratâ grâmâḑi. attunci se schimbâ la pluralu. afarâ de *tre*, *sei*, *dieci*: cum: *il due*, *i dui il quattro i quattrii*, *il cinque i cinqui*... *un tre*, *un sei*, *un dieci*, *due tre*...

VII. Substantivii italienesci *aere*, *arbore*. *fine*, *fonte*, *fune*, *genesi*, *ordine*, *oste*, *tema*, suntu şi masculini şi feminini; asfeliu suntu şi vorbele: *fronte*, *mente*, *carcere*.

Margine quându însemneaḑâ margine sau hotaru, e de ambe genurile; *il margine*, *la margine*; quându însâ însemneaḑâ semnu de rană sau dungâ, attunci e de genu femininu *la margine*.

www.dacoromanica.ro

CAPU VII

Despre Verbu şi Participiu.

De vomu băga de seamă, vedemu quê în naturâ se afflâ numai fiinçe şi qualităţi. Nu este fiinçâ sau lucru quare se nu'şi aibâ forma, însuşirile sau qualităţile sale. Quându luâmu o fiinçâ òre-quare precum: *sôre* şi òre-quare qualităţi precum: *luminătoru*, *ròtundu* etc. şi ḑicemu *sôrele este luminatoru*, *sôrele este ròtundu*, nu facemu alta de quâtu arâtâmu quê qualitatea luminârii şi a ròtunḑimei se cuvine sôrelui, sau unimu ori legâmu aqueste doê vorbe *sôre* şi *luminătoru* prin vorba *este*, şi facemu unu cuvîntu sau o vorbire întreagâ, quare nu este de quâtu espresia judicâţii nôstre. Judicata este justâ sau dreaptâ quându legâmu cu o substançâ qualităţi que le are sau quare i se cuvinu: quându însâ la substança *sôre* vomu lega cu *este* qualitatea *negru* şi vomu ḑice: *sôrele este negru*, attunci judicata este nejustâ sau neadevêratâ.

Sâ legâmu mai multe substançe cu qualităţi quare li se cuvinu, şi sâ ḑicemu:

www.dacoromanica.ro

Dumneḑeu este dreptu
omulu este cuvîntâtoru
animalu este vieţuitoru

In aqueste trei vorbiri sau cuvinte vedemu quâ vorba *este* închiele vorbirea, fârâ de quare n'amu avea nici o legâturâ în cuvintele nôstre. De aqueea aqueastâ vorbâ *este* ş'a şi numitu Verbu sau vorbâ cu adevêratu.

Pînò aci vorbele, din quelle de susu trei judicâţi sau cuvinte, *dumnedeu*, *omu*, *animalu* s'au numitu substantivi, şi vorbele: *dreptu*, *cuvîntâtoru*, *vieţuitoru* s'au numitu ajjectivi. In privinçâ însâ câtre verbulu *este* quelle d'âmtêiu se ḑicu Sujjete, sau persône şi quelle d'adoilea Predicate sau ḑise assupra persôneloru. Aşa în cuvîntulu *sôrele este luminâtoru*, vorba *soarele* este sujjetu, şi vorba *lumin toru* este predicatu. Sujjetulu arratâ persôna sau *quine?* predicatulu aratâ cum este persôna, şi verbulu întâresce sau affirmâ judicata.

De vomu pâşi mai multu în vorbire, vedemu quê vorba *este* se schimbâ dupò timpulu în quare vremu sâ arâtâmu quê este unu lucru, şi dupò persôna quare este. Aşa putemu ḑice:

Eu suntu, tu esci, ellu este; noi suntemu...
Eu fuiu, tu fuşi, ellu fu; noi furòmu...
Eu voiu fi, tu vei fi, ellu va fi; noi vomu fi...

Putemu ḑice asemenea:

tu esci, tu fii, tu ai fi, tu vei sâ fii...

Prin urmare avemu trebuinçâ qua aqueste chipuri de schimbare sâ le arrêtâmu cu o singurâ vorbâ, şi în loca de a ḑice verbulu *suntu*, *esci este*, *eramu*, *fuiu*,

www.dacoromanica.ro

voiu fi... ḑicemu verbulu *fire* sau verbulu *a fi*.

De vomu pâşi şi mai multu în vorbire, vedemu fôrte desu quê aquestu verbu *fire* nu se aratâ totu d'auna în forma sa quea simplâ quându ne închiemu judicâţile nôstre; pentru quê în locu de a ḑice: *soarele este luminâtoru*; putemu ḑice *soarele lumineaḑâ*. şi iarâşi în locu de ḑice:

Copilu este dormindu ḑicemu copilu dôrme
Muma este legênându — muma leagênâ
Scolarulu este scriindu — scolarulu scrie etc.

Aşa daru quându verbulu *fire* este desvoltu şi deosebi de predicatu se ḑice Affirmativu; iar quându este întrunitu cu predicatulu, dupò cum se vede mai susu, se ḑice verbu Qualificativu.

De vomu întrebuinça în vorbirê verbi qualificativi *a scrie*, *a se învêça*, *a se duce*, şi vomu ḑice:

Scolarulu scrie leţia
Scolarulu se învaçà de profesoru
Scolarulu se duce la scôlâ.

Vedemu: quê verbulu *scriere* aratâ o activitate sau lucrare, vedemu adicà quê scolaru face queva adicà scrie, şi aqueastà lucrare dela dênsulu merge sau se strâmutâ assupra leţiei. Vedemu iarâ în al doilea cuvîntu quê verbulu *a se învêça* aratâ patima; pentru quê scolaru nu trimite lucrarea dela sine pe altu objetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçâtura dela profesoru; în sfîrşitu vedemu în al treilea cuvîntu quê verbulu *a se duce*, de şi aratâ o lucrare nu se strâmutâ pe altu objetu ci se întôrnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lu-

www.dacoromanica.ro

pe altu objetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçâtura dela profesoru; şi quel d'al doilea *a se duce*, de şi arratâ o lucrare, nu se strâmutâ însâ ea pe altu objetu, ci se întôrnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lucreaḑâ: adicâ quându ḑicu *scolarulu se duce*, arrêtu quê ellu face queva adicâ duce pe sine, şi lucrarea ducerii şe întôrnâ iar assupra sa.

Din aqeastâ bâgare de seamâ închiemu a ḑice quê verbii qualificativi se subtîmpartu în doê: Activi şi Pronominali; quê activii sùntu de doê feluri: *Transitivi* şi *Netransitivi*; şi quê pronominalii suntu iarâ de doê feluri: *Pasivi* şi *Restransitivi* sau *Reciproci*.

Activi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu sau persôna loru lucreaḑâ sau face queva; cum: *tatâlu învaḑâ pe fiiu, tatâlu merge.*

Transitivi suntu aqueia a quârora lucrare se strâmutâ pe unu altu objetu. cum: *tatâlu invaḑâ pe fiiu.*

Netransitivii suntu aqueia a quârora lucrare nu se strâmutâ; cum: *tatâlu merge.*

Pronominali suntu aqueia que au înainte sau pe urmâ pronumele *mê, te, se, ne, ve, se* formându o singurâ vorbâ.

Pasivi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu sau persona nu trimite lucrarea ci o priimesce dela altu objetu; cum: *scolarulu se învaçâ de profesoru, înţeleptulu este'l udatu de lume.*

Restransitivi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu îşi face lucrarea iaru assupra sa; cum: *mê ducu* (ducu pe mine) *mê lau* (lau pe mine) *te duci, te lai, se duce, se la.*

www.dacoromanica.ro

Dupò quercetarea que fâcuròmu verbiloru, şi dupò înpârţirea que le amu datu, putemu ţice quê: *verbulu este o vorbâ que arratâ que facemu, que ne facu noê altţii sau in quare stare ne afflâmu;* adicâ venimu iar la de fiinţia d'ântêiu: *Verbulu este o vorbâ que arratâ o affirmaţie*; sau verbulu arratâ *que se face de noi sau de altii.*

Daca verbulu arratâ quê se face queva, şi daca vomu querceta sâ vedemu *quine* face, atunci vedemu quê verbulu are persône şi numere ca pronumele; *scriu scrimu*, este de persôna ântêiu pentru quê şe înţelege *eu, noi*; *scrii, scriti* este de persôna a dôa, pentru quê se înţelege *tu, voi*; *scrie, scriu* este de persôna a treia, pentru quê se înţelege *ellu, ea, ei, elle*. ,Si iaru *scriu scrii scrie* este de numêru singularu; şi *scrimu scriti scriu* este de numêru pluralu.

Verbii quari au numai persôna a treia precumu suntu: *tunâ, ploâ, fulgerâ, trebue, se cuvine*, se ţicu Unipersoneli. Asemenea verbi nu se potu ţice la persôna ântêiu: *tunu, plou, fulgeru, trebuiu, mê cuvinu.* Unii însâ se întreţuinţeaţâ şi la persôna a doa; cum: ai ploatu manâ, Dumneţeule, etc.

Daca vomu querceta *quându* se face queva; attunci verbulu are timpi; cum: *aru* în timpulu de acum sau de faţâ; *amu aratu* în timpu pasatu sau trecutu; şi *ara-voiu* în timpulu fiitoru.

Vedemu daru quê verbulu mai are şi trei timpi, quarii suntu: Ppesentu sau quellu de faţâ, Pasatu sau quellu trecutu, şi Fiitoru.

www.dacoromanica.ro

Insâ quându ḑicu: quându ai venitu eu *aramu*, voiu sâ ḑicu quê nu sâvîrşisêmu de aratu; *aramu* dar arratâ unu timpu pasatu dar nesêvîrşitu, pentru quare se numesce Inperfectu.

Quându ḑicu: *araiu*, voiu sâ ḑicu quê amu sêvîrşitu de aratu; *araiu* dar arratâ iar unu timpu pasatu, însâ sêvîrşitu, pentru quare se numesce Perfectu sau sêvîrşitu.

Quându ḑicu: quându ai venitu eu *arasemu*, voiu sâ ḑicu quê sêvîrşisemu de aratu, arrêtu adicâ unu asemenea timpu pasatu însâ mai din nainte, pentru quare se numesce Trapasatu, sau *prea-trecutu* sau *preste-sêvîrşitu*. Insâ şi *amu fostu aratu* este de o putere cu *arasemu*; şi de aqueea avemu doê feluri de trapasaţi.

Quându ḑicu: *amu aratu*, arrêtu asemenea unu timpu pasatu, dar nu hotârascu quându; pentru quare se numesce Nedefinitu sau *nehotăritu*.

Vêḑu ròmu daru quê verbulu are quinci timpi pasaţi: *Inperfectulu*, *Perfectulu*, *Trapasatulu I*, *Trapasatulu II* şi *Nedefinitulu*.

Asemenea verbulu are şi trei timpi fiitori: unulu în vremea fiitôre, precum este *voiu ara*: altulu fiitoru în vremea de acumu; cum: *oiu fi arându*, şi altulu fiitoru în vremea pasatâ, precum: *voiu fi aratu*.

Quându ḑicu: *aru*, *aramu*, *araiu*, *amu aratu*, *arasemu*, *amu fostu aratu*, *voiu ara*, *voiu fi aratu* verbulu este într'un modu sau chipu prin quare *arrătu* quê facu, quê fâceam i, quê fâcuiu, quê fâcusemu .. *queva*. Modulu sau chipulu aquesta se numesce Indicativu, sau *arrătătoru*.

www.dacoromanica.ro

Quându ţicu: *arâ, are sâ arâmu, arati, are*, verbulu este într'un modu de a porunci sâ se facâ queva; şi modulu aquesta se numesce Inperativu, sau de porunire.

Quându ţicu: *amu disu sâ are, amu disu sâ fi aratu*, verbulu este într'un modu de a se supune sau a se lega de altu verbu *amu disu;* modulu aquesta se numesce Subjuntivu, sau de suppunere.

Quându ţicu: *aşu ara, de m'ar tasa, aşu fi aratu de aşu fi avutu ţarinâ*, verbu este într'un modu de condiţie, adicâ cu un *daca* la mijlocu. Modulu aquesta se numesce Conditionalu.

Iar quându ţicu: *arare*, verbulu este într'un modu cum nu arratâ nici quine arâ, nici quându arâ; adicâ nu arratâ nici modu, nici timpu, nici persônâ, nici numêru. Modulu aquesta se ţice Infinitivu sau *nearrêtâtoru*. Cu modulu infinitivu ne întrebuinţâmu şi quându vremu sâ adducemu înaite un verbu şi ţicemu verbulu: *arare, scriere, cântare*, etc.

Vêţuròmu dar què verbulu mai are şi quinci moduri: *Indicativulu, Imperativulu, Subjunctivulu, Condiţionalu* şi *Infinitiuulu*.

A ţice sau a scrie unu verbu în quâte quinci modurile, în toţi timpii, persônele şi numerele, se chiamâ *Conjugare sau* Conjugatie.

Insâ la unii verbi se vede mai prin toţi timpii litera *a*, la alţii *i* şi la alţii *e*; şi de aqueasta în ambe dialectele avemu trei conjugaţii; quea d'ântêea are infinitivulu terminatu în *are*; precum: *arare, cântare, jucare...*; quea de a doa are infinitivulu în *ire;* cum:

www.dacoromanica.ro

dormire, *fugire*, *mugire*; şi quea de a treia în *ere*; cum: *vedere*, *parere*, *temere*, *nascere*.

Din quelle ţise închieemu:

1. Quê verbulu este o vorbâ que arratâ o affirmaţie;

2. Quê verbulu *fire* este affirmativu, şi quei lalţi suntu qualificativi;

3. Quê verbii qualificativi se impartu în activi, şi pronominali; şi quê verbi activi se subtîmpartu în transitivi şi netransitivi, iar quei pronominali în pasivi şi restransitivi;

4. Quê verbii în generalu se mai împartu în tripersonali şi unipersonali; şi

5. Quê verbulu are quinci moduri, mai mulţi timpi, trei persône, doê numere, şi trei conjugâţii.

II.

Quându analisâmu verbii qualificativi, vedemu quê trebue sâ avemu într'ênşii verbulu *a fi* şi attributulu sau unu felu de ajjectivu, adicâ, la quellè de susu trei esemple:

Copilu dôrme	=	copilulu este dormindu,
Muma leagânâ	=	muma este legânându,
Scolarulu scrie	=	scolarulu este scriindu,

avemu trei attribute sau feluri de ajjectivi: *dormindu*, *legênându*, *scriindu*; dar aqueşti ajjectivi vedemu quê au şi timpi, pentru quê putemu ţice *dormindu* acum, şi *dormitu* mai din nainte; *legênându* şi *leg ê natu*, *scriindu* şi *scrisu*; vedemu iarâ quê *legênându* arratâ o activitate şi *legênatu* o patimâ, şi prin urma-

www.dacoromanica.ro

re unulu este activu şi altulu pasivu, însuşiri que nu le vedemu la ajjectivii adevêraţi: *albu*, *dulce*, *rò-tundu* etc. Aşa uuoru asemenea vorbe, a le da numire de verbi nu putemu, pentru quê arratâ qualitate şi au genuri ca ajjectivii; a le da iarâ numire de ajectivi nu putemu, pentru quê au timpi şi arratâ o activitate sau patimâ ca verbii. Prin învoire dar generalâ grêmaticii le au numitu PARTICIPII, pentru quê iau parte şi dela verbi şi dela ajjectivi.

In dialectulu românu mai putemu face şi aqueastâ bâgare de seamâ pentru participii: Quându vremu sâ têgâduimu lucrarea sau patima que arratâ unu verbu, ne întrebuinçâmu cu particola negativâ *nu* cum: *dormu, nu dormu, scriu, nu scriu*: quându vremu sâ têgâduimu qualitatea unui ajjectivu, ne întrebuinçâmu cu particola negativâ *ne;* cum: *bunu nebunu, dreptu nedreptu, limpede nelimpede*; participiulu iarâ, pentru quê este unu felu de ajjectivu ia totu d'auna negativulu *ne;* cum: *scriindu nescriindu, scrisu nescrisu, dormindu dormitu, nedormindu nedormitu etc.* (*)

(*) Vorbindu despre pârticellele negative *nu* şi *ne*, voiu arrâta queva şi despre ideile sau prepositile numite negative. Mulţi din pricina aquestoru pârticellele au ţisu quê în vorbire avemu prepositii affirmative, şi negative, şi prin urmare verbulu nu arratâ totu d'auna o affirmaţie: însâ quându ţicu *nebunu, nedreptu, nelimpede*... eu nu têgâduescu, ci totu affirmu, pentru quê înţelegu: *rêu* sau *smintitu, strâmbu, turbure*... Asemenea şi quându ţicu: *nu vorbescu* eu totu affirmu quê *tacu* sau *facu* altu queva; şi prin urmare în naturâ n'avemu altu felu de prepositii de quâtu affirmative.

www.dacoromanica.ro

Arrêtându que este verbulu şi que este participiulu, acumu, ne vomu occupa despre conjugarea verbiloru; însâ a çonjuga unu verbu veḑuròmu quê va sâ ḑicâ a'l trece prin tôte modurile şi toţi timpii. Timpii iarâ vêḑuròmu quê unii suntu simpli; cum: *aru, aramu araiu...* şi alţi compuşi; cum: *amu aratu*, *voiu ara*, *voiu fi aratu*; şi qua sâ putemu totu d'auna face cu înlesnire timpii compuşi, avemu trebuinçâ sâ cunôscemu mai ântêiu bine vorbele sau verbii de susu: *amu, voiu* şi *fi*; şi pinò sâ intrâmu în quelle trei conjugatii, e trebuinçâ a sci cum se conjugâ verbii *fire*, *avere* şi *voire*, quarii se ḑicu şi ausiliari sau ajjutâtori, pentru quê cu ei ne ajjutâmu qua sâ facemu timpii compuşi. Românii au trei verbi ausiliari, pe quei de susu, şi italienii numai doi: *pe esere* şi *volere*.

Insemnare. Quându ḑicu: *amu queva, aveam stare*, verbulu *avere* este activu, pentru quê ideea luî domineaḑâ; quându însâ ḑicu: *amu scrisu* şi *scris'amu*, *ai dormi* şi *dormir'ai*, *ar' canta* şi *cantar'ar'*; verbulu avere aci nu este activu ci ausiliaru, pentru quê ajjutâ a se face nisce timpi ai verbiloru *scriere dormire*, *cantare*, a quâroru idee şi vremu a înfâçişa în frasele de susu. Asemenea şi quându ḑicu: *voiu pace*, *voiu* mârie, *vrù* un nume, verbulu *voire* este activu; iar quându ḑicu: *voiu srie* sau *scrie-voiu*, verbulu *voire* este ausiliaru, quêci ajjutâ a se face timpulu fliitoru al verbului *scriere*.

Sâ începemu daru dela conjugarea verbiloru ausiliari.

www.dacoromanica.ro

VERBULU FIRE *ESSERE*.

PARTICIPIU PRESENTU

flindu essendo

Pasatu

fostu stato

MODULU INDICATIVU.

Presentu

suntu,sum şi îşu	sono
esci	sei
este şi e	Este[1], è
sùntemu	siamo
sùnteţi	siete
suntu	sono

Inperfectu

eramu	Ero, era
erai	eri
era	era
eramu	Eramo, eravamo
eraţi	Erate, eravate
erau, era	erano

Perfectu

fuiu	fui
fuşi	Fusti, fosti
fù	fù
furòmu	fummo
furòţi	Fuste, foste
furò	FURO, furono

Fiitoru

fi-voiu[1]	sarò
fi-vei	sarai
fi-va	sarà
fi-vomu	saremo
fi-veţi	sarete
fi-voru	saranno,

FIANO FIENO[2]

Nedefinitu

amu fostu[3]	sono stato,stata[4]
ai —	sei stato —
a —	e stato —
ammu —	siamo stati,state
aţi —	siete stati —
au —	sono stati —

Trapsatu I.

fusesemu	ero stato, stata[4]
fuseseşi,	eri stato —
fusese,fuse	era stato —
fuseseròmu	eravamo stati, state
fuseseròţi,	eravete stati —
fusesero,	erano stati —

[1] Vorbele que începu cu litera mare precum: *Este, Ero*, *Fusti* etc: suntu vechi italiane antiquate; quelle cu litere mari,cum FURO...suntu poetice

[1] se dice 'obicinuit ş': voiu fi, vei fi, va fi, vomu fi, veţi fi, voru fi.

[2] *fiano* şi *fieno* poeticu.

[3] ,Si fostu-amu, fostu-ai, fostu-a, fostu-ammu, fostu-aţi, fostu-au

[4] *Essuto* antiquatu.

[5] şi fusemu fuseşi, fuse, fuseromu, fuseroţi, fusero.

www.dacoromanica.ro

Trapasatu II.

ammu fostu	fui stato
fostu	stata[4]
ai fostu—	fosti stato—
a fostu—	fù stato —
ammu fostu—	fummo stati, state
aţi fostu	— foste stati—
au fostu	— furono stati

Fiitoru presentu

oiu fi fiindu	sarò essendo(?)
ei fi fiindu	sarai essendo
a fi fiindu	sarà essendo
omu fi fiindu	saremo essendo
eţi fi fiindu	sarete essendo
oru fi fiindu	saranno essendo

Fiitoru Pasatu.

voiu fi fostu	sarò stato—a
vei fi fostu	sarai stato —
va fi fostu	sarà stato —
vomu fi fostu	saremo stati–e
veţi fi fostu	sarete stati—
voru fi fostu	saranno stati—

Modulu Inperativu.

Fiitoru

fii	sii
fie	sia
sâ fimu	siamo
fiţi	siete
fie	siano, sieno[1]

[1] Poeticu.

Modulu Subjuntivu

Fiitoru.

sâ fiu	che sia
fii	sia, Sii
fie	sia
fimu	siamo
fiţi	siate
fie	siano, sieno

Imperfectu

sâ	che
fiu, fi fostu	sia stato[1]—a
fii, fi —	sia stato —
fi —	sia stato —
fimu, fi—	siamo stati—e
fiţi, fi—	siete stati—
fi —	siano stati—

Modulu Conditionalu.

Fiitoru.

fir'aşu[2]	sarei
fir'ai	saresti
fir'ar'	sarebbe
fir'ammu	saremmo
fir'aţi	sareste
fir'aru	sarebbero

[1] Se dice şi: *fossi, fossi, fosse, fossimo, foste, fossero.*

[2] Se dice obicinuitu şi: aşu fi, ai fi, ar'fi, ammu fi, aţi fi, aru fi.

www.daco romanica.ro

Imperfectu

aşu fi fostu sarei stato—a[1]
ai fi fostu saresti stato
ar' fi fostu sarebbe stato
ammu fi fostu saremmo stati—e
aţi fi fostu sareste stati
aru fi fostu sarebbero stati

Modulu Infinitivu

fire şi a fi essere

Pasatu

a fi fostu essere stato

VERBULU Avere, *AVERE.*

Particiu Presentu

avêndu avendo

Pasatu

avutu avuto

Modulu Indicativu.

Presentu

amu, aşu ho[2] Abbo
ai hai
are, a ha
avemu, amnu[3] abbiamo, Avemo
aveţi, aţi avete
au, aru hanno

Imperfectu.

aveamu Avevo, aveva
aveai avevi
avea aveva Avea
aveamu avevamo
aveaţi avevate
aveau avevano, Aveano

Perfectu

avuiu ebbi, avei (prostu
avuşi avesti
avù ebbe
avuròmu avemmo
avuròţi aveste
avurò ebbero

Nedefinitu

amu-avutu[1] ho avuto
ai-avutu hai avuto
a-avutu ha avuto
ammu-avutu abbiamo avuto
aţi-avutu avete avuto
au-avutu hanno avuto

[1] Se ḑice şi: *fossi*, *fossi*, *fosse* ... cala subjunctivu.

[2] Quei noi scriu şi: *ó*, *ái*, *á*, *ánno*.

[3] Din *avemu*, lepêdându silaba *ve*, se îndoiesce *m* şi rêmâne *ammu*.

[1] Se ḑice şi: avutu-amu, avutu-ai, avutu-a...

www.dacoromanica.ro

Trapasatu I,

avusemu	avevo avuto
avuseşi	avei —
avusese	aveva —
avuseròmu	avevamo —
avuseròţi	avevate —
avuserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu	ebbi avuto avutu
ai fostu	— avesti —
a fostu	— ebbe —
ammu fostu	avemmo —
aţi fostu	— aveste —
au fostu	— ebbero —

Fiitoru

avea-voiu[1]	avrò
avea-vei	avrai
avea-va	avrà
avea-vomu	avremo
avea-veţi	avrete
avea-voru	avranno

fiitoru presentu.

oiu fi	avrò avendo(?) avêndu
ei fi	— avrai —
a fi	— avrà —
omu fi	— avremo —
eţi fi	— avrete —
oru fi	— avranno —

[1] „Si: *voiu avea...*

fiitoru pasatu,

voiu fi avutu	avrò avuto
vei fi	— avrai
va fi	— avrà
vomu fi	— avremo
veţi fi	— avrete
voru fi	— avranno

Modulu Imperativu.

fiitoru

aibi	abbi
aibâ	abbia
sâ avemu	abbiamo
aveţi	abbiate
aibâ	abbiano

Modulu Subjunctivu.

fiitoru

sâ amu, aibu	che abbia
ai, aibi	abbi, abbia
aibâ	abbia
avemu	abbiamo
aveţi	abbiate
aibà	abbiano

pasatu

sâ fiu fi avutu	che abbia avuto[1]
fii, fi	— abbi, abbia
fi	— abbia —
fimu, fi	— abbiamo
fiţi, fi	— abbiate
fi	— abbiano

[1] Este şi timpulu: *avessi, avessi, avesse, avessimo, aveste, avessero.*

www.dacoromanica.ro

Modulu Conditionalu

fiitoru

aşu avea[1] avrei
ai avea avresti
ar' avea avrebbe
ammu avea avremmo
aţi avea avreste
aru avea avrebbero

Imperfectu

aşu fi avutu avrei avuto[1]
ai fi — avresti —
ar' fi — avrebbe —
ammu fi — avremmo —
aţi fi — avreste —
aru fi — avrebbero —

Moeulu Indinitivu

avere, şi a'avea avere

pasatu

a fi avutu | aver avuto

VERBULU Voire[2], *VOLERE*

Participiu Presentu

voindu volendo

pasatu

voitu voluto

Modulu Indicativu

presentu

voiu, şi oiu[3] voglio, vo'
vei şi ei vuoi
va şi a vuole
vomu şi omu vogliamo, Volemo
veţi şi eţi volete
voru şi oru vogliono

imperfectu

voiamu Volevo voleva
voiai volevi
voia voleva
voiamu volevamo
voiaţi volevate
voiau, voia volevano

perfectu

voiiu volli
voişi vollesti
voì volle
voiròmu volemmo
voiròţi voleste
voirò vollero

[1] Se ḑice şi; avear'aşu, avear'ai, avear'aru, avear'ammu avear'aţi, avear'aru.

[2] Face şi *vrere*, însâ atunci este activu; noi aci conjugâmu ausiliarulu.

[3] Face şi vreu şi voiescu activi

[1] Este şi timpulu *avessi*, *avessi*, *avesse*, *avessimo*; *aveste*, *avessero* ca la subjuntivu.

www.dacoromanica.ro

Nedefinitu

amu	voitu	ho	voluto
ai	—	hai	—
a	—	ha	—
ammu	—	abbiamo	—
aţi	—	avete	—
au	—	hanno	—

Trapasatu I.

voisemu	avevo	voluto
voiseşi	avevi	—
voise	aveva	—
voiseròmu	avevamo	—
voiseròţi	avevate	—
voiserò	avevano	—

Trapasatu II.

amu fostu voitu	ebbi	voluto
ai fostu	— avesti	—
a fostu	— ebbe	—
ammu fostu	— avemmo	—
aţi fostu	— aveste	—
au fostu	— ebbero	—

fiitoru

voi-voiu	vorrò
voi-vei	vorrai
voi-va	vorrà
voi-vomu	vorremo
voi-veţi	vorrete
voi-voru	vorrano

fiitoru presentu

oiu fi voindu		avrò volendo?	
ei fi	—	avrai	—
a fi	—	avrà	—
omu fi	—	avremo	—
eţi fi	—	avrete	—
oru fi	—	avranno	—

fiitoru pasatu

voiu fi voitu		avrò	voluto
vei fi	—	avrai	—
va fi	—	avrà	—
vomu fi	—	avremo	—
veţi fi	—	avrete	—
voru fi	—	avranno	—

Modulu Imperativu

fiitoru

voiesce	vogli
voiascâ	voglia
sâ voimu	vogliamo
voiţi	vogliate
voiascâ	vogliano

Modulu Subjuntivu

fiitoru

sâ voiescu	che voglia
voiesci	voglia
voiascâ	voglia
voimu	vogliamo
voiţi	vogliate
voiascâ	vogliano

imperfectu

sâ fi voitu	che abbia	voluto[1]	
fii, fi	—	abbia	—
fi	—	abbia	—
fimu, fi	—	abbiamo	—
fiţi, fi	—	abbiate	—
fi	—	abbiano	—

[1] Se dice şi: *volessi, volessi, volesse; volessimo, voleste, volessero*.

www.dacoromanica.ro

Modulu Conditionalu	
fiitoru	
aşu voi[1]	vorrei
ai voi	vorresti
ar' voi	vorebbe
ammu voi	vorremmo
aţi voi	vorreste
aru voi	vorrebbero
imperfectu	
aşu fi voitu	avrei voluto[2]
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
aţi fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

Modulu Infinitivu	
presentu	
voire	volere
pasatu	
a fi voitu	aver voluto

CONJUGATIA I.

în *are*

AR-ARE	*AR-ARE*[3]
Participiu Presentu	
ar-ându	ar-ando
pasatu	
ar-atu	ar-ato

Modulu Indicativu	
presentu	
ar-u	ar-o
ar-i	ar-i
ar-â	ar-a
ar-âmu	ar-iamo[1], Amo
ar-aţi[2]	ar-ate
ar-â	ar-ano[3]

[1] Se ḑice şi voir'aşu, voir' ai, voir'ar' etc.

[2] „Si *volessi*... ca la subj.

[3] Totu verbulu, ca şi quelle lalte părţi ale cuvîntului arrêtate, are rădăcină, quare arrată ideea, şi finală, quare arrată împregiurarea ideei. Qua să afflâmu rădăcina unui verbu n'avemu de quâtu a trage afară finala infinitivului *are*, *ire*, *ere*, şi rêmâşiça este rêdâcina, dupò cum se vede în esemplu de susu şi în vorbele urmâtôre: *cânt-are*, *dorm-ire*, *ved-ere*. etc.

[1] Se se bage de seamâ quê mai în toţi timpii se pêḑesce vocala infinitivului *a*. Aquesti *i* lungâ *a* s'a întrudusu la italiani mai în urmâ: iar quei vechi ḑicea *ar-amo* mai potrivitu cu *ar-âmu* al nostru şi mai regulatu.

[2] S'a schimbatu *e* în *i* ca la *bene bine* şi altele.

[3] Amu ḑisu quê italianii au unu finalu de pluralu *no*, quare este provincialu al loru, precumu avemu şi noi

www.dacoromanica.ro

imperfectu

ar-amu	Ar-avo[1], ar-ava
ar-ai	ar-avi
ar-a	ar-ava
ar-ammu	ar-avamo
ar-aţi	ar-ate
ar-au	ar-avamo

perfectu

ar-aiu	ar-ai
ar-aşi	ar-asti
ar-ò	ar ò
ar-aròmu[2]	ar-ammo
ar-aròţi	ar-aste
ar-arò	ar-arono, AR-ARO AR[3]

unu *rò* volgaru, la *au fâcutâ-rò*, în locu de au fâcutu etc. *egli eglino*, *elle elleno*. Aquestu *no* îl adaogâ la persôna a treia dela singularu *ara*, şi facu *arano*.

Curatu se vede quê este mai provincialu *aravo* ori *arava*, de quâtu *aramu* al nostru, que este multu mai apprôpe de ARABAM, lat. şi pôte şi mai dulce

[2] Din dialectulu nostru se vede pentru que italianii au îndoitu pe *m* dela *arammo*; pentru quê au ţisu odatâ *araromo*, cum ţicemu noi *araròmu* şi lepêdându silaba *ro*, au îndoitu pe *m*.

[3] De se deosibesce ararò al nostru de *ararono* italianu, este què al nostru e poeticu.

nedefinitu

amu aratu	ho arato
ai —	hai —
a —	ha —
ammu —	abbiamo —
aţi —	avete —
au —	hanno —

Trapasatu I.

ar-asemu	avevo arato
ar-aseşi	avevi —
ar-ase	aveva —
ar-aseròmu	avevamo —
ar-aseròţi	avevate —
ar-aserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu aratu	ebbi arato
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu —	avemmo —
aţi fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

fiitoru

ara-voiu[1]	arer-ò[1] arar-ò
ara-vei	arer-ai
ara-va	arer-à
ara-vomu	arer-emo
ara-veţi	arer-ete
ara-voru	arer-anno

[1] Fiitorulu nostru se vede compusu din infinitivu şi din presentulu verbului *voire:* ara-voiu, voiu ara. Quellu italianu se arrată simplu; însâ infinitivulu arare se scie

www.dacoromanica.ro

fiitoru presentu

voiu fi arêndu	avrò arando?
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

fiitoru pasatu

voiu fi aratu	avrò arato
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avrano —

---

quê se ţice italienesce şi *arar'* şi *ara*. In vechime fiitorulu *arer*ò se ţicea *arerabbo*, şi areraggio. *abbo* însâ, *aggio* şi ò, dupò cum s'a vêţutu, va sâ ţicâ *amu*. Aşa *arar-abbo*, *arar'-aggio* şi *arar*-ò va sâ ţicâ *amu a ara*, amu sâ aru de aci înainte; şi aquestu felu de fiitoru 'l avemu şi noi. Aşa dar *arar*-ò sau *arer* ò, *dormir*-ò, *temer*-ò, voru sâ ţicâ amu a ara, a dormi, a teme; şi prin urmare şi fiitorulu italianu este compusu din infinitivu şi din presentulu verbului *avere*.

Modulu Imperativu

fiitoru

ar-â[1]	ar-a[1]
ar-e	ar-i
sâ ar-âmu	ar-iamo
ar-âţi	ar-ate
ar-e	ar-ino

Modulu Subjunctivu

fiitoru

sâ ar-u	che ar-i
ar-i	ar-i
ar-e	ar-i
ar-âmu	ar-iamo
ar-aţi	ar-iate
ar-e	ar-ino

imperfectu

sâ fiu, fi ara-tu	che abbia ara-to[2]
fii fi —	— —
fi —	— —
sâ fimu, fi —	abbiamo —
fiţi, fi —	abbiate —
fi —	abbiano —

---

[1] Imperativulu quându ia negativulu *nu*, face ca infinitivulu în ambe dialectele; nu ara, nu dormi, nu vedea; *non arare*, *non dormire*, *non vedere*.

[2] Este şi *arassi*, *arassi*, *arasse*, *arassimo*, *areste*, *arassero*.

www.dacoromanica.ro

imperfectu	
aşu fi aratu	avrei arato[1]
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu —	avremo —
aţi fi —	avreste —
aru —	avrebbero —

Modulu Infinitivu	
presentu	
ar-are	ar-are
pasatu	
a fi aratu	aver arato

INSEMNARE.

Despârţindu râdêcina verbului de finalulu infinitivului, îi putemu face toţi timpii, de va fi regulatu, unindu lùngâ aqueastâ râdêcinâ finalele arrêtate la aqueastâ conjugaţie; spre esemplu: sâ luâmu verbulu *cântare*; de aci scoţêndu afarâ finalulu *are* remâne râdêcina *cânt*; lùngâ aqueasta adâogându *u*, face *cântu*, adâogându *amu*, *aiu*, *asemn*, *ându*, *atu*, *e*, face *cânt-amu*, *cânt-aiu*, *cânt-asemu*, *cânt-ându*, *cânt-atu*, *cânt-e*. Bêtrânii noştri însâ n'au pâţitu la toţi verbii de conjugaţiaântêea aqueastâ regulâ, întrebuinçându unii verbi ânchê dela descâlicatôre, neregulaţi, şi aqueştia se voru arrêta la loculu loru; iar la unii verbii, que suntu îndestulu de mulţi, adâogându unu *e* ìntre râdêcinâ şi ìntre finalulu singularului presentului indicativu, al persônei a doa şi a treia a imperativului, la singularu, şi al persônei a treia dela pluralu, cum şi al singularului subjunctivului şi al persônei a treia a pluralului aqueluiaşi modu şi timpu. Asfelu suntu toţi verbii derivaţi dela vre unu nume dela I, II, III, şi a IV declinaţie: spre esemplu dela *luminî* se face *luminare*; aci, scoţêndu pe *are*, remâne râdêcina *lumin*.

[1] Se ţice şi *arassi — arasse, arassimo araste arassero.*

www.dacoromanica.ro

si qua să facemu timpii arrêtaţi mai susu adâogâmu eḑ şi ḑicemu:

lumin-eḑu, lumin-eḑi, lumin-eaḑă,
lumin-eaḑâ tu, lumin-eḑe ellu, lumin-eḑe ei,
să lumin-eḑu, lumin-eḑi, lumin-eḑe, lumin-eḑe,

Asfelu suntu şi verbii urmâtori quarii toţi suntu derivaţi.

coronare	<	coronâ
copiare	<	copie
fâimare (de)	<	faimâ
flăcărare	<	flacârâ
iernare	<	iarna
micşorare	<	micşoru, micsôrâ
serare	<	seară
umbrare (ad)	<	umbrâ
undare (în)	<	undâ
argintare	<	argintu
bălsâmare	<	balsamu
cruntare	<	cruntu
dreptare	<	dreptu
frênare (în)	<	frênu, frêu
guvernare	<	guvernu
încetare	<	încetu
lucrare	<	lucru
negoçiare	<	negoçu
scurtare	<	scurtu
semnare	<	semnu
seninare	<	seninu
spâimîntare	<	spâimîntu

www.dacoromanica.ro

suspinare	<	suspinu
trunchiare	<	truchiu
vecinare	<	vecinu
veninare	<	veninu
viare (în)	<	viu
vîntare	<	vîntu

şi alte asemenea

Fie-quine pôte vedea pricina pentru que bêtrânii nostri, sau mai bine aquestu dialectu que nu suffere equivoce, au simţitu nevoiea a adâoga aquellu *eţ*, la timpii arrêtaţi. Pentru quê, daca verbulu vine dela unu nume femininu, a treia persônâ a presentului indicativului ar' semêna cu râdêcina de unde se face; iaru daca verbulu vine dela unu nume masculinu sau neutru, attunci ar' semêna cu aqueastaântêea persôna cum spre esemplu: *Flacârâ* < *flacàrâ ellu*, *Suspinu* < *suspinu eu*. Aquestu *eu* repeţitu în vorbire şi aspiratu s'a fàcutu, *eţ* (?): prin urmare firesce au luatu aquelaşu fiinalu şi quei lalţi timpi sau persône quare se facu din presentulu indicativului.

Inchiemu dar a ţice quê toţi verbii primitivi se conjugâ allâturându lùngâ râdêcinâ finalulu cuviinciosu alu modului, timpiloru şi persôneloru, iaru la quei derivaţi dela nume a leguitu usulu a priimi între râdêcinâ şi finalu şi pârticella *eţ*, la singularulu presentului indicativu şi la timpii que se facu dintr'ênsulu.— Voru putea însâ scriitorii dupò voie şi dupò trebuinţâ a adduce şi pe mulţi din verbii derivaţi a se conjuga ca quei primitivi, cum facu fraţii nostri Transilva-

www.dacoromanica.ro

ni, ḑicêndu *tucru* în locu de *tucru-eu sau tucr-eḑu*. Nu trebue însâ a uita asemenea scriitorii de a se sfâtui şi cu auḑulu.

De unde urmeaḑâ quê verbii derivaţi potu priimi şi un eḑ, la timpii ţarrêtaţi, iaru quei primitivi nici o datâ.

CONJUGATIA II.

în *ire*

Participiu Presentu	*Imperfectu*
dorm-indu,-â dorm-indo	dorm-iamu Dorm-ivo, dorm-iva
pasatu	dorm-iaì dorm-ivi
dorm-itu,-â dorm-ito,-a	dorm-ia Dorm-ia,dorm-iva
Modulu Indicativu	dorm-iamu dorm-ivamo
presentu	dorm-iaţi dorm-ivate
dorm-u dorm-o	dorm-iau dorm-ivano
dorm-i dorm-i	*Perfectu*
dôrm-e dorme[1]	dorm-iu dorm-ii
dorm-imu dorm-iamo, Dorm-imo	dorm-işi dorm-isti
dorm-iţi dorm-ite	dorm-ì dorm-ì
dorm-u dorm-ono[2]	dorm-iròmu dorm-immo
	dorm-iròţi dorm-iste
	dorm-irò dorm-irono, Dorm-iro

Nedefinitu

amu	dormitu	ho	dormito
ai	—	hai	—
a	—	ha	—
ammu	—	abbiamo	—
aţi	—	avete	—
au	—	hanno	—

[1] *dorme* în italienesce are pe *o* lungu şi noi îlu pronunçiâmu *oa* (ô).

[2] La conjugarea aqueasta, a treia persônâ a pluralului presentului indicativu se face din persônaântêea a singularului, allâturându *no*; *dormo*, *dormono*, şi dormu eu, dormu ei.

www.dacoromanica.ro

Trapsatu I.

dorm-isemu	avevo dormito
dorm-iseşi	avevi —
dorm-ise	aveva —
dorm-iseròmu	avevamo—
dorm-iseròţi	avevate —
dorm-iserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu dormitu	ebbi dormito
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu—	avemmo—
aţi fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

Fiitoru

dormi-voiu	dormir-ò
dormi-vei	dormir-ai
dormi-va	dormir-à
dormi-vomu	dormir-emo
dormi-veţi	dormir-ete
dormi-voru	dormir-anno

fiitoru presentu.

oiu fi dormindu	avrò dormindo (?)
ei fi —	—
a fi —	—
ommu fi —	—
eţi fi —	—
oru fi —	—

fiitoru pasatu,

voiu fi dormitu	avrò dormito
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Modulu Imperativu.

fiitoru

dorm-i[1]	dorm-i
dôrmâ	dorm-a
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iţi	dorm-ite
dôrmâ	dorm-ano

Modulu Subjuntivu

Fiitoru,

sâ dorm-u	che dorm-a
dorm-i	—
dôrm-â	—
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iţi	dorm-iate
dôrm-â	dorm-ano

---

[1] Unii verbi se terminâ şi în *e* la imperativu; cum; *simt-e*

www.dacoromanica.ro

pasatu	
sâ fi dormitu	che abbia dormito[1]
— — —	—
— — —	—
— —	abbiamo dormito
— —	abbiate —
— —	abbiano —

MODULU CONDITIONALU

fiitoru	
aşu dormi,	dormir-ei dormir'aşu
ai —	dormir-esti
ar' —	dormir-ebbe
ammu —	dormir-emo
aţi —	dormir-este
aru —	dormir-ebbero

Imperfectu	
aşu fi dormitu	avrei dormito[1]
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
aţi fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

MODULU INFINITIVU

Presentu

dorm-ire	dorm-ire

Pasatu

a fi dormitu aver dormito

INSEMNARI.

I. ,Si la aqueasta conjugaţie, despârţindu, la verbii regulaţi, rădăcina de finalulu infinitivului *ire*, şi allăturându lùngă aqueasta finalulu cuviinciosu al moduriloru, timpiloru şi persôneloru, facemu conjugaţia întreagă a verbului; cum: dela *simtire, audire, fugire, mirosire...* scoţêndu *ire*, rêmâne *simt, aud fug, miros...* lùngă quare allăturându *indu*, *itu*, *u*, *iamu*, *iiu*, *isemu*, *i sau e*; avemu:

simţ-indu,	auḑ-indu,	fug-indu,	miros-indu,
simţ-itu,	auḑ-itu,	fug-itu,	miros-itu,
simţ-u,	auḑ-u,	fug-u,	miros-u,
simţ-iamu,	auḑ-iamu,	fug-iamu,	miros-iamu,
simţ-iiu,	auḑ-iiu,	fug-iiu,	miros-iiu,
simţ-isemu,	auḑ-isemu,	fug-isemu,	miros-isemu,
simt-e,	auḑ-i,	fug-i,	mirôs-e,

[1] Sê dice şi: *dormissi — dormisse; dormissimo, dormiste, dormissero.*

www.dacoromanica.ro

Insâ nu suntu toţi verbii asfelu: ânclsê din vechime în sînulu Italiei conjugaţia aqueasta, la presentulu indicativului a avutu şi altâ finalâ provincialâ în *isco*, (*escu* al nostru) spre esemplu verbulu *orire*, (*urîre* alu nostru) luându prepositia *ab* face *aborire*, scoţêndu finalulu *ire* rêmêne *abor*, şi presentulu indicativului *aboro*; însâ totu d'auna s'a auţitu în Italia ţicênduse *aborisco* şi alte multime asemenea; Asfelu ţicemu şi noi provincialu *urîre*, *urêscu* în locu de *uru*. Qua sâ se vaţâ aquestu provincialismu, sâ luâmu verbii de susu arrêtaţi *simtire*, *audire*, *fugire*, *mirosire* şi sâ allâturâmu lungâ râdêcinâ finalulu *escu* pentru presentulu indicativului. Dar cum s'ar pârea urechei românului deprinsu cu clasicitatea lui *simtu*, *audu*, *fugu*, *mîrosu*, quându ar' auţi provinţialismii *simtescu*, *auţescu*, *fugescu*, *mirosescu*? Precumu daru ni se pare noê urîte *audescu*, *fugescu*... pe lângâ *audu*, *fugu*... trebue a da dreptate şi queloru que li se par urîţi verbii *mugire*, *lucire*, *paţire* şi alţii quându facu la indicativu presentu *mugescu mugesce*, *lucescu lucesce*, *pâtescu pâtesce* etc: şi nu *mugu muge*, *luciu luce*, *patu pate*. Aşa au fâcutu autorii Italiani la mulţi verbi lepêdându pe provincialulu *isco* afarâ; aşa putemu face şi noi acolo unde vedemu quê regula se potrivesce cu clasicitatea. Vomu arrêta la loculu loru pe verbii italiani quê totu se mai terminâ în *isco* la presentulu indicativului.

II. Verbii terminaţi in românesce in *escu*, se terminâ în *e* la imperativu.

III. Aci se conjugâ şi verbii terminaţi la infinitivu în *ire* cum: *urîre*, *coborire*.

www.dacoromanica.ro

CONJUGATIA III.

în *ere*

PARTICIU PRESENTU

tem-êndu, -â tem-endo

Pasatu

tem-utu, -â tem-uto, -a

MODULU INDICATIVU.

Preseutu

tem-u	tem-o
tem-i	tem-i
tem-e	tem-e
tem-emu	tem-iamo, Tem-emo
tem-eți	tem-ete
tem-u	tem-ono

imperfectu

tem-eamu	tem-evo
tem-eai	tem-evi, Tem-ei
tem-ea	tem-eva, TEM-EA
tem-eamu	tem-evamo, Tem-eamo
tem-eați	tem-evate
tem-eau	tem-evano, TEM-EANO[1]

[1] Amu ḑisu cê italienii leapâdâ adesea vocala finală a numeloru și verbiloru, între quare se socotesce, și *o* dela *no* finalu. Prin urmare *temeano*, se face *temean*. Amu ḑisu iară cê *n* adesea sé îmmôie în românesce, și prea lesne *temean*, s'a făcutu *temeaṉ*.

perfectu

tem-uiu	tem-ei, tem-etti
tem-uși	tem-esti
tem-u	tem-è, tem-ette
tem-uròmu	tem-emmo
tem-uròți	tem-este
tem-urò	tem-erono, tem-ettero, Tem-ero

Nedefinitu

amu	temutu	ho	temuto
ai	—	hai	—
a	—	ha	—
ammu	—	abbiamo	—
ați	—	avete	—
au	—	hanno	—

Trapasatu I.

tem-usemu		avevo	temuto
tem-useși		avevi	—
tem-use		aveva	—
tem-useròmu		avevamo	—
tem-useròți		avevate	—
tem-userò		avevano	—

Trapasatu II.

amu	fostu temutu	ebbi	temuto
ai	fostu	—	avesti	—
a	fostu	—	ebbe	—
ammu	fostu	—	avemmo	—
ați	fostu	—	avete	—
au	fostu	—	ebbero	—

www.dacoromanica.ro

fiitoru

teme-voiu	temer-ò
teme-vei	temer-ai
teme-va	temer-à
teme-vomu	temer-emo
teme-veţi	temer-ete
teme-voru	temer-anno

Fiitoru presentu

voiu fi temên-du	avrò temen-do (?)
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi—	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Fiitoru Pasatu.

voiu fi temutu	avrò temuto
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

MODULU INPERATIVU.

Fiitoru.

tem-e	tem-i
team-à	tem-a
sâ tem-emu	tem-iamo
tem-eţi	tem-ete
team-â	tem-ano

MODULU SUBJUNTIVU

fiitoru

sâ tem-u	che tem-a
tem-i	tem-a
team-â	tem-a
tem-emu	tem-iamo
tem-eţi	tem-iate
team-â	tem-ano

Imperfectu

sâ fi temutu	che abbia temuto [1]
fii, fi —	— —
fi —	— —
fimu, fi—	abbiamo —
fiţi,fi—	abbiate —
fi —	abiano —

MODULU CONDITIONALU.

Fiitoru

aşu teme, temer'aşu	temer-ei
ai teme	temer-esti
ar' teme	temer-ebbe
ammu teme	temer-emmo
aţi teme	temer-este
aru teme	temer-ebbero

imperfectu

aşu fi temutu	avrei temuto
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo—
aţi fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero—

[1] Se dice şi *temessi — temesse; temessimo, temeste, temessero*.

www.dacoromanica.ro

Modulu Infinitivu		Pasatu	
presentu			
tem-ere	tem-ere	a fi temutu	aver temuto

INSEMNARI.

I. *ere* dela aqueastâ conjugaţie în ambe dialectele quâte odatâ este lungu adicâ appêsatu, cum: *vedére, tacére*, şi quâte odatâ este scurtu, cum: *náscere, fácere*. Quându este lungu în românesce, daca leapêdâ pe *re*, rêmâindu finalulu *e* lungu, firesce quê se face *ea*; cum: *vedere a vedea, tâcere a tâcea*.

Quâte suntu lungi la italienesce s'a arrêtatu la faça 5.

II. „Si aqueastâ conjugaţie are doê chipuri de conjugare; însâ nu în presentulu indicativului ... ca quea d'ântêiu şi a doa, ci în participiu pasatu, în perfectu şi trapasatu I. în românesce, iaru în italienesce numai în participiu pasatu şi în perfectu. Chipulu aquesta de conjugare schimbâ la participiulu pasatu consona finalâ a rădăcinei în *s*; *alleg-ere, prind-ere, alles-u, prins-u*, şi din participiulu pasatu face perfectulu şi trapasatulu indicativului, dupò cum se vede; adicâ în românesce allâturându finalulu *eiu, esemu*, şi urmâtôrele, şi în italienesce *i* şi urmâtôrele.

ARD-ERE	*ARD-ERE*
Participiu	Presentu
ard-êndu	ard-endo
pasatu	
ars-u	ars-o

www.dacoromanica.ro

Perfectu

ars-ciu	ars-i
ars-eşi	ard-esti [1]
ars-e	ars-e
ars-eròmu	ard-emmo
ars-eròţi	ard-este [1]
ars-erò	ars-ero

Trapasatu I,

ars-esemu	ard-essi
ars-eseşi	ard-essi
ars-ese	ard-esse
ars-eseròmu	ard-essimo
ars-eseròţi	ard-este
ars-eserò	ard-essero

Spre înlesnire vomu arrèta quâte schimbâ consona ràdicalâ în *s*.

1. Verbii de conjugarea aqueasta a quâroru râdêcinâ se terminâ în *g* precesu de o vocalà, sau în doi *gg* italienesce; cum: *trag-ere, alleg-ere, întelleg-ere; tras-u, alles-u*, *întelles-u*. Quelle italienesci urmeaḑâ aquestei regule numai în perfectu; iaru la participiu se schimbâ în *t*; cum: *traggere*, *trassi*, *tratto*, *elleggere*, *ellessi*, *elletto*...

Asfelu suntu şi quei quari înainte de *g* au *n* şi *r* în românesce, iaru în italienesce *l*, *n* şi *r*; cum: *stingere stinsu*, *mergere mersu; volgere*, *volsi*.

---

[1] persòna a doa la toţi verbii de filulu aquesta îşi reprimesce consona radicalâ cum: *leggere lessi legesti*, *rodere rosi rodesti*.

www.dacoromanica.ro

2. Verbii a quâroru rădăcină se terminâ în *d* precesu de o vocală sau de *n*, quare în italienesce se leapădâ cum:

chid-ere *chiudere*	chis-u	*chius-o*
rod-ere	ros-u	*ros-o*
rid-ere	ris-u	*ris-o*
cid-ere (uc)	cis-u	*cis-o*
ced-ere (pur)	ces-u	*ces-o*
cindere *cend*	cins-u	*ces-o*
tind-ere *tend*	tins-u	*tes-o*
prind-ere *prend*	prins-u	*pres-o*

Quâţi verbi nu se suppunu aquestoru regule se arătâ între quei neregulaţi.

III. Verbii italiani de conjugaţia a treia în *ere* lungu, a quâroru rădăcină este terminată în consona *c*, la perfectu în prima, a treia persônă dela singularu şi în a treia dela pluralu priimescu *qu*, şi se formeaţă dupò timpulu de aqueastă conjugaţie a verbiloru români, quare se dovedesce quê a fostu comunu şi cunoscutu în ambe dialectele. Asfelu suntu verbii *tacere*, *giacere*, *piacere*.

tacqui	tâcuiu
tacque	tacù
tacquero	tâcurò
giacqui	ţâcuiu
piacqui	plâcuiu

OBSERVAŢII.

La quâte trele conjugaţiile.

I. Verbii a quâroru rădăcină se terminâ în *d*, *s*, *t*, în românesce schimbâ aqueste consone în ţ, ş, ţ, unde finalulu este *i*; şi viceversa înainte de *e*; cum:

www.dacoromanica.ro

lau-du	laud-i	=	lauḑ-i şi auḑ-ire aud-e
aud-u	aud-i	=	auḑ-i
vêd-u	vêd-i	=	veḑ-i
las-u	las-i	=	laş-i şi eş-ire es-e
bat-u	baţ-i	=	baţ-i simţ-ire simt-e,etc.

II. Verbii a quâroru rădăcină se terminâ în *c*, *g*, *sc* în românesce nu patu în conjugare nici o schimbare la scrisu, iar la pronunţie urmeaḑâ regulei cunoscute în ainte de *e* şi *i*. In italienesce *c* şi *g*, la conjugaţia ântêea, iau unu *h* înainte de *e* şi *i*: iaru *sc* se pronunţiâ ş; cum:

impac-u	impac-i	impac-e
rog-u	rog-i	rôg-e
fug-u	fug-i	fug-e
nasc-u	nasc-i	nasc-e
manco	*manchi*	*mancherò*
pago	*paghi*	*pagherò*
nasco	*nasci*	*nasce*

III. Vocalele schimbate la verbi, în dialectulu romanu la pesôna a doa a presentului indicativu îşi vinu la adevêrata loru pronunţie; cum: *învęi*, *învê are... appęi appêsare... taci tâcere... faci facere... mori murire... vindi vîndutu*.

IV. *e* deschisu, quându în conjugare vine dupò dênsulu *a*, se face lungu sau devine *ea*; cum: *temu teamâ*, *tegu leagî*, *verdescu verdeuscâ*: iar *ê* închisu se schimbâ în *a* înainte de *â* şi *e* cum *invêţu invaţâ*, *inţêllu inşallâ*, *arrêtu arratâ*, *appêsu appasî*, *urêscu urascî urasce...*

www.dacoromanica.ro

V. *o*, în conjugare, de pâstreaḑâ tonulu se face lungu sau ô (oa) înainte de *a* şi *e*; iar de nu'l pâstreaḑâ se schimbâ în *u* adicâ devine scurtu; cum: *sboru sbôrâ*, *sbôre*; *sburare, sburâmu* ...

VI. *i*, la adoa persônâ totu d'auna este mutu în românesce; *u* asemenea totu d'auna e mutu la prima şi a treia persônâ, afarâ de a perfectului quându şi ia un accentu; cum: *ari* = *arĭ*, *arati* = *aratı*, *faci* = *fací*, *tacu* = *tac*, şi iar *tacú* perfectu.

u şi *i*, este întregu la prima şi a doa persônâ quându râdêcina verbului e terminată în *r* şi *l*, înaintea quâroru stâ o consonâ; cum: *lucru lucri*, *âmblu âmbli*.

VII. Quându prima persônâ a presentului indicativu este terminată în *iu* românesce, şi *io* italienesce, adicâ quându râdêcina e terminată în *i*; adoa persônâ nu se terminê în doi *i* cum s'ar cuveni, ci leapâdâ pe unulu; sau lepâdându pe *u* dela prima, avemu persôna a doa; cum: *puiu pui*, *remâiu remâi*, *viiu vii*, *lucio luci etc.*

Despre formarea timpiloru.

Timpii, unii suntu simpli şi alţi compuşi. Simpli suntu: în ambe dialectele, infinitivulu, participiulu presentu şi pasatu, presentulu indicativului, fiitorulu imperativului, si subjuntivului, imperfectulu indicativului, şi perfectulu, cum şi trapasatuluântêiu numai în românesce quare correspunde cu trapasatulu sau pasatulu simplu alu subjunctivului şi condiţionalului italianu. Tipii sau finalele aquestoru timpi suntu:

www.dacoromanica.ro

Infinitivu

are	*ire*	*ere*

Participiu Presentu

ându	*ando*	indu	*indo*	êndu	*endo*

Pasatu

atu	*ato*	itu	*ito*	utu,esu	*uto,eso,eto*[1]

Indicativu Presentu

o	*o*	u	*o*	u	*o*
i	*i*	i	*i*	i	*i*
â	*a*	e	*e*	e	*e*
amu	*iamo, amo*	imu	*iamo, imo*	emu	*iamo, emo*
aţi	*ate*	iţi	*ite*	eţi	*ete*
â,ân[2]	*ano*	u, un[2]	*ono*	u, un[2]	*ono*

Imperfectu.

amu[3]	*avo, ava*	iamu	*ivo, iva*	eamu	*evo, eva*
ai	*avi*	iai	*ivi*	eai	*evi*
a	*ava*	ia	*iva, ia*	ea	*eva*
amu	*avamo*	iamu	*ivamo*	eamu	*evamo eamo*
aţi	*avate*	iaţi	*ivate*	eaţi	*evate*
a, au[4]	*avano*	ia, iau	*ivano, iano*	ea, eau	*evano, eano*

[1] Se înţelege quê suntu şi cu doi *tt : etto.*

[2] In vechime se ţicea: cântân, arân, dormun, temun, în locu de cântâ, arâ, dormu, temu din ţioa de aţi.

[3] *abam* lat. s'a fâcutu *avam*, quare a devenitu *anam*, pe urmâ s'a lepâdatu *u* şi a rêmasu *am*.

[4] în vechime se ţicea: *aravan, lâudavan* etc.

www.dacoromanica.ro

Perfectu.

aiu[x]	*ai*	iiu[x]	*ii*	uiu[x]	*ui, ei, etti*
aşi	*astĭ*	işi	*istĭ*	uşi	*esti,*
ò	*ò*	ì	*ì*	ù	*ue, è, ette*
aròmu	*aromo,ammo*	iròmu	*iromo,immo*	uròmu	*emmo*
uròţi	*aste*	iròţi	*iste*	uròţi	*este*
arò	*aro,arono*	irò	*iro,irono*	urò,erò	*uero,erono ettero*

Trapasatu

asemu	*assi*	isemu	*issi*	esemu	*essi*
aseşi	*assi*	iseşi	*issi*	eseşi	*essi*
ase	*asse*	ise	*isse*	ese	*esse*
aseròmu	*assemo*	iseròmu	*issimo*	eseròmu	*essimo*
aseròţi	*aste*	iseròţi	*iste*	eseròţi	*este*
aserò	*assero*	iserò	*issero*	eserò	*essero*

Imperativu

â	*a*	i	*i*	e	*i*
e	*i*	â	*a*	â	*a*
âmu	*iamo,amo*	imu	*iamo,imo*	emu	*iamo*
aţi	*ate*	iţi	*ite*	eţi	*ete*
e	*ino*	à	*ano*	â	*ano*

Subjunctivu Fiitoru

u	*i*	u	*a*	u	*a*
i	*i*	i	*a*	i	*a*
e	*i*	â	*a*	â	*a*
amu	*iamo*	imu	*iamo*	emu	*iamo*
aţi	*iate*	iţi	*iate*	eţi	*iate*
e	*ino*	â	*ano*	â	*ano*

[x] S'a legiuitu cu obicceiulu qua numinativulu masculinu şi neutru mai adesea sâ se termine în *u*, asemenea şi prima persônâ a verbiloru în toţi timpii, que correspunde cu *eu* de unde se leapêdâ *e* şi rèmâne *u*. Tôte cârţile bisericesci, şi însuşi pronunţia de obsce românească are *iu* la prima persônâ a perfectului. Pentru aqueasta amu şi lâsatu finalel *aiu, iiu, uiu, eiu*. şi n-amu depârtatu la scrisu iar nu la pronunţie de *ai, ii, ui, ei* lat: şi italiani. Pe lungâ aqueasta *cântai eu* perfectu se confundâ cu *cântai tu* imperfectu, şi de aqueasta pôte s'a adoptatu de quei vechi *cântaiu*.

www.dacoromanica.ro

Timpii compuşi suntu quei urmâtori:

I. Pasatulu nedefinitu, din presentulu indicativu a verbului ausiliaru *avere* şi participiulu pasatu:

amu aratu *ho arato*, ai dormitu *hai dormito*, a temutu *ha temuto*.

Iar daca verbulu este netransitivu, în italienesce se compune mai desu din verbulu ausiliaru *esere*; cum amu venitu *sono venuto*; m'amu dusu *sono andato*. Participiulu pasatu în românesce nu schimbâ genu, iar în italienesce se concôrdâ totu d'auna cu substantivulu daca verbulu ausiliaru este *essere*; şi adesea daca e *avere*. cum: *sono andato, ella è venuta, siamo andati, elleno sono venute*; şi iarâ *ho scrito* sau *scrita la carta*, şi *la carta che ho scrita*, adicâ quându objetulu pe quare se strâmutâ acţia este înaintea verbului, participiulu totu d'auna se concôrdâ cu dânsulu; iar quându este pe urmâ, attunci pôte şi a se concorda şi nu.

II. Trapasatulu I, italienescu se compune din imperfectulu verbiloru *avere* şi *essere* şi din participiulu pasatu; *avevo arato*, *ero venuto* (arasemu, venisemu) paţinduse aqueleaşi regule la compunere, atâtu pentru verbii ausiliari quâtu şi pentru participii.

III. Trapasatulu II, quellu românescu se compune din nedefinitulu verbului *fire*, şi din participiulu pasatu; iaru quellu italianu, din perfectulu verbiloru *avere* şi *essere* şi din participiulu pasatu: amu fostu aratu, amu fostu venitu; *ebbi arato, fui venuto*.

IV. Fiitorulu, quellu românescu din infinitivu şi

www.dacoromanica.ro

presentulu verbului *voire*; iaru quellu italianu din infinitivu şî presentulu verbului *avere*; ara-voiu, dormivei, teme-va; *arar-ò arerò, dormir-ai, temer-à*.

V. Fiitorulu presentu, din fiitorulu verbului *fire*, şi participiulu presentu, *oiu fi arându*. La timpulu aquesta se leapâdâ din obiceiu *v* dela *voire*, şi gramatica priimesce, quêci almintrelea se amestecâ cu analisulu fiitorului propriu. Timpulu aquesta este numai românescu.

VI. Fiitorulu pasatu, quellu românescu, din fiitorulu verbului *fire*, şi participiulu pasatu; iar quellu italianu din fiitorulu verbiloru *avere* şi *essere*, şi participiulu pasatu: voiu fi aratu, voiu fi venitu; *avrò arato, sarò venuto*.

VII. Imperfectulu subjuntivului, din participiulu pasatu şi fiitorulu subjuntivului verbului *fire* în românesce, şi verbiloru *avere* şi *essere* în italienesce: sâ fi aratu, sâ fi venitu; *che abbia arato, chi sia venuto*.

VIII. Fiitorulu condiţionalu, din infinitivu, şi presentulu indicativu al ausiliarului *avere*, în ambe dialectele: dormir'aşu, dormir'ai, dormir'ar'; *Dormir-ei, dormir-esti, dormir-ebbe, dormir-ebbamo, = dormir-emmo, dormir-este, dormir-ebbono = dormir-iano = dormir-ebbero*.

IX. Imperfectulu condiţionalu, din participiulu pasatu şi fiitorulu condiţionalu, al verbului *fire* în românesce şi al verbiloru *avere* şi *essere* în italienesce: aşu fi aratu, aşu fi venitu: *avrei arato, sarei venuto*.

Insemnare. Verbii *avere* şi *fire* sau *essere* mai facu şi altu felu de fiitori mai analisaţi, din preunâ cu in-

www.dacoromanica.ro

finitivu, şi preposiţia, *d'a=da*: amu d'a scrie, sau de scrisu; *ho da scrivere*; suntu d'a vorbi, *sono da parlare*. *Stare* şi *essere* quându au dupò sine preposiţia *per* în italienesce şi *pe* în românesce compunu unu altu felu de fiitoru: *sto per partire*; stau pe pornitu, suntu gata a porni,

TABLA

De verbii italiani de a doa conjugaţie que se terminâ în presentulu indicativu în isco.

Verbii aqueştia suntu de doâ feluri: uni se terminâ şi în *o* şi în isco; cum: *abboro* şi *abborisco*, *inghiotto* şi *inghiottisco* şi alţii se terminâ numai în *isco*; quarii suntu quei urmâtori, şi pe quarii îi însemnâmu aci spre sciinça italienistiloru a nui termina nici odatâ în *o*.

Abbellirè	accalorire	affralire	amarire
abbonire	accolorire	aggentilire	ambire
abbronzire	accudire	aggradire	ammannire
abbrostire	acetire	aggrandire	ammansire
abbrostolire	addolcire	agguerrire	ammattire
abbruttire	aderire	alleggerire	ammollire
abolire	affievolire	allenire	ammonire
abortire	affortire	allestire	ammorbidire

www.dacoromanica.ro

ammortire
ammutire
ammutolire
anneghittire
annerire
annichilire
appassire
appetire
appiccinire
appigrire
arricchire
arrossire
arrostire
arrozzire
arrugginire
asserire
assordire
assortire
assoggettire
atterrire
attribuire
attristire
attutire
avvilire
avvizzire
bandire
blandire
brandire
brunire
candire
chiarire
circuire
colorire
colpire
concepire
condire
conferire
construire
contribuire
contrire
costituire
costruire
custodire
deferire
definire
demolire
differire
diffinire
digerire
disasprire
diseppellire
disfavorire
disfinire
disfornire
disghiottire
disgradire
disimpedire
dispartire
disruvidire
distribuire
disubbidire
disvigorire
disunire
erudire
esaurire
esibire
esinanire
espedire
fallire
fastidire
favorire
finire
fiorire
fluire
fornire
garantire
gestire
ghermire
gioire
gradire
grancire
granire
gremire
grugnire
guaire
gualcire
guarire
guarnire
illaidire
illanguidire
illiquidire
imbaldanzire
imbaldire
imbandire
imbarberire
imbarbogire
imbastardire
imbastire
imbellire
imbestialire
imbianchire
imbiondire
imbizzarrire
imbolsire
imbonire
imbottire
imbozzacchire
imbricconire
imbrunire
imbruschire
imbruttire
immagrire
immalvagire
immarcire
impadronire
impallidire
impaurire
impazientire
impedire
impervertire
impiccollire
impidocchire
impigrire
impoltronire
imporrire
impostemire
impoverire
improsperire
imputridire
impuzzolire
inacerbire
inacetire
inacutire
inalidire
inanimire
inaridire
inasinire
inasprire
inavarire
incagnire
incallire
incalvire
incancherire

www.dacoromanica.ro

incanutire
incaparbire
incapocchire
incaponire
incapriccire
incatarrire
incatorzolire
incattivire
incenerire
incerconire
inciprignire
incivilire
incollorire
incrudelire
incrudire
indebolire
indolcire
indolentire
indolenzire
indrudire
infarcire
infastidire
infellonire
infemminire
inferire
inferocire
infervorire
infiacchire
infievolire
infingardire
infistolire
infollire
infortire
infracidire
infralire
infrigidire
ingagliardire
ingelosire
ingentilire
ingerire
ingiallire
ingiovanire
ingrandire
immalinconire
immarcire
innacerbire
innagrestire
innanimire
innaridire
innasprire
innuzzolire
inorgoglire
inorridire
inquisire
irretire
irrigidire
irrugginire
insalvatichire
insanire
inschiavire
inserire
insignire
insignorire
insipidire
insolentire
insollire
insordire
insospettire
insozzire
isterilire
istituire
instruire
instupidire
insuperbire
intenebrire
intenerire
intiepidire
intignosire
intimidire
intimorire
intirizzire
intisichire
intorbidire
intormentire
intorpidire
intristire
invaghire
invanire
inveire
invelenire
inverminire
invigorire
invilire
invincidire
inviperire
inviscidire
invizzire
inumidire
involpire
inuzzolire
inzotichire
irretire
irricchire
irrigidire
irritrosire
irrugginire
largire
lascivire
lenire
nitrire
obbedire
olire
ostruire
partorire
patire
pattuire
piatire
polire
poltrire
preferire
presagire
preterire
proferire
progredire
proibire
rabbellire
rabbonire
raddolcire
raggentillire
rammollire
rammorbidire
rapire
rattepidire
ravvillire
ravvincidire
redarguire
riferire
restituire
riverire
riabbellire
riagire

www.dacoromanica.ro

riarricchire
ribadire
ribandire
richiarire
ricolorire
riconcepire
ricondire
ricostituire
riferire
rifiorire
rinfronzire
ringentilire
ringioire
ringiovanire
ringiovialire
ringrandire
rinsavire
rinserenire
rinsignorire
rinterenire
rintiepidire
rinverzire
rinvigorire
rinvilire
ripartorire
ripulire
risarcire
risbaldire
risquitire
ristecchire
restituire
retribuire
retrosire
riunire
sbaldanzire
sbalordire
sbandire
sbigottire
sbizzarrire
scalfire
scarnire
schermire
schernire
schiarire
schiattire
schiencire
sciapidire
scipidire
scipidire
scolorire
semenzire
sfavorire
sfornire
sgarire
sgermire
sgomentire
sgradire
smaltire
smarrire
sminuire
smunire
sopire
seppellire
sostituire
spaurire
spervertire
spessire
srugginire
stabilire
starnutire
statuire
stecchire
sterilire
stizzire
stordire
stormire
stramortire
stremenzire
stupidire
stupire
svanire
svelenire
svilire
supplire
tradire
traferire
tramortire
trasferire
trasgredire
trasricchire
vagire
ubbidire
usucapire

www.dacoromanica.ro

CONJUGATIE

De verbii pronominali.

CHIEMARE *CHIAMARE*

PARTICIPIU PRESENTU

chiemêndumê chiamandomi
te, -se, -ne, ti, -ci, -vi, -si
-ve, -se

pasa'u

chiematu chiamato

MODULU INDICATIVU

presentu

mê chiemu mi chiamo
te chiemi ti chiami
se chiamâ si chiama
ne chiemânu ci chiamiamo
vê chiemaţi vi chiamate
se chiamâ si chiamano

imperfectu

mê chiemamu mi chiamavo
te chiemai ti chiamavi
se chiema si chiamava
ne chiemâmu ci chiamavamo
vê chiemaţi vi chiamavate
se chiema si chiamavano

Perfectu

mê chiamaiu mi chiamai
te chiemaşi ti chiamasti
se chiamò si chiamò
ne chiemaròmu ci chiamammo
vê chiemaròţi vi chiamaste
se chiemarò si chiamarono

Nedefini'u

m'amu chiematu[1] mi sono chiamato

Trapasatu I.

mê chiemasemu mi ero chiamato

Trapasatu II.

m'amu fostu —mi ebbi —

Fii'oru.

mê voiu chiema[2] mi chiamerò

fiitoru presen'u.

m'oiu fi chemêndu mi sarò chiamando (?)

---

[1] Se ţice şi chiematum'amu.

[2] Se ţice şi: chemamê-voiu

www.dacoromanica.ro

fiitoru pasatu,

mê voiu fi chie- mi sarò chia-
matu mato

Modulu Imperativu.

fiitoru

chiamâte chiamati
chiamese chiamisi
sâ ne chiemâ- chiamiamoci
mu
chiemaţivê chiamatevi
chiamese chiaminosi

Modulu Subjuntivu

Fiitoru

sâ me chiemu che mi chiami
sâ te chiemi — ti —
sâ se chieme — si —
sâ ne chiemâmu ci chiamia
mo
sâ vê chiemaţi—vi chiamia-
te
sâ se chieme —si chiamino

imperfectu

sâ mê fi chie- che mi sia
matu chiemato

Modulu Conditionalu

fiitoru

m'aşu chiema mi chia merei
tĕ ai — ti chiameresti
s'ar' — si chiamerebbe
nĕ amu— ci chiamerem-
mo
v'aţi — vi chiamereste
s'aru — si chiamerebbe
ro.

imperfectu

m'aşu fi chie- mi sarei chia-
matu mato

Modulu Infinitivu

presentu

amê, te, se, ne, chiamarmi,
ve, se chiema -ti,-si,-ci-vi,-si

pasatu

a fi chiematu eser chiemato

www.dacoromanica.ro

CAPU VIII.

Despre verbii neregulaţi.

Verbii que nu pâţescu regulele arrêtate, sau în fina la conjugaţiei, sau în râdêcina loru, se numescu neregulaţi, ori *anomali*; cum: *d-are* fiindu de ântêea conjugaţie este regulatu fâcêndu trapasatulu d-asemu şi neregulatu, fâcêndu did-esemu, quêci schimbâ şi râ dêcina şi finala.

Suntu unii verbi quarii nu se întrebuinţeaţâ, în tôte modurile, persônele, şi în toţi numerii şi timpi, cum: spre esemplu: verbulu aidare, *andare*, nu se întrebuinţeaţâ de quâtu la imperativu; aide, aidemu aideţi; verbulu *cesare* (încetare) nu se aude de quâtu jaru la imperativu *ceasâ*, (la vaci) verbii pâsare, ire (mergere); asemenea numai *pasâ* şi *ţi* (la cai). Asemenea verbi se numescu *defectivi*, adicâ cu lipsâ.

Verbi neregulaţi de conjugaţia I.

La aqueastâ conjugaţie suntu neregulaţi toţi verbii terminaţi în *iare*, pe quarii noi quei nuoi rêu îi terminâmu în *iere*; cum: *preveghiare*, *t.iare*, *înviare*... aqueştia în tôte cârţile bisericesci, singura nôstrâ literatură se vêdu asfelu, şi pe quarii literaţii noştri, şi Moldavi iau fâcutu *priveghiere*, *t.iere*, *înviere*... Ver-

www.dacoromanica.ro

bii aqueştia numai în prima persônâ pluralâ la presentului indicativu, şi în particiulu presentu potu fi neregulaţi terminânduse în *emu* ca la a treia conjugaţie, şi în *indu* ca la adoa conjugaiie: *preveghiemu preveghindu*, *taiemu taindu*, *înviemu înviindu*. De vomu lua seama însâ, vedemu quê la participiu n'au altâ neregulare, de quâtu a lepâda pe *a* quare vine dupò vocala *i* a râdêcinei, pentru întêmpinulu a doê vocale; adicâ în locu de a ḑice: *priveghiandu*, *taiandu*, *înviandu*... lepâdâmu pe *a* cum se vede mai susu.

Moldavii însâ, în mai mulţi timpi conjugâ neregulatu, verbii aqueştia:

infinitivu

a appropi-a appropi-are appropi-ere

participiu presentu

appropi-ându appropi-indu

pasatu

appropi-atu appropi-etu

Modulu indicativu presentu

appropi-âmu appropi-emu

appropi-aţi appropi-eţi

perfectu

appropi-aiu appropi-eiu

appropi-aşi appropi-eşi

appropi-è appropi-è

appropi-aròmu appropi-eròmu

appropi-aròţi appropi-eròţi

appropi-arò appropi-erò

trapasatu I.

appropi-asemu etc: appropi-esemu etc:

www.dacoromanica.ro

Conjugaţia aqueasta are în românesce patru verbi cu adevâratu neregulaţi quari suntu: *aidare*, *dare*, *luare*, şi *stare*, iaru în italienesce asemenea patru: *andare*, *dare*, *fare*[1], *stare*.

AIDARE *ANDARE*

Indicat: pres: vado şi vo, vai, va, andiamo, andate, vanno; fiitoru anderò anderai anderà, anderemo anderete anderanno. Impt: va, vada, andiamo andate, vadano. Aide, meargâ, aidemu, aideţi, meargâ. Subj: fiit: ch'io vada che tu vadi, ch'egli vada, che noi andiamo, andate, vadano.

DARE *DARE*

presentu indicativu

dau	do
dai	dai
dâ	da
dâmu	diamo
daţi	date
dau	danno

perfectu

dideiu	diedi detti
dideşi	desti
dette	diede dette
dideròmu	demmo
dideròţi	deste
detterò	diedero dettero

Imperfectu

didesemu	dessi
dideseşi	dessi
didese	desse
dideseròmu	dessimo
dideseròţi	deste
dideserò	dessero

imperativu

dâ	da
dea, dee	dia, Dea
sâ dâmu	diamo
daţi	date
dea	diano, dieno, Deano

Subjunctivu fiitoru

sâ dea, dee che dia, Dea
sâ dea, dee che diano, dieno Deano

Fiitoru

darò, darai, darà, daremo darete, daranno.

[1] *Fare* a fostu în vechime *facere* de a treia conjugaţie cum 'l avemu şi noi, şi a quârui neregulare stâ quê pe unii timpi îi are de conjugaţiaântêea precum imperativulu: fâ.

www.dacoromanica.ro

Conditionatu

darei, daresti, darebbe, daremmo, dareste, darebbero.

FARE facere

indicativu presentu

faccio, fo, fai, fa, facciamo, fate, fanno.

imperfectu

facevo, facevi, faceva; facevamo, facevate, facevano

perfectu

feci, facesti, fece[1], facemmo, faceste, fecero.

Fiitoru.

farò, farai, farà; faremo, farete, faranno.

imperativu

fâ	fa
facâ	facia
sâ facemu	facciamo
faceţi	fate
facâ	facciano

Subjunctivu fiitoru

ch' io faccia, che tu faci ch'egli faccia, __facciate, facciano.

---

[1] *fece* şi *fecerò* se dicea în vechime românesce în locu de fâcù, fâcurò.

imperfectu

facessi, facessi, facesse; facessimo, faceste, facessero.

participiu

facendo, fatto

STARE ***STARE***

indicativu *perfectu*

stâttuiu	stetti
stâttaşi	stesti
stâttù, stette	stette
stâturòmu, stetterò-mu;	stemmo
stâtturòţi, stetteròţi	steste
stâtturò, stetterò	stettero

Trapsatu I.

stâttusemu	stessi
stâttuseşi	stessi
stâttuse	stesse
stâttuseròmu	stessimo
stâttuseròţi	steste
stâttuserò	stessero

imperativu

stâi	stia
stea stee	stia Stea
sâ stâmu	stiamo
staţi	state
stea stee	stiano, stieno Steano

www.dacoromanica.ro

Subjunctivu

să stau che stia, Stea
stai stii
stea stee stia Stea
stâmu stiamo
stați stiate
stea stee stiano, stieno Steano

Fiitoru

starò, starai, starà; staremmo, starete, staranno.

Conditionalu

starei, staresti, starebbe; staremmo, stareste, starebbero

LUARE[1]

indicativu presentu

iau, iei, ia, luâmu, — iau

imperativu

ia, iee, luâmu — iee

Subjunctivu

să iau, iei, ia iee — —ia, iee

INSEMNARI.

Verbii italiani *andare* și *stare* făcênduse compuși, cum: *domandare*, *soprastare*, *accostare*, devinu regulați; iar verbulu *fare* rêmâne totu neregulatu; cum: *rifare*, *contrafare*.

De conjugația aqueasta seamênâ a fi și verbu *lare*, *l.uiu*, *lăutu* etc. ,Si trece de neregulatu; însâ în sine nu e *lare* de conjugația 1-a ci *laere* de a treia, și atunci este fôrte regulatu. — *laere* este *lavere*, *lavare*.

Adesea *stare* în italienesce quându are dupò sine unu participiu presentu sau unu infinitivu însemneaqâ, verbulu *a fi* și prin urmare participiulu nu arratâ de quâtu verbulu sêu analisatu, cum: *state leggendo*, *state a leggere*, *stavo scrivendo*, *stavo a scrivere*... în locu de *leggete*, *scrivevo*: citiți, scriiamu.

[1] *Levare*, a ardica a lua, s'a fâcutu *leuare*, pe urmâ *luâre*, și s'a muiatu *l* la pres: indic: și la timpii que se facu dintr'ênsulu.

www.dacoromanica.ro

Verbii neregulaţi de conjugaţia II.

APPARIRE se arrêta,se ivi

Indicativu Presentu

apparisco Appajo Apparo

perfectu

apparii apparvi appariſti, apparì apparve APPARSE

participiu

apparso, apparito, Apparto

APRIRE deschidere

indicativu perfectu

aprii apersi, apristi, aprì aperse — — aprirono apersero.

participiu

aperto.

Asemenea se conjugâ şi *comparire*, *coprire*, *offerire*, *profferire*, *sofferire*.

CONCEPIRE pricepere

Partic: concetto şi concepito

CUCIRE côsere

indicativu presentu

ţucio — — — — cuciono

imperativu

cuci, cucia, — — ciciano

Snbjunctivu

cucia, — — — cuciate—

DIRE[1]. ţicere

Indic: pres: ţdico, dici, dice, diciamo, şi dichiamo dite, dicono.

Imperf: dicevo, dicevi, diceva, dicevamo, dicevate, dicevano.

Perf: dissi, dicesti, disse, dicemmo, diceste, dissero.

imperativu

ţi	di
ţicâ	dica
ţicemu	diciamo
ţiceţi	dite
ţicâ	dicano

subjunctivu

Fiitoru. dica, dichi, şi dica, — diciamo, diciate, dicano.

Imperf: dicessi, dicessi, dicesse, dicessimo, diceste, dicessêro.

Part: pres: dicendo; pas: detto.

[1] în vechime s'a ţisu *dicere*.

www.dacoromanica.ro

INSERIRE bâgare

Part: pas: inserito, inserto.

INSTRUIRE

Perf: instrussi, intrusti etc.

Part. pas: instrutto şi instruito.

MORIRE murire

Indic: pres: mojo şi muoro muori, muore More, mujamo, — muojono.

Fiit: morrò şi morirò

imperativu

Muori, şi Mori, muora, Mora muoja — — muorano, muojono.

subjunctivu presentu

muora, muoja, tu muori, şi muoi, egli muora şi muoja moriamo şi muojamo, moriate şi muojate, muorano, morono şi muojano.

participiu

morto muritu şi mortu.

SALIRE sârire

indicativu presentu

sain saru salgo Saglio
sai sari sali Sagli, Sai sare sale Sagli, Sae
sârimu saliamo Salimo
sâriţi salite
saru salgono Sagliono

perfectu

sălii, SALSI salisti sălì SALSE
salimmo, saliste, salirono
Salsono, SALSERO şi SALIRO

subjunctivu şi *imperativu*

saiu salga SAGLIA
sai sâri salghi Sagli
saie sarâ salga
sâriţi sagliate
saie sarâ salgano Sagliano

Aşa se conjugâ şi *assalire*

SCALFIRE sgîriiere

Part: Scalfitto

SEPPELLIRE sêpare îngropare

Part: sepolto şi seppelilito.

SUFFERIRE SOFFERIRE

Perf: soffrii şi soffersi

Part: sofferto

Imperat: sufferâ, suffere

SPARIRE perire

Se conjugâ ca *apparire*

www.dacoromanica.ro

UDIRE auḑire

Indic: pres: odo, odi, ode — — odono.
Imperat: odi, oda — — odano.

USCIRE[1] eşire

Indic: pres: esco, esci, esce — — escono.
Imperat: esci, esca, — — escano.
Subj: fiit: esca, eschi, — — escano.

VENIRE VENIRE

indicativu presentu

vinu, viiu	vengo, Vegno
vini, vii	vieni
vine	viene, Vene
venimu	veniamo, vegniamo
veniţi	venite
vinu	VENGONO

Perf: venni, venisti, venne, venimmo, veniste, vennero, VENIRO.
Fiit: verrò etc.

imperativu

vino	vieni, Vie'
viie	venga
viie	vengano

subjunctivu

să viiu	venga Vegna
vii	venga Vegni
viee	Vegna
—	veniate Vegnate
viie	vengano Vegnano

Part: venendo Vegnendo; pas: venuto.
Asemenea se conjugă şi toţi verbii que vinu din aqueştia; cum: assalire, assorbire, avvenire, benedire, circonvenire, contradire, convenire, discucire, interdire, risalire, scucire etc.

Verbii neregulaţi de conjugaţia III.

în *ére* lungu

CADERE câdere

Indic: pres: cado şi caggio
Perf: caddi, cadesti, cadde şi CADÉ — — — caddero, CADÉRO, CADETTERO, CADERONO.

Fiit: caderò şi cadrò etc.

[1] Se ḑice şi essire.

www.dacoromanica.ro

Subj: fiit: cada, şi CAGGIA etc.

CALERE

Aquestu verbu este unipersonalu, şi însemneadâ: se cuvine, este de neapâratâ trebuinçâ.

Perf: — — calse
Fiit: — — carrà
Subj: — — caglia

DOLERE durere

Aquestu verbu în românesce este unipersonalu; în italienesce se conjugâ întus trele persônele.

Ind: pres: dolgo şi DOGLIO, duoli, duole, dolghiamo şi dogliamo,— dolgono şi dogliono.

Perf: dolsi — dolse — — dolsero;

Fiit: dorrò etc.

Impert: duoli, dolga, — dolghiamo şi dogliamo, — dolgano şi dogliano.

Subj: dupe imperativu.

DOVERE tribuire a fi datoru

Ind: pres: debbo, devo, DEO şi DEGGIO, devi DEI, debbe, deve DEE, dobbiamo, doviamo, DEVEMO, dovete, debbono, devono, DENNO, DEGGIONO.

Perf: dovei şi dovetti — dovè şi dovette — — doverono, dovettero.

Fiit: dovrò etc.

Impert: debbi, debba, debbiamo, debbiate, debbano.

Subj: debba şi deggia.

GIACERE ǧâcere

Ind: pres: giaccio, giaci giace, giacciamo, giacete giacciono.

Perf. giacqui — giacque — — giacquero.

Imperat:— giaccia — —

Subj: giaccia şi giaci, — giacciate, giacciano.

Astfelu se conjugâ şi *placere. tacere*.

PARERE PARERE

indic. pres.

paru	pajo
pari, pai	pari pai
pare, par,	pare PAR
pâremu	pariamo, pajamo
pâreţi	parete,
paru	parono, pajono:

perf. parvi, PARSI—parve

www.dacoromanica.ro

şi parse.. — — parvero, parsero:
fiit. parrò şi PARERO ect.

Imperat.

pai pari
paie parâ paja
paie parâ pajano.
subj. paja, — şi paji— pajate, pajano.

PUTERE *potere*

Indic. pres.

pociu şi potu posso
poţi puoi, Puoti
pôte può PUOTE, POTE
putemu possiamo POTEMO
puteţi potete
potu possono, PONNO.
fiit. potrò ect.
Impert. possa possa, possiamo possiate, possano.
Subj. possa, — şi possi possiamo possiate possano.

REMANERE RIMANERE

Indic. pres.

Remâiu, remânu rimango
remâi rimani
remâne rimane
remânemu rimaniamo
Rimanemo
remâneţi rimanete
remânu rimangono

Perf.

remâseiu rimasi
remâneiu rimanei
remâseşi rimanesti
remase rimase
remâserômu rimanemmo
remaserôţi rimaneste
remaserò rimasero

fiit. rimarrò ec.

Imperat.

remâi rimani
remâie etc. rimanga ec.

Subj.

sâ remâiu che rimanga REMAGNA.
şi rimanghi
remâneţi rimaniate
remâie rimangano.

part. pas.

remasu rimasto RIMASO.

SAPERE sciere, şi scire

Ind. pres. so, sai, sa, şi SAPE, sappiamo sapete, sanno.
perf. seppi, sapesti, seppe — — seprero.
fiit. saprò ec.
Imperat. şi subj. sappi, sappia, sapiamo, sappiate, sappiano.

www.dacoromanica.ro

SEDERE şêdere.

Ind. pres. siedo, şi seggo, siedi, siede, sediamo, seggiamo, şi Sedemo, sedete, siedono, seggono.

Imperat. siedi, sieda şi segga sediamo, seggiamo, şi segghiamo.

Subj. sieda, şi segga, — segghi, sediamo, şi seggiamo, sediate şi seggiate siedano şi seggano.

SOLERE obicĭnuire.

Ind. pres soglio, suoli, suole, sogliamo — sogliono

Subj. soglia, — sogli - - -

TACERE tâcere se conjugâ ca *piacere*.

,TINERE *TENERE*

Ind. pres.

ţiu	tengo,	Tegno
ţii	tieni	Tegni
ţine	tiene	Tene
ţinemu	teniamo,	Tenemo
tineţi	tenete	
ţinu	tengono,	Tegnono.

Perf. tenni, tenei, tenesti, tenne, şi tenè, tenemmo, teneste, tennero.

fiit. terrò etc.

Imperat. tieni, tenga, şi TEGNA.

Subj. tenga şi Tegna, — tenghi — — tengano şi Tegnano.

VALERE preçuire.

Ind. pres. valgo şi vaglio — — vagliamo — valgono si vagliono.

Perf. valsi, valesti, valse — — valsero.

fiit: varrò etc.

Imperat. şi tubj. vali, valga, si vaglia — — valgano şi vagliano.

VEDERE vedere.

Ind. pres. vedo, veggo şi veggio, — — vedìamo şi veggiamo, Vedemo — vedono, veggono, şi veggiono.

Perf. vidi şi Vedei, vedesti, vide, Vedde şi Vedè — —

fiit. vedrò etc.

Imperat. şi subj. vedi, veda şi vegga — — vedano, veggano şi veggiano.

VOLERE voire.

Ind. pres: voglio şi vo',

www.dacoromanica.ro

vuoi, vuole şi Vole, vogliamo şi Volemo.

Perf. volli, volesti, volle — — vollero.

fiit. vorrò etc.

Imperat. şi subj: vogli, voglia, vogliamo, voglia_te, vogliano.

Verbi neregulaţi

in *ere* scurtu.

S'au scosu aci din rîndulu queloru neregulaţi verbi despre quari s'a vorbitu quê schimbâ la participiu şi perfectu consona de râdêcinà în *s* şi urmeaţa finaleloru priimite pastrându'şi râdêcina.

ACCORGERE zârire.

Perf. accorsi, part. accorto.

ADURRE ADDUCERE.

Indic. pres. adduco, adduci, adduce, adduciamo, şi adduchiamo, Adducemo, adducete, adducono.

perf.

adduseiu	addussi
adduseşi	adducesti
adduse	addusse
adduserò	addussero.

fiit. addurrò Adducero etc

Trap. I.

addusesemu -- adducessi.

Imperat.

addu şi addo	adduci
adducâ	adduca

Subj.

sâ adducu	adduca
adduci	adduchi şi adduca
adducâ	adduca.
adduceţi	adduciate.

part.

adducêndu	adducendo.
addusu	addotto.

Asfelu se conjugâ şi: ducere, traducere, conducere... *dure*, *tradurre*, *condurre*...

ALLUDERE a face allusie

Part. alluso.

APPENDERE appêndere, atîrnare

Perf. appesi,
Part. appeso.

Asfelu se congugâ şi toti verbii compuşi din *pendere*: *impendere*, *sospendere*, *dipendere*, *spendere*.

ASSOLVERE deslegare

Perf. assolsi
Part. assoluto, şi assolto

www.dacoromanica.ro

ASSUMERE luare prindere

Perf. assunsi
Part. assunto.

BERE *Bere* şi BEVERE[x]

Ind. pres.

beau	bevo şi	beo.
bei	bevi	bei.
bea	beva	bee

Perf. bevvi şi bevetti.
Fiit. berrò.

imperat.

Bea, bee bevi, beva.

CEDERE *Cedere*

Verbulu aquesta şi quei compuşi dintr'ênsulu precum: *concedere*; *procedere*, *succedere* în italienesce urmeadă tipiloru conjugaţiei, şi quâte odatâ la perf. se terminâ *essi* în locu de *ei* şi *etti*. iar în românesce se terminâ numai dupe regula a doê în *s*: *purcesu*, *precesu*, etc.

[x] Mai adessea la infinitivu italienii se slujescu ca şi noi de *bere*.

CHIEDERE querere

Ind. pres. chiedo şi chieggio.
Pref. chiesi.
Part. chiesto.

CONOSCERE cunôscere

Perf. conobbi.
Part. conosciuto.

CORRERE curgere, curare.

Perf. corsi, part corso.

CRESCERE crescere.

Perf. crebbi
Part. cresciuto.

COCERE *cuocere*

Perf. copseiu cossi
Trap. I.
copsesemu cocessi.
Part. coptu cotto.

DEPRIMERE coborîre

Perf. depressi
Part. depresso.

Asfelu se conjugâ toţi verbii compuşi din verbulu *primere*: esprimere....

DISCUTERE quercetare.

Perf. discussi, part. discusso.

www.dacoromanica.ro

DISTINGUERE deosebire.

Perf. distinsi part. distinto.

ERGERE ardicare, sculare

Perf. ersi part. erto.

ESIGERE. pretindere

Part. esatto.

ESPELLERE smulgere

Perf. espulsi part. espulso.

ESTINGUERE stingere

Perf. estinsi part. estinto.

FENDERE despicare

Perf. fendei şi fessi

Part. fenduto şi fesso.

FINGERE prefacere

Perf. finsi, par. finto

FLETTERE incovoiare mlâdiere

Perf. flessi, part flesso

FONDERE topire.

Perf. fusi, part. fuso

Asfelu se conjugâ şi *confondere, rinfondere...*

FRANGERE *Frangere* şi *Fragnere*

Perf. frânseiu fransi

Part. fântu franto.

FRIGERE

Part. friptu, perf. fripseiu

Trap. I. fripsesemu.

GIUNGERE ajjungere

Perf. giunsi, part giunto

INFLUERE, influire

Perf. influssi part. influso

METTERE mitere[1]

Perf. misi part. messo

Asemenea se conjugâ şi compuşii: *promettere, compromettere...*

MUNGERE mulgere

Perf. munsi, part. munto

MUOVERE mişcare

Perf. mossi, part. mosso.

NASCERE nascere

Perf. nascqui, part. nato

NASCONDERE ascundere

Part. nascoso şi nascoto.

NUOCERE, pâgubire

Perf. nocqui.

PERCUOTERE isbire

Perf. percossi, part. percosso

PIANGERE plângere

Perf. piansi, part pianto.

PINGERE

Perf. pinsi, part pinto.

[1] Trimitere.

www.dacoromanica.ro

PORGERE presentare
Perf. porsi part. porto
PUNERE *porre*, vechiu Ponere
Ind pres.
puiu şi punu pongo, Pono
pui puoni şi poni
pune puone şi pone
punu pongono, Ponono.
imperf.
punea poneva, PONEA.
perf.
puseiu posi
puse pose
puserò posero
trap. I.
pusesemu ponessi
fiit. porrò
imperat. poni ponga
part. pres.
puindu, punêndu, ponendo
pas.
pusu posto.

Aşa se conjugâ şi quei compuşi: compunere propunere... *comporre proporre...*

PRESUMERE chipsuire
Perf. presunsi, part. presunto
PUNGERE pungere
Perf. punsi part. punto
RECERE vêrsare din stomachu.
Ind. pres. recio,
Imperat. şi subj. reci
recia,

Aquestu verbu nu are altă neregulare de quâtu la ind. pres. imperat. şi subj. ia un *i* înaintea lui *o* şi *a*.

REDIMERE rescumpêrare
Part. redento.
RENDERE dare înapoi
Perf. rendei şi resi
Part. renduto şi reso.
RISPUNDERE respundere
Perf. risposi,
Part. risposto.
RUMPERE *rompere*
perf.
rupseiu ruppi, Rompei
rupseşi rompesti
rupse ruppe
rupserònu rompemmo
rupseròţi rompeste
rupserò ruppero.
Trap. I.
rupsesemu rompessi
part.
ruptu rotto.
SCEGLIERE şi SCERRE allegere

Ind. pres. scelgo, scegli sceglie, scegliamo, scegliete, scelgono şi scegliono.

www.dacoromanica.ro

Perf. scelsi, scegliesti, scelse
imperat. scegli, scelga
Subj. scelga. — — — scelgano şi scegliano.
Part. scelto.
Asfel se conjugâ şi *sciogliere* (deslegare) şi *togliere*, (ardicare)

SCENDERE coborîre

Perf. scesi, part. sceso.

SCORGERE zârire

Perf. scorsi, part. scorto

SCRIERE *scrivere*

perf.

scriseiu scrissi

part.

scrisu scritto

SCUOTERE scuturare

Aci vom conjuga şi pe scôtere românescu.

perf.

scoseiu scuossi

part.

scosu scosso

SOLVERE deslegare

Part. soluto.
Asfel se conjugâ şi quei compuşi *risolvere*, *assolvere*.

SORGERE sculare

Perf. sorsi. part. sorto.

SPANDERE respândire

Perf. spasi şi spandei
Part. spanso şi spanto şi spanduto.

SPARGERE revêrsare.

Vomu conjuga împreunâ şi pe spargere al nostru.

perf.

spârseiu sparsi

Trap. I.

spârsesemu spargessi

part.

spartu, sparso sparto

SPINGERE şi SPENGERE pingere.

Ind. pres spingo, spigni şi spingi, spigne şi spinge spigniamo şi spingiamo, spignete şi spingete, spingono.
Perf. spinsi, spignesti şi spingesti, spinse; spignemmo şi spingemmo, spingneste şi spingeste, spinsero.
Imperat. şi subj. spinga
Part. spinto.

STRINGERE strîngere

Se conjugâ ca spingere.

SVEGLIERE, SVELLERE şi SVERRE smulgere.

Perf. svelsi
Part. svelto.

www.dacoromanica.ro

TERGERE poleire
Perf. tergetti şi tersi
Part. terso.

TINGERE tingere [1] vâpsire
Se conjugâ ca *spingere*.

TORCERE *Tòrcere*
Perf.
Torseiu torsi
Part.
Torsu, tortu torto.

TRAERE, TRARRE şi TRAGERE. tragere.
Ind. pres. traggo, trai, trae şi tragge; traghiamo, şi traggiamo traete, tragono.
Perf. trassi
fiit. trarrò
Imperat. trai traga
Subj. traga; traghiamo, traghiate.
Part. tratto.

UNGERE *Ungere*
Perf.
unseiu unsi
Part.
unsu untu unto.

VINCERE vingere
Perf. vinsi part. vinto

VIVERE vieţuire
Perf. vissi
Part. vissuto, şi vivuto.

VOLGÈRE şi VOLVERE întôrcere
Ind. pres. volgo, vilgi şi volvi, volge şi volve, volgiamo, volgete, volgono.
Perf. volsi.
Imperat. volgi volga.
Subj. volga — — volgiate, volgano.
Part. volto.

INSEMNARE

Alte grâmâtici punu intre verbii neregulati, şi pe aqueia que au la sfirşitulu râdêcinei consonele *d* şi g inainte quârora stâ sau o vocalâ sau consonele *l*, *n*, şi *r*. Aqueştia însa pâdescu regula datâ şi spre sciinçâ îi şi denumêrâmu aci:
ardere cendere, chiudere, cidere cingere cludere, deludere, difendere, dividere, mergere, negligere, pendere, pergere, prendere, radere, rendere, rode-

[1] *Tingere attingere, intingere:* s' confundâ cu tindere, *attindere intindere*... la part. şi perf: *intindere intinsu*, *intingere intinsu*; trebue firesce a se face *intingere intintu*.

www.dacoromanica.ro

re, rogere, sidere, speudere, spergere, tendere, şi quei compuşi din aqueştia.

VERBI DEFECTIVI

Verbii defectivi amu ḑisu quê suntu aqueia quârora le lipsescu sau din moduri sau din timpi sau din persoane, sau quarii se întrebuinçeaḑa numai compuşi cu vre o prepositie; precum:

AIDARE, aide, aidemu aideţi.

CESARE ceasa şi ceas',

IRE i. eşire perire, venire.

FLARE, afflare, sufflare, inflare, etc.

MITERE, trimitere, compromitere, demitere, commitere, etc.

şi alţi asemenea.

Verbii defectivi italiani suntu:

GIRE, mergere, se întrebuinçeaḑa numai: ind. pres. voi gite.

Imperf. giva şi gia, givi, giva şi gia, givamo, givano şi giano.

Perf. tu gisti, egli gì şi giò, gimmo, giste, girono.

fiit. girò etc.

Condiţ. girei etc.

pasatu io gissi etc.

Part. gito;

IRE iar miscare mergere; are:

Ind. voi ite.

Imperf. egli iva eglino ivano.

fiit. noi iremo etc.

Part. ito.

RIEDERE, înturnare înapoi are:

Ind. tu riedi, egli, riede:

Subj. io, tu, egli, rieda, eglino, riedano.

CALERE, pêsare (îmi pasâ) are:

Ind. pres. egli cale.

Imperat. egli caleva

Perf. egli calse

Condiţ. egli calerebbe şi carebbe.

Part. caluto.

AROGERE, potrivire, are:

Ind. p. arroge

Perf. arrose

Part. arrogendo.

OLIRE, mirosire: are:

Imperf. oliva, olivi, olivano.

www.dacoromanica.ro

SOLERE. obicĭnuire are: Ind. p. soglio, suoli, suole; sogliamo, solete, sogliono. Imperat. soleva şi solea etc. Subj. soglia etc. Pas.. solessi etc. Part. solendo, solito.

LICERE, a fi ertat; are numai indic. pres: lice şi lece,

CAPU IX.

Despre Prepositii.

Prepositia, dupe numirea ei este o vorbâ invariabilâ que se pune inaintea altoru vorbe sau în deosebi, ori în complinire: cum: în casâ, a casâ, de casâ; sau înpreunâ ori în compunere; cum: învêlire, alêutâ, deprindere.

Prepositiile, unele suntu simple cum: *a, in, de, spre,* şi altele compuse cum: *de in=din, des pre=despre, assupra, intru.*

Prepositiile suntu quelle urmâtôare:	
in şi în	*in*
la şi a	*a*
de	*di*
des	*dis*
di	—
dis	—
es şi s	*es şi s*
con, co şi cu	*con şi co*
pe şi pre	*su, sopra*
re	*ri*
res	*ris*
pre	*pre*
pro	*pro*
ab	*ab*

www.dacoromanica.ro

ad	*ad*
ob	*ob*
sub şi subt.	*sotto*
de sub	*di sotto*
strâ	*stra*
ante, ainte	*ante*
dupò	*dopo*
dupe	*secondo*
din, dela, da	*da*
pela	*da*
prin	*per*
spre câtre	*verso*
apprôpe lungò	*vicino*
	preso
	appresso
contra încontra	*contra*
	contro,
intru	*intra nel*, *nella*,
	nei, *nelle*,
între	*tra*
pintre	*fra*
pentru	*per*
preste, assupa	*sopra*
super	*super*
despre	*rispetto*
pînò, pin'	*fino*, *fin*
	sino, *sin*
pinò a, pînò la	*fin a*
fârâ	*senza*

Aquestea suntu adevèrate prepositii. Din aquestea însâ, allaturându cu dênsele ôare-quare substantivi, ajjectivi şi avverbi, facemu frase de prepositii, pre cum:

în làturi	a lato, acanto
împregiuru	*intorno*
inderèptu	*indietro*
îndreptu	*dirimpetto*
înainte înaintea	*innanzi*
dinainte —a	*dinanzi*
de parte	*(lontano)*
da lungu	*da lungi*
în mijlocu	*in mezzo*
în locu de	*in vece*
din pricinâ	a motivo / a cagione / a causa / per causa
quâtu pentru	rispetto a
prin mijlocu	per mezzo
din preunâ	insieme
din quà	di quà
din colo	di là
d'aquì	di quì
în nêuntru	dentro

şi altele

Suntu iarâ unii substantivi ajjectivi, şi avverbi que se iau şi ca prepositii, avèndu dupò sine vre un caḑu; cumu:

—	*vicino*
—	*lungo*
apròpe la, ca la	*circa*
affarâ, — de	*fuori eccetto*
(mijlocindu)	*mediante*
	medianti
pelungò	rasente
mai nainte	prima
(dupe)	secondo.
quâtu	quanto,

www.dacoromanica.ro

Prepositiile unele se întrebuinçeadâ numai în compunere, altele numai în complinire, şi altele şi în compunere şi în complinire.

Quelle în compunere suntu: ab, ad, di, des, şi, dis, pro, re, res, con, co, strâ, es ori s, ante şi super; cum: abusu, adunare, ommorîre, occidere şi uccidere, opositie, desfacere, distançâ, differinçâ, difficilu, provedere, revedere, contenire, coprindere, strâbatere, espunere, spunere, antecamâra, superlabivu, superfaçâ ect.

Quelle şi în compunere şi în complinire, sunt: a, în, de, cu, sub, pre, contrâ; cum: a casâ arama; aquesta; în casâ, învêçare; de lume, depârtare; cu mine, culegere; sub pomu, suppunere; pre masa, prefacere; contra lui, contrafacere.

Iâr quellelalte prepositii se întrebuinteadâ numai în complinire.

Prepositiile quându se întrebuinçeadâ în complinire arratâ relatiile que au vorbele între sine; cum spre esemplu sâ luamu vorbele *carte* şi *masâ* şi întrebuintindu între elle prepositii arrâtâmu relatia cum se are una câtre alta; câtre *pe* masâ, carte *în* masa, carte *sub* masâ, carte *dupò* masa etc.

Quând se întrebuinçeadâ în compunere, atunci de şi arratâ totu relatii, spre deosebire însâ vom întrebuinça vorba *insemnare* ori semnificatie: prepositiile dar în compunere schimbâ semnificatia vorbeloru; cum: facere, desfacere, prefacere, difficilu; prindere, aprindere, deprindere, coprindere; ire, perire, coperire,

www.dacoromanica.ro

descoperire; flare, afflare, înflare, sufflare, resufflare; etc. (veḑi partea I, faça 56.)

Semnificaţiile. ori însemnările mai principale que arrată prepositiile ori în compunere ori în complinire sunt:

1⁰. Timpu; cum în domnia lui Mihaiu quel mare.

2⁰. Locu: cum: în curte, în casa, la Biserica, pe masâ.

3⁶. Din preunâ: cu mine

4⁰. Scôtere affarâ, despârţire: din ômeni

5⁰. Mijlocire; prin prooroci

6⁰. Causâ: pentru aqueasta.

7⁰. Folosu, favor: pentru noi ômenii,

7⁰. Improtivire: s'a sculatu assupra'mi, în contrâ.

8⁰. Cugetu sau scopu; ne silimu spre mai bine; privim la un sfîrşitu.

Fie quare prepositie guvernâ sau are dupò sine un caḑu din quelle oblice [1] quare sunt: genetivulu, dativulu, accusativulu şi ablativulu.

Mai tôte prepositiile adevêrate românesci guvernâ caḑulu accusativu, numai: *nainte*, *indreptu*, *inderêptu*, *inpregiuru*, *in laturi*, *apprôpe*, *din quà*, *din colo*, guvernâ genetivu: în dreptulu, îndêrêptulu, înpregiurulu casei; în laturi de drumu; apprôpe de casâ; din quà, din colo de riu. *inainte inprotivì* guvernâ şi gentivu şi dativu: înaintea înprotiva omului, înainte'mi înprotivâ'mi; *fârì*, guvernâ şi genetivu şi accusativu: fârâ

[1] Nominativulu şi vocativulu se ḑicu drepte; genetivulu, şi quelle lalte se ḑicu oblice:

www.dacoromanica.ro

de argintu şi fârâ argintu; *pinô* guvernâ dativu: pînà a casâ, pînò la tine, şi quâte o datâ, prepositia *in:* pînò în curte; *affarâ* guvernâ gentivu cu *de* şi ablativu cu *din.*

Prepositiile italiane suntu mai variate la guvernare.

In, per, con, fra, tra, infra, intra, guvernâ accusativu; asemenea guvernâ şi *di, a,* şi *da;* facu însâ frase de genetivu, de dativu, şi ablativu.

Dentro. entro, sopra, sotto, presso, verso, inverso, avanti, dietro, mai adesea guvernâ genetivu, dativu şi ablativu sau mai bine suntu urmate de prepositiile *di, a* şi *da.*

Fuora, fuori, prima, dopo, contro, de prepositia *di.*

Lungi, lontano de prepositiile *di, da* şi quâte o datâ *a.*

Fino, infino, sino, insino, de prepositiile *da* sau *a.*

Vicino, davanti, dinanzi, circa, intorno, dintorno, attorno, oltre, lungo, rasente, quanto, de prepositia *a.*

Semnificatiile fie-quâria prepositii italiane se mai potrivescu cu alle quelloru românesci, şi se potu deprinde scolarii cu dînsele în analisulu gramaticalu,

Prepositia *da* are nisce italienismi cu totulu deosebiti. Pe quari trebue ânchê de aquì ai cunôsce.

Da românescu s'a pâstratu numai la ôre-quare frase de jocuri; cum: se jôcâ da mingea, da petreculu; şi în alte quâte-va întemplâri que însemneadâ asemânare cum: da berbeleaculu, da rostogolu, (ca rostogolulu) putem dar a o întrebuinça şi în frasele: vorbesce de omu cinstitu, se pôrtâ da prinçu,

www.dacoromanica.ro

Semnificaţiile lui *da* în italienesce sunt quelle urmâtôre:

1°. Correspunde cu *de* al nostru în frasu de ablativu şi vine dupe verbii pasivi, cum: Bucuresci sono fabricati da Bucuro, e Campo-lungo da Rodolfo il nero.

2°. Correspunde cu *dela* şi *din* şi însemneaţă origină, începutu, deductie, pornire, depârtare dela un locu: Radu dela Affumaţi: Rodolfo da Affumazi; da ire si fa esire, perire, dela sau din ire se face...; vengo dalla chiesa; cu verbii însâ *uscire, partire* la asemenea însemnare se întrebuinţeaţă *di*, ca şi la romanesce, în locu de *da*; cum: partì di Roma, nscì di casa.

3°. Corespunde cu *la* şi însemneaţă venire la un locu: cum: *vengo da voi*, viiu la dumneata; *vado dal principe* mê ducu la prinţulu.

4°. Correspunde cu particola assemânâtôre *ca* sau cu prepositia françoţeasca *en*; cum: *vestito da contadino*, îmbrâcatu ca un sâteanu;

5°. Corespunde cu prepoşitia *de* quându însemneaţă *pentru*, cum: *uomo da ciò*, omu bunu de queva; *barretta da notte*,

6°. Correspunde cu *apprôpe, ca la*; cum: *era da venti persone*; era ca la doê-ţeci de ômeni.

7°. Correspunde cu *pe la*; cum: sono passato da vostra casa.

8°. Insemneaţă caracteru, cinste: cum: *parla da onesto, ti giuro da galantuomo.*

9°. Correspunde ânchê în poeţi cu prepositia *cu*; cum: *dalle bionde chiome, dagli occhi neri*; cu cosiţele blonde, cu occhii negri.

www.dacoromanica.ro

10°. Insemneaţâ ânchê şi timpu correspunţêndu cu prepositiile *din* şi *de*: *da giovine*, de gune, din juneçe.

CAPU X.

Despre Avverbu.

Intrebiçarea pincipalâ a avverbului este qua sâ se subţicâ la un verbu, spre ai arrêta timpulu, loculu sau qualitatea. Queea que este ajjectivulu pentru substantivu, aqueea este şi avverbulu pentru verbu; cum: omu bunu, vorbesce bine; omu môle, scrie încetu.

Avverbulu dar este o vorbâ invariabilâ que se subţice la verbu.

Felurile avverbului suntu:

1°. DE TIMPU:	
ieri	jeri
acumu, amu	adesso, mo.
aţi	oggi, adì
mâne	domane
poi mâne	dopò domane
mâne dimineaçâ	domattina
quându	quando
attunci	allora
currêndu	presto.
indatâ	subito.
adesea	sovente
apoi	poi
târţiu	tardi
şì	già

2°. DE LOCU	
aquì, aici [1]	quì, quà, costì costà [1]
în quà	in quà
acolo	colà, là, lì

[1] Aqui, *quì*, *quà*, aratâ locu apprôpe de persôna quare vorbesce şi aici, *costì*, *costà*, apprôpe de persôna cu quare vorbesce.

www.dacoromanica.ro

ici şi colo	quà e là
unde	ove
de unde	onde, d'onde
aiurea alliurea	altrove
departe	lontano
susu	suso, sù
josu	giuso, giù
etc.	ecc.

3°. DE QUALITATE

bine	bene
rêu	male
cumu	come
aşà	sì
încetu.	piano
tare, fôrte	forte

4°. DE QUANTITATE

atâtu	tanto
quâtu	quanto
multu	molto
ânchê	anche, ancora
puçinu	pocco
prea	troppo
mai	mai, più
númai	solamente
mai puçinu	meno.
incai, quelputinu	almeno.

5°. DE ÎNTÂRIRE

da, dar, aşà	sì
siguru	sicuro sicuramente.

6°. DE NEGATIE.

nu	non, no,
nici	nè
numai	non più, non mai

7°. DE ÎNDOIÁLÂ

pôte, forse	forse

8°. DE COMPARATIE

cumu	cume
aşà	così
asemenea	al paridi, parimente, similmente
mai aşà	quasì
abia	a pena

INSEMNARI

I. Mai tôte vorbele aquestea se potu socoti între avverbii adevêraţi; suntu însâ frase compuse din substantivi, ajjectivi, verbi şi preposiţii, que arratâ, timpu, locu, qualitate ect. şi quare se potu numi: *frase de avverbi*, cum:

din ḑi în ḑi	di giorno in giorno
quâte o datâ	qualche volte, delle volte, tal volta
de multe ori	parecchie volte.
rare ori	rare volte
în grabâ	în fretta

www.dacoromanica.ro

dî şi nôpte	giorno e notte
în veci	in eterno
de currendu	poco fa
dupò amiaḑi	dopo mezzo dì
dupò prân-ḑu...	dopo pranzo...

—

în laturi	al lato
la adêpostu	al coperto
în parte	in particolare

—

în silâ	per forza
pe jos	a piedi
în batjocurâ	per scherzo
cu cuvîntu	con ragione
într'atâtu	intanto
în quâtu	alquanto
altu atâtu	altre tanto
fârê mêsurâ	senza mesura
peste mêsurâ	oltre mesura
quel puçin	al-meno

—

mai ântêiu	per il primo
al doilea...	per il secondo...
din nuou	di nuovo
pe jumêtate	a mezzo
mai nainte de tôte	avanti ogni cosa
în sfîrşitu	alla fine
cu susul în jos	sotto sopra

—

pentru que?	per che?
de quându?	da quando?
de quâte ori?	quante volte?

—

credu qu'aşa	credo di sì
în adevêru	davvro, di fatto
fârâ îndoialâ	senza dubbio
nimicu mai	niente di più
siguru	sicuro

—

nici de cum	niente affatto.
nici încai	nè meno
nici într'un chipu	in nessun modo.

II. Suntu mulţi ajjectivi que subḑişi la verbi se facu avverbi, cum: scrie frumosu, merge iute, vorbesce râpede; asfel suntu şi queí urmâtori:

încetu	lento
atâtu	tanto
quâtu	quanto
multu	molto
puçinu	paco
apprôpe	vicino
câlare	(a cavallo)
adevêratu	certo
siguru etc.	sicuro ec.

III. Mulţi avverbi de qualitate que se facu din ajectivi se terminâ rom: în *esce*, cum: înţeleptu înţeleptesce, nebun nebunesce, românesce, turcesce etc. Asemenea avverbi în ital:

www.dacoromanica.ro

se terminâ în *mente*, quare se pune dupò ajjectivulu femininu: certa certa*mente*, ricca riccamente, grande, grandemente etc. iar daca ajjectivulu se termina în *le* şi *re*, avverbulu lèapêda pe *e* finalu; cum: fedele, fedelmente, particolare particolarmente.

Asemenea avverbi am putea face şi noi: precum şi ḑicem, officialmente, cavaliermente, etc.

CAPU XI.

Despre conjugativu.

Conjugativulu este o vorbâ quare inchieie vorbele, frasele, judicâţile şi periôdele între sine sau prin unirea loru una cu alta, sau prin desunirea ori têgâduirea unia şi întârirea altia. Asfelu suntu:

CONLEGÂTORI

şi, e sau i e, ed

DESUNITORI

sau, au, ori o od, ora

NEGATIVI

nu, non,
nici nè
nu numai no solamente

OPPOSITIVI

de şi
însa
ci
dar
iar
ma } ma

CODITIONALI

de, daca, se

CAUSALI

quê che
quêci (perchè
qua che
sâ [1] che

ESPLICATIVI

adicâ (cioè, cioè a dire)

ILLATIVI SAU DE URMARE.

deci dunque

[1] *Sâ*, mi se pare quê vine dela *lasâ*, quare querêndu subjuntivu, nu mai priimesce *sâ*; cum: lasâ facâ.

www.dacoromanica.ro

aşa dar,	adunque
dar	—
de unde	onde d'onde.

DE ÎNDOIALA

dacâ, de	se
au	o.

Sunte multe frase compuse de mai multe vorbe qeari se potu numi frase de conjugativi, cum:

fiindu quê	poichè
pentru que	perchè
din pricinâ quê	per causa che
pentru quare	per il che
de un urmeaqâ	—
pentru quare lucru	per la qual cosa
în quâta	di modo que
quare va sâ qicâ	ciò val a dire

CAPU XII.

despre interjecţie.

Interjecţia este o strigare que arratâ o simţire ori o mişcare a sufletului, precum bucurie, întristare, mirare şi altele. Ea este quea d'ântêiu vorbâ a omului.

Interjecţiile suntu:

DE BUCURIE.

bravo	bravo
vivat!	vivat.

DE DURERE

ah	ah
oh	oh
hai, vai	ahi
hoi	ohi
aoleo	ahime, ohime

DE URÂ AU DISPREŢU

aide	via
uf	puf, uh, fi.
naiba	oibò

DE CURAGIU

deh	deh
de de,	via!

DE MIRARE

a!	ah!

www.dacoromanica.ro

o!	oh!
DE CHIEMARE	
hei!	eh!
hui!	olà!
ui!	
o!	oh!
DE TÂCERE	
sî!	zi, zitto
DE ARRÊTARE	
eaccò, eatâ	ecco

Sunt şi alte interjecţii compuse. cum:

o Dômne	o Dio!
vai de mine	ohime
hei bine	ebbene
ia seama	avvertite
veḑi bine	badate bene
vai de noi	guai a noi
la naiba	cospeto

şi altele.

CAPU XIII.

despre ortografie.

Ortografia unei limbi este întemeiatâ pe materia sau pe râdecina fie-quâria vorbe, şi pe forma sau fi nalele priimite de quea mai mare parte sânêtôsâ a unei naţii.

Ortografiia este dreapta scriere a unei limbi dupò nisce principe potrivite cu natura ei şi cu dreptulu cuvîntu, înquâtu sâ putemi fi înţeleşi în totu d'a una de aqueia que nu suntu de façâ cu noi: adicâ sâ corespundemu întru tòte scopului pentru quare s'a inventatu scrierea.

Noi aquì vorbimu câtre quei scriitori şi e de prisosu a denumêra literele, şi aḑle mai împârţi şi subtîmpârţi dupò feiulu loru. Vomu ardica númai ôre-

www.dacoromanica.ro

quare pârute greutâţi assupra unoru vocale şi consone pe quare natura limbei nôstre le quere şi de quare nu ne putem depârta fârê a ne împrotivi scopului ortografiei sau mai bine al scrierii, şi fârê a nedreptâţi ôre-cum ênsâşi limba.

Aqueste greutâţi mai tôte suntu ardicate cu de ammêruntulu în capitolele trecute, şi aquì nu facemu de quâtu o recapitulaţie sau închieiare a quelloru ţise.

A.

Avemu doê feluri de *a*: unulu deschisu quare este şi lungu adesea, cum: facere, batere, şi altulu închisu quare adese este şi scurtu, pentru quare i se şi adaoga d'asupra circonflesulu que este un felu de apostrofu spre ai închide sonulu; cum: pârere, tàcere. *Facere* chimbâ pe *a* în â quandu perde deschiderea sau appêsarea în quelle que vinu dela dênsulu; cum: fâcutu, fâcemu, fâceamu, fâcuiu, fâcusemu, fâcâtoru, fâpturâ etc. Asemenea *tâcere* face pe *a* deschisu quandu dobândesce assupra lui o appêsare; precum la: tacu, taci, tace, tacitu. Adesea *a* lungu se închide şi seamêna cu *î* quându este înaintea litereloru nasale *m* şi *n*, cum la: âmblu, cântându, mâna românu.

E.

Avemu trei feluri de *e*: unulu deschisu cum la pedestru, perire, pere, mere etc; altulu închisu que se asseamênâ la pronunţie cu â; cum la pêru, mêru, numêru etc; şi altulu îmmuiatu que se asseamânâ cu diftongulu ie; cum: la perdere, pelle, petre, etc.

www.dacoromanica.ro

Se scrie cu *a* şi *e* deschisu totu d'auna unde pronunţia vorbei o quere.

Se scrie cu â închisu:

1°. Finala tutuloru substantiviloru şi ajjectiviloru de prima declinaţie fârê articolu; cum: tatâ, casâ, lunâ, earbâ, bunâ, aqueastâ, etc.

2°. Finala verbiloru de prima conjugaţie în a treia persôna singulara şi în prima pluralâ a presentului indicativu; în a doa persônâ a imperativului, şi în participiulu presentu: cum: arâ ellu, arâmu noi, arâ tu, arându.

3°. Finala verbiloru de a doa şi a treia conjugaţie în a treia persônâ a imperativului şi subjuntivului, cum: dôrmâ, teamâ ellu, qua sâ dôrmâ, qua sâ teamâ.

4°. Pretutindenea unde vorba în origina sa quere un *a* deschisu. Iar qua sâ cunôscemu adevêrata scriere a unei vorbe, daca e nume allergâm la pluralu, sau daca e verbu, la a doa persônâ a presentului indicativu. cum spre esemplu, *tâcere*, fâcendu la a doa persônâ a presentului indicativu *taci*, este bine scrisu; iar mâru, fâcêndu la pruralu *meri*, trebue a se scrie mêru.

5°. Quându avemu doê vocale închise una dupò alta, adicâ quându avemu doe â sau doe ê, quca d'ântêiu se scrie cu *â* şi a doa cu *e*; cum: sânêtate, râdêcinâ [1],

[1] Dupò aqueastâ regulâ, fârê a fi silitu românulu a allerga la latina pâdesce origina vorbei, pentru que *a* remâne intactu, şi *e* se vede que este *i* ca la *degitu* şi altele (vedi partea ântêea.)

www.dacoromanica.ro

fârê, etc.

6°. Substantivii şi ajjectivii terminaţi în *nu* precesu de o vocalâ închisâ, quare dupò tipulu limbei trebue a se scrie cu *a* sau *ea*; cum: africanu, transilvanu, juncanu etc. prin urmare: românu, pâgânu, bêtrânu şi alte asemenea trebue a se scrie cu â iar nu î. Sînu, se pronuţâ pe a locurea sinu, şi este de altâ ramificaţie, precum; linu, seninu, chinu etc.

INSEMNARE. *a* devine â, 1°. quându se face scurtu sau perde appêsarea, cum *fácere* fâcútu; 2°. inaintea literelor nasale *m* şi *n* cum s'a vêdutu, şi 3°, la pluralulu femininilor quându se termina în *i*; cum: parte pârţi.

Se scrie cu *ê* închisu:

1°. Tôte vorbele que în a loru originâ au un *e*; cum: pêru peri, numêru numeri, învêçare învęţi; appêsare appęşi, mê, te, se, ne, vê; meu, têu sêu, etc.

2°. Quându dupò ê vine un *a*, şi quându allergându la mijlôcele date nu putem affla origina nici în pluralulu substantivului nici în a doa persônâ a verbului; cum: înfrênare, arrêtare; se deosibesce însâ fâşare şi alte asemenea quare vinu dela vorbe cunoscute que au un a deschisu.

INSEMNARE ê şi â închisu seamênâ adesea cu *i* înaintea literelor nasale *m* şi *n*, şi a lui *i*, quându se face din *n* cum: âmblare, întêmplare, mergêndu, facêndu,ântêiu, remâie etc.

Se scrie cu diftongu *ie:*

1°. Quându vorba este derivatâ din alta que are în

www.dacoromanica.ro

sine un *i;* cum: dela *doi*, indoiescu; dela şiroiu, şiroîe, dela preveghia, preveghié.

2°. Quându *e* a avutu înainte un *l*, un *n* sau un *v* que îmmuinduse au devenitu *i*; cum lepure iepure, vole, voie; venire, vinu, viiu, viie, remânere remânu, remâiu, remâie, ţinere, ţinu, ţiie; ovis, ôie.

Quându se aude *ie* şi nu este vre una din aqueste doê înpregiurâri, se scrie cu *e*, dupò cum ar'şí trebui ţnvêţâtorii a deprinde pe scolari a nu'l mai pronunţa *ie:* cum: este, perde, eu, etc.

I.

Avemu iarâ trei feluri de *i:* deschisu, închisu (î) şi scurtu sau mutu (ĭ)

Se scrie cu *i* deschisu ori unde o quere pronunţia.

Se scrie cu î:

1°. Finalulu verbiloru de a doa conjugaţie que la îndicativu presentu se terminâ la prima persônâ în *êscu* şi a treia în *asce*, în perfectu, trapasatu, participiu, infinitivu şi în quelle que vinu din asemenea verbi; cum: urîre, urîiu..., urîsemu..., urîndu, urîtu, urîtoru, urîţie, urîturâ etc.

2°. Finalulu *întu* al substantiviloru neutri, que la pluralu se terminâ în *inte*; cum: cuvîntu cuvinte, jurâmîntu jurâminte.

3°. Finalu *înâ* al substantiviloru feminini que la pluraru se terminâ în *ine*, cum vînâ vine, dînâ dine. Mâna, fontânâ, lâna şi altele facu: mâni, fontâne, lâne, şi de aqueea nici nu se scriu cu î.

www.dacoromanica.ro

4°. Substantivii şi ajjectivii terminaţi în *în* unii se scriu cu î şi alţii cu *â* cum: sînu, stâpînu, fînu, pâgânu, bêtrânu, etc. Ori unii, ori alţii, în nefiindu mulţi se potu învêţa pe din affară.

Este scurtu sau mutu *i* 1°: la fiinala pluralâ a substantivloru şi ajjectiviloru; cum: boi, vespi, buni, aquesti, noi, voi, ei, etc. 2°. la a doa persônâ a verbiloru; cum: ari, araţi, arai, araşi, araròţi, araseşi, araseròţi etc. şi 3° adesea pe la mijloculu vorbei qua sâ facâ ori un diftogu cum faima, câine, ori pe *c* a se pronunţia *ci* cum: pacĭnicu.

O

Trei feluri de *o* pôte asemenea avea limba românâ: unul deschisu *o*, altulu închisu ò que se citesce ca â, şi quel d'al tpeilea lungu *ô* que se citesce ca diftongulu *oa*.

Se scrie *o*, pretutindeni unde pronunţia este întreagâ şi ròtundâ.

Se scrie ò

1°. In prima conjugaţie a treia persônâ singulara a perfectului, şi tustrelle persônele plurale ale perfectului şi trapasatului I. cum: cântò, cantaròmu cantaròţi, cântarò; cântaseròmu, cântaseròţi, cântaserò:

2°. Adesea înainte de *n* şi dupò *r* quându urechiea românească este mai împâcatâ a auḑi *o* de quâtu oriquare alta vocalâ; precum fòntânâ, este mai preferabilu de quâtu fantânâ, fentânâ şi fintâna; asemenea *ròtundu* este mai preferâbilu de quâtu ratundu, retundu, şi ritundu.

www.dacoromanica.ro

3°. „Si la quâte va prepositii, avverbi, şi conjugativi. cum: dupò, pînò, lîngò, eacò.

Se scrie cu ô, totu d'a una quându vorba venindu dela o altâ vorbâ que are *o*, se mai îmmulţesce cu o silabâ, şi'şi pâstreaḑâ lungimea sau appêsarea; cum: frumoşu, frumôsâ, doru dôre, omu ômeni etc. Nu se suppunu aquestei regule *foame* şi altele asemene que suntu primitive; precum şi substantivii de declinaţia V, quându iau articolu; cum: ḑio ḑioa, steao steaoa, etc.

U

Totu d'a una *u* este mutu la finala singularâ a substantiviloru şi ajjectiviloru; la genetivulu şi dativulu pluralu al articoliloru; la prima şi a treia persônâ a verviloru şi la avverbii que potu lua articolu şi a se face substantivi; cum: lupu, bunu, bou, viu, loru,— cântu, scriu, scrimu, cântamu; — quandu, cumu etc.

INSEMNARE. Quându în fiinala râḑêcinei se affla consonele *cr*, *tr*, *bl*, *fl*, *vl*, attunci *u* este întregu; cum: socru, lucru, âmblu, înflu, lustru, navlu.

Adesea u inainte de literele nasale *m* şi *n* se închide şi seamênâ cu î; cum socrumeu = socrîmeu, verumeu = vêrîmeu; prin urmare lungò, suntu... = lîngò, sîntu, şi vice-versa înflu = umflu.

C

Se scie cum se pronunţâ aquastâ literâ înaintea vocaleloru. Dupe pârerea mai multora se mai quere şi un ç quare sâ pronuţâ ca ţ, şi cu quare sâ se scrie quâte va vorbe qua în origina loru se scriu cu *c* şi usulu în limba româncascâ lĕ a fâcutu a se pronunţa

www.dacoromanica.ro

par'quê ar fi scrise cu ţ; cum: prinçu, oçetu, braçu, façâ şi altele. Aqueastâ părere, de şi etimologică, însâ îngreuiadâ pe scriitoru, ne fiindui destule ajjutôrele quei înlesnesce însâ'şi limba sa, şi alergându şi la dicţionarulu latinu. Adoptarea însà a doê feluri de ţ, se va hotârî dupò usulu quelloru mai mulţi.

D

Inainte de *i* la pluralulu substantiviloru cum si la a doa persônâ a verbiloru, *d* ce pronunţa ca ḑ cum: bardu bardi = barḑi; blându blândi = blanḑi; laudu landi = lanḑi etc.

Cu ḑ se scriu tôte vorbele românesci, cu z. se scriu quelle strâine; cum: ḑicu, ḑille, ḑina... zodiacu, Zoroastru, Nova-zembla, Zopiru, zadaru, zavistie et.

Qu

Aqueste litere înainte de: *a, o, u, ê, î*, se pronunţâ: *ca, co, cu*, înainte de *e* şi *i* se pronunţa: *ce ci.*

Vorbele que se scriu cu aquastâ literâ sunt fôrte puţinê, dupò cum s'a vêḑutu în denumeraţia pârţiloru cuvîntului, şi ammêruntarea loru: spre înlesnire le adunâmu aquí, spre adducere aminte:

Quare, qualitate, quâtu, quându, qua, quîntaru, quê.

Questa, quella, quine, que, aquí querere, şi quelle derivate din aquestea.

S

Inainte de b, l, m, n, r, v, se pronunţa ca ḑ sau

www.dacoromanica.ro

z cum: desbrâcare, deslegare, smintitu, snopu, Israilu, desvêlire etc.

La pluralulu substantiviloru şi ajjectiviloru şi la adoa persônâ a verbiloru înainte de *i* se pronunţa ca ş cum: pasi=paşi, frumosi=frumoşi, lasi=laşi, cântasi=cântaşi.

T

Totu la aqueste întêmplâri t se pronunţa ca ţ înainte de *i*, cum poeti=poeţi; lâudati=lâudaţi; pati=pâţi, arati=araţi etc.

SC

Aqueste doê litere înainte de *a*, *o*, *u*, *ê*, î, se pronunţâ sca, *sco*, *scu*, *scê*, *scî*=*ska*, *sko*, *sku*, *skê* *skî*, cum scara, scopu, scuturare, nascêndu, scîrbâ: înainte de *e* şi j se pronunţa şt; cum: nasce, pasce, nasci, pasci. Trebue însâ a se bâga de seamâ que nu întrebuiţâmu pe *sc* de quâtu numai acolo unde vorba în începutulu sêu are aqueste doê litere; cum spre esemplu *nasce* este *nascu*, *romanesci* este *romanescu:* iar unde începutulu este cu st, acolo ne ferimu a schimba literele sau semnele prin quare se arrată ideea; cum pe *aquestu* la pluralu nu'l putem scrie *aquesci*, ci *aqueşti*. Asemenea suntu şi *creştin*, *Stefanu* şi altele.

www.dacoromanica.ro

PENTRU CONSONE INDOITE.

Tôte vorbele compuse din prepositiile *ab*, şi *ad*, sau mai lesne tôte vorbele que, compuse începu cu *a*, îndoiescu consona que urmeadâ dupò aquestu *a*; cum abbattere, accepere, adducere, afflare, aggirare, allegere, ammoiare, annulare, apprindere, arrêtare, assemenea, attingere, aţţintare, avvenire, etc.

Assemenea îndoiescu consonele şi quelle compuse din prepositiile *ob* şi *sub*; cum: ommorîre, oppositie, uccidere, sufflare, sufferire, sudditu, suppusu, sutteranu, surrîdere.

Intr'unu cuvîntu literele *b* şi *d* ale prepositiiloru ab, ob, sub, ad, se schimbâ în compositie, în literele urmâtôre, afarê de quâte-va vorbe quare usulu lê a consfinţitu cu *b* şi *d* cum: administraţie, admittere, absolutu, abstractu, substantivu... que s'ar putea scrie amministraţie, ammitere, assolutu, susstantivu, asstractu.

Prepositiile *in* şi *con* înainte de *m* şi *p*, schimbâ pe *n* în *m*; prin urmare întêmpinulu loru înainte de *m* şi *n* ne îndatoreadâ a scrie vorba cu doi *m* şi *n* cum communicare, commitere, connumire, îmmulţire, înnegrire, înnoptare.

Totu aqueste prepositii înainte de *l*, schimbâ pe *n* în *l*, şi prin urmare se îndoiesce *l*; cum: collecţie, illustru, illuminare.

Se scriu cu doi *ll* toţi substantivii şi ajjectivii que, sau la singularu sau la pluralu se înmôie cum: valle

www.dacoromanica.ro

vâi', calle câi, ellu ei, ea elle, quea quellé, allu ai, quellu quei [1].

La perfectulu verbiloru nerregulaţi de conjugaţia a treia se îndoiesce în a treia persônâ singularâ t şi s. Timpulu aquesta totu d'a una este accentatu în a treia persônâ: arò, dormí, fàcú, preveghié; şi qua sâ arrete grâmmaticii la unii verbi neregulaţi quê *e* finalu nu e lungu, îndoiescu consona que precede; cum: dette, stette, disse, qua sâ nu dicemu: deté, steté, disé.

Ausiliaru pluralu *ammu*, fiindu diu *avemu*, se scrie cu doi *m* pentru lipsa silabei *ve*, şi spre deosebirea singularului *amu*.

Carru carre, se scrie cu doi *rr* şi dupò quererea pronunţiei, şi spre deosebirea vermelui *caru* şi aijectivului relativu quare, que se scriâ *kare* sau *care*.

Indoimu asemenea consônele 1°. spre deosebirea omonimeloru; cum copillu, coppilu; perrii capului, perii suntu roditori. — 2°. spre a lungi vocalele que trebuescu appâsate; cum. battere, trimittere, spre a nu se citi batére, trimitére,

In sfirşitu se potu îndoi şi întrei consonele spre declamârea vorbeloru, quându vremu sa le dâmu un gradu de covîrşire; cum: verrrde, roşşşu, gallbenu, arrde etc.

---

[1] *Ellu*, *quellu*, *allu* quându se scriu cu *u* mutu îndoiescu pe *l*; se pôte însâ face şi ellisie remâindu: *el*, *quel al*.

www.dacoromanica.ro

DESPRE PROSODIE SAU ACCENTE.

Semnele prosodici românesci, suntu accentulu ascuţitu (´), accentulu gravu (`), circonflesulu (^). Accentulu ascuţitu se pune la ultima vorbeloru pe vocala assupra quâria trebuie sâ appêsâmu; cum: vorbí, învié vorbiá, cântá etc.

Accentulu gravu se pune assupra lui o quându se pronuţa ca â, cum: cântò, cântaròmu, cântaseròmu, dupò, lùngò, eacò etc.

Circonflesulu se pune assupra vocaleloru qua sâ le astupe sau sâ le închidâ glasulu; este un felu de apostrofu que arrâtâ o împuţinare a vocalei; cum: facu fâcutu, meu, têu, intru, întru, socru, socrû-meu, suntu sûntu; se pune assemenea assupra lui *ô*, arrêtându quê lipsesce o jumêtate de vocalâ din diftongulu oa.

Intre aqueste semne adevêratu prosodice allâturâmu şi sedila (¸) şi apostrofulu. (').

Sedila se pune subt consônele ţ, ş, ţ, spre a se pronuţa ca z grecu, ca *che* franc. ca z italian. In quâte trele aqueste sonuri se aude litera *s* şi pentru aqueea semnulu aquesta s'a numitu sedilâ.

Apostrofulu se pune înaintea consôneloru d'assupra quându lipsesce o vocalâ întreagâ; cum: de a face d'a face, pe aquesta p'aquesta, la appusu l'appusu, îl fâcu 'l fâcu. Apostrofulu ori annulâ de totu vocalâ que lipsesce, ori o face un diftongu cu quea urmâtôre, fâcênduo a se pronunţa pe jumâtate; citinduse: d'a face = dĕ a face, p'aquesta = pĕ aquesta; prin urmare şi: vac', limb', stâng' = vacĕ, limbĕ, stângĕ.

www.dacoromanica.ro

ACCENTUATIÈ.

Toate vorbele que se terminâ într'o vocalâ lungâ, sau quare au appêsare la ultima, priimescu accentulu ascuţitu, que totu d'auna se pune assupra substantîviloru de desclinaţia V, la a treia persônâ singulara a imperfectului, şi perfectului, şi pôte şi assupra infinitivului; cum şi assupra unoru avverbi, cum: ḑí, sá mântá, steá, cântá, ará, cântó, aró, dormí, fâcú, învié, a cântá, a dormí, a vedeá, aquí.

Se mai pune ânche assupra artîceleloru *â*, *ái* spre deosebire de preposiţia *a*, şi de verbulu; *ai*, *a*, Avverbulu de timpu şí, priimesce iaru accentu spre deosebiréa conjugativului unitoru şi; cum amu şí scrisu, amu venitu şí amu scrisu.

Despre puntuaţie, amu vorbitu în grâmatica publicatâ în anulu 1828.

INSEMNARE.

Regulele date pentru întrebuinţarea vocaleloru sûntu mai multu pentru strâini. Pentru quê sâ punemu quê ar' lipsí aquellu circonflesu que închide glasulu vocaleloru, şi s'ar' pronunţa literele deschise, quare Românu n'ar preferi a scrie şi a pronunţa *cantare* que se pare mai familiaru de quâtu strâinele: kintare, contare, cuntare?

Assemenea spre esemplu adducemu şi vorbele urmâtôre.

www.dacoromanica.ro

paganu { paghènu, paghinu, pagonu, pagun }

romanu { rumenu, ruminu, rumonu, rumun }

risu { rasu, resu, rosu, rusu }

riu { rau, reu, rou, ruu }

ripa { rapa, repa, ropa, rupa }

numeru { numaru, numiru, numoru, numuru }

învelire { valire, vilire, volire, vulire }

întemplare { tamplare, timplare, tomplare, tumplare }

lana { lena, lina, lona, luna }

mana { mena, mina, mona, muna }

fontana { fantina, fentena, fintina, funtina }

quand { kend, kind, cond, cund }

rotundu { ratundu, retundu, ritundu, rutundu }

suntu { santu, sentu, sintu, sontu }

lungo { langa, lenghe, linga, longa }

cantó { cantá, canté, cantí, cantú etc.

www.dacoromanica.ro

Scrierea cu literele cuviinciôse a vorbeloru românesci, şi pronunţarea loru quea adevêrată atâtu este de familiară, fireascâ şi cunoscută Românului, în quâtu lui literele cuviinciôse nu i se paru o învêţare nuoâ, ci curatu o adducere a minte. Par'quê ar' vedea quine-va Suffletulu sau Geniulu quellu vechiu al Romei strâmutatu din generaţie în generaţie, şi, ca un ângeru tutelaru, nepârêsindu pe Românu nici în quelle maĭ dupò urmâ ḑille alle întunecimei lui, nici attunci quându ellu, orbu de totu, par'qu'ar voí de sine sâ pârêseascâ totu que a fostu strâmoşescu şi sâ se arrunce în abisulu uitârii, spre a se stinge cu totulu din registrulu natiiloru! E destulu, Române, deschide ochii, cautâ înpregiurulu têu, întreabâ'ţi inima, quercetează costumele tale, auḑi limba ta, întreabâ te que esci, şi Geniulu pe quare pînò acum n'ai vrutu sâ'l mai cunosci, şi 'lai împinsu, Geniulu aquesta que a fostu nedeslipitu de tine; aquesta quare întrupatu şi personificatu în limba ta, te învaţâ a ḑice: NASCERE şi MORIRE, a numi aqueste doê margini ale vieţei în limba pârinţiloru têi; quare stându pe aqueste doê însemnâtôre hotare te învaţâ a articula quea d'antêiu vorbâ şi quellu dupò urmâ suspinu; quare hrana ta quea d'antêiu te învaţâ a o uumi LAPTE, şi masa quea câldurôsâ SINU, PEPTU, şi mâncarea SUGERE; quare legânândute îţi cântâ quea d'antêiu melodie a dragostii ceresci coborîte în sînulu mamei tale, ADDORMINDUTE CU PACE; quare îţi deschide ochii la LUMINA, la CERU, la NALURA, la DUMNEDEU; quare îţi spune numele PARINTILORU têi,

www.dacoromanica.ro

trebuinţeloru tale, a fiinţei tale, quare pune pe buţele tale numele quelle mai drâge, quare pe tovaroşulu, vieţii tale ţi'lu numescu MUIERE, pe tine şi pe ea OMU' şi pe rodulu dragostii vôstre FIIU; aquestu Geniu, îţi va spune que SUFFLETULU, INIMA, SÂNGELE teu ŞUUTU ROMANE; îţi va arrêta quê esci NEPOTU şi al Bruţiloru, al Catoniloru, şi al Marciloru Aurelii, al lui PAVELU Apostolulu şi al Trajaniloru, şi te va învêţa a jertfi totu pentru interesulu şi binele publicu, a fi virtuosu, blându şi filosofu, a cunôsce pe Dumneţeu, şi a împinge din hotarele patriei tale pe totu vrâjmaşulu que va cuge- ta a'ţi lua quelle strâmoşesci, şi a te face strâinu la câminulu têu; într'un cuvîntu a fi cetâţeanu şi cre- ştinu, dându Cesarului que ese a Cesarului, şi lui Dumneţeu que este a lui Dumneţeu, adicâ univer- sulu întregu, Patria şi inima ta, pe quare de veacuri le ai lâsatu în prada vrêjmaşului omenirei. Aquestu geniu îţi va spune în sfîrşitu que cu elementele limbii tale s'au slujitu quei mai mari Apostoli şi Mucenici, cu aqueste litere scria Apostolulu PAVELU epistolele sale quându pe aripile christianismului se râpia pînô la al noulea ceru; limba lui attunci nu era incultâ şi pârâsitâ ca ata; ellu avea naţie, şi patrie şi se fâ- cea întru elle quându ţicea: «sûnt cetâţeanu roman:» şi tu acumu strigi, pôte, quandu îţi arrata quine-va literele şi limba moşiloru têi quê nu suntu ale tale, şi te fâle- sci în grôsâ nesciinţâ, que veacurile blestemului a grâ- mâditu pe mintea şi cugetarea ta.

Prin limbâ dâmu şi luâmu cunoscinţele, şi prin

www.dacoromanica.ro

limbâ lâmuritâ dâmu şi luàmu cunosciuţele lâmurite. Eu îţi dau aqueastâ gramaticâ, şi tu, în curâţenia inimeï întreabâţi sufletulu têu, şi ellu îţi va spune şi que sâ priimesci şi que sâ lepeḑi; şi quâtu amu veghiatu şi amu ostenituţ şi amu sufferitu penru Tine.

Sfîrşitu.

„Si lui DUMNEDEU mârire.“

www.dacoromanica.ro